

การศึกษาโครงสีในงานจิตรกรรมและการตกแต่ง

ที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน

(กรณีศึกษาวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเกาะแก้วสุทธาราม วัดคงคาราม)

The Study of Color Scheme of Mural Painting and Decoration in Interior
Architecture (Case study : Wat Yai Suwannaram, Wat Kaokeawsuttaram , Wat
Kongkaram)

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้ำอ้อย สายหู

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

การทำวิจัยเรื่องการศึกษาโครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน (วัดใหญ่สุวรรณาราม , วัดเกาะแก้วสุทธาราม , วัดคงคาราม) เพื่อเป็นข้อมูลให้นักศึกษา หรือผู้สนใจนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป งานวิจัยนี้เลือกวัด 3 วัดที่ยังคงคุณค่าความงามในรูปแบบเดิมของวัดในภาคกลาง บริเวณจังหวัดเพชรบุรี และ จังหวัดราชบุรี ซึ่งอยู่ในยุคสมัยใกล้เคียงกัน คือ ปลายสมัยอยุธยาต่อตอนต้นรัตนโกสินทร์

สำหรับวิธีการศึกษา ใช้หลักการของงานสถาปัตยกรรมภายในที่เน้นพื้นที่ใช้สอยภายในที่เกิดจากระนาบที่ประกอบด้วย

1. เพดาน (OVERHEAD PLANE)
2. ผนัง (VERTICAL PLANE)
3. พื้น (BASE PLANE)

3 ระนาบนี้ทำให้เกิด พื้นที่ว่างภายใน (Interior Space) ในการตกแต่งภายในนั้นมีองค์ประกอบอื่นๆ เช่น รูปทรงและมวล (เฟอร์นิเจอร์) ,เส้น, สี และ พื้นผิวของวัสดุ ที่ระดับระนาบทั้ง 3 ให้ดูเหมาะสมกับการใช้พื้นที่ใช้สอยภายในอาคารนั้นๆ รวมทั้งการให้แสง เพื่อเพิ่มบรรยากาศในพื้นที่ภายใน

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เน้นเรื่องการใช้สีว่ามีการใช้สีวรรณะใดในปริมาณที่แตกต่างกันอย่างไร รวมถึงรายละเอียดการตกแต่งที่มีผลต่อการตกแต่งภายในที่ให้บรรยากาศเหมาะสมกับโครงสร้างและประโยชน์ใช้สอยภายใน โบสถ์ทั้ง 3 แห่ง จากผลการศึกษาภาพรวมๆ ของ โบสถ์ทั้ง 3 แห่ง พบว่าบรรยากาศภายใน โบสถ์ของวัดไทย เป็นบรรยากาศที่เน้นความขลังความศักดิ์สิทธิ์ด้วยตัวเรื่องการตกแต่งภายใน เพื่อเป็นที่บูชาพระพุทธเจ้า โนม้นำให้ผู้ที่มาใช้พื้นที่ภายในอาคารเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การใช้สีของวัดใหญ่สุวรรณารามและวัดเกาะแก้วสุทธาราม ใช้วรรณะสีร้อน(สีน้ำตาล แดง เหลือง) บนพื้นขาว ในปริมาณมาก โดยแทรกสีวรรณะเย็น(สีเขียว ฟ้ำ น้ำเงิน)ในปริมาณที่น้อย เนื่องจากวัดทั้ง 2 แห่ง สร้างในช่วงรัชสมัยเดียวกัน คือสมัยอยุธยาและใช้สกุลช่างเพชรบุรีเหมือนกัน ในสมัยนั้นวัสดุคือสีที่ใช้ยังไม่มีหลากหลายให้เลือก สีที่ใช้นั้นสามารถหาได้ในท้องถิ่นและผลิตจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ลักษณะการเขียนและการใช้สีของวัด 2 แห่งใกล้เคียงกัน สำหรับวัดคงคารามถึงแม้จะสร้างในรัชสมัยใกล้เคียงกัน แต่ได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมภายในยุครัตนโกสินทร์หลายครั้ง สีในสมัยหลังมีหลากหลายมากขึ้น ซึ่งเป็นสีสังเคราะห์มาจากต่างประเทศ เช่น จีน และตะวันตกอื่นๆ ทำให้การใช้สีของวัดคงคารามมีสีสังหลายหลากและเหมาะสมกับเรื่องที่เขียนเป็นภาพวาดซึ่งมีเรื่องราวหลายหลาย สนุกสนาน

Abstract

This research on the color scheme of Mural Paintings and Decorations in Interior Architecture (Wat Yaisuwannaram, Wat Kohkaewsuttaram, Wat Kongkaram) is to provide data for students and interested persons for future practical application. This research studies three temples which have significant mural paintings in the central part of Thailand in Petchaburi and Ratchaburi provinces. These three temples were built in the same period of late Ayuthaya to early Bangkok.

The method of this research follows the principles of Interior Architecture that emphasize three composite planes

1. Overhead Plane
2. Vertical Plane
3. Base Plane

These three planes make up the interior space. Decorating this interior space involves such elements of form and mass (of furniture), line, color, and texture (of surface materials), etc, on the three planes appropriate for the required function of the interior space, including the use of light to enhance the atmosphere within this space

The research focus is on the use of color in what proportion of different tones, including the detail of decorations that create an atmosphere appropriate for the interior structure and function of the three temples. The results of the overall study shows that the temple interiors produce an atmosphere of sacredness proper for the worship of the Lord Buddha, and a feeling of religious faith in the worshipper as user of the interior space. Wat Yaisuwannaram and Wat Kohkaewsuttaram use a large proportion of warm color tones (brown, red, yellow) on a white background, and a small proportion of cool color tones (green, blue). Because these two temples were built in the same period of Ayutthaya by the same school of Petchburi craftsmen, when available color materials were limited to largely local and natural products, the style of painting and color use in these two temples were similar. Although Wat Kongkaram was also built in about the same period, it was later repaired and renovated several times in the later Bangkok period, when more and various colors were available from synthetic materials from China and the West, so that the color use in Wat Kongkaram became more vivid and varied which was suitable for the depiction of numerous and entertaining Jataka stories.

คำนำ

งานวิจัยในเรื่องการใช้โครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน (วัดใหญ่สุวรรณาราม , วัดเกาะแก้วสุทธาราม , วัดคงคาราม) เป็นงานวิจัยต่อเนื่องจากงานวิจัยในเรื่องการใช้โครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน (กรณีศึกษา วัดในจังหวัดเชียงใหม่) ผู้วิจัยตั้งใจจะศึกษาเรื่องการใช้โครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งภายในวิหารของวัดที่มีคุณค่าในทุกภาคของไทย เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างและลักษณะเฉพาะถิ่น สำหรับงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นโครงสร้างในงานตกแต่งและงานจิตรกรรมส่วนหนึ่งของภาคกลางที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น งานวิจัยใหม่นี้จะมุ่งศึกษาวัดที่สร้างในช่วงสมัยปลายอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์จำนวน 3 วัด ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ยังมีคุณค่าควรแก่การศึกษา เพื่อให้เห็นโครงสร้างและปริมาณการใช้สีมากน้อยในงานตกแต่งโบสถ์ของภาคกลางซึ่งจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับนักศึกษาและผู้สนใจนำไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบภายใน หรือการออกแบบศิลปประยุกต์อื่นๆ ที่เหมาะสมต่อไป

หวังว่างานวิจัยนี้คงเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาทุกภาควิชาในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง หรือผู้สนใจอื่นๆ

ขอขอบคุณ อาจารย์วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสำหรับงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘, อาจารย์สน สีมাত্রัง, อาจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ, อาจารย์ฉัตรชัย อินทรโชติ, อาจารย์พัทยา สายหู , คุณวัลลภศิริ สดประเสริฐ ผู้เป็นที่ปรึกษา รวมถึงเพื่อนอาจารย์ที่คณะและเพื่อนที่เขียนจิตรกรรมสกุลช่างอาจารย์จักรพันธ์ุ โปษยกฤต ที่ช่วยให้คำแนะนำ, เก็บข้อมูล และเขียนภาพประกอบ ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์

น้ำอ้อย สายหู

20 กรกฎาคม 2549

สารบัญ

การศึกษาโครงการสีในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน
(กรณีศึกษา วัดใหญ่สุวรรณาราม, วัดเกาะแก้วสุทธาราม, วัดคงคาราม)

หน้า

บทคัดย่อ

คำนำ

สารบัญ

สารบัญภาพและตาราง

บทที่ 1	บทนำ	
	- ความสำคัญของการทำวิจัย	1
	- วัตถุประสงค์ในงานวิจัย	1
	- ขอบเขตของงานวิจัย	2
	- ระเบียบและวิธีการทำวิจัย	2
	- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2	เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
	- ความหมายของโบสถ์	4
	- งานจิตรกรรมภายใน โบสถ์และวิหาร	9
	- สีในงานจิตรกรรมไทย	10
	- การใช้สีและรูปแบบงานจิตรกรรมไทย	14
	- ลักษณะงานจิตรกรรมไทยในภาคกลาง	18
	- ปัจจัยที่ทำให้งานจิตรกรรมไทยมีความหลากหลาย	22
บทที่ 3	การศึกษาโครงการและข้อมูลทั่วไปของวัดที่ทำการวิจัย	
	- ประวัติวัดใหญ่สุวรรณาราม	27
	- ประวัติวัดเกาะแก้วสุทธาราม	37
	- ประวัติวัดคงคาราม	47

		หน้า
บทที่ 4	การวิเคราะห์และเปรียบเทียบงานตกแต่งภายในโบสถ์ที่ทำวิจัย	
	- โครงสร้างอาคารทั่วไป	65
	- การวางผังและประโยชน์ใช้สอย	69
	- การตกแต่งโครงสร้างภายในอาคาร	71
	- การตกแต่งผนังด้วยภาพจิตรกรรม	74
บทที่ 5	การศึกษาและการวิเคราะห์การใช้โครงสร้างงานจิตรกรรมและงานตกแต่ง	
	- การศึกษาเรื่องราวภาพรวมวัดใหญ่สุวรรณาราม	85
	- การศึกษาเรื่องราวภาพรวมวัดเกาะแก้วสุทธาราม	99
	- การศึกษาเรื่องราวภาพรวมวัดคงคาราม	115
บทที่ 6	บทสรุป	
บรรณานุกรม		
เชิงอรรถ		

สารบัญภาพ	หน้า
ภาพที่ 2.1 รอบตัวโบสถ์มีสีมาเป็นตัวกำหนดเขตบริเวณ บางแห่งนิยมผูกสีมาไว้ชิดตัวโบสถ์ที่ริมผนังด้านนอก	7
ภาพที่ 2.2 ตัวอย่างสีมาชัยที่ตั้งอยู่ด้านหน้าโบสถ์วัดอัมพวันถือว่าเป็นสีมาสำคัญ	7
ภาพที่ 2.3 โบสถ์มหาอุด เป็นชื่อเรียกอุโบสถแบบหนึ่ง มีขนาดเล็ก	8
ภาพที่ 2.4 ตัวอย่างการทดลองการผสมสีแบบโบราณ	12
ภาพที่ 2.5 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดคงคาราม	17
ภาพที่ 2.6 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดช่องนนทรี	20
ภาพที่ 2.7 แผนภูมิแสดงปัจจัยที่ทำให้งานจิตรกรรมไทยมีความหลากหลาย	25
ภาพที่ 3.1 ผังบริเวณวัดใหญ่สุวรรณาราม	29
ภาพที่ 3.2 ภาพภายนอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันออก มีวิหารโถงอยู่หน้าพระ อุโบสถและมีระเบียงล้อมรอบ	29
ภาพที่ 3.3 ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดใหญ่สุวรรณาราม	33
ภาพที่ 3.4 พรหม 2 องค์นี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเป็นเลิศของฝีมือช่างไทยสมัยอยุธยา	34
ภาพที่ 3.5 เทพพนมซึ่งเป็นหน้ายักษ์ การร่างภาพเขียนสีปิดทอง	34
ภาพที่ 3.6 ภาพอมมนุษย์ คือ ครุฑ แต่ละคันมีรายละเอียดต่างกัน	34
ภาพที่ 3.7 ภาพฤๅษี 2 องค์ เค้าใบหน้าเป็นคนมีอายุมีรอยข่นที่หน้าผาก มีหนวดเครา	34
ภาพที่ 3.8 ลายผ้าพระภุษาของเทพพนม เป็นคอกดวงต่างๆแบบ	35
ภาพที่ 3.9 ตัวอย่างลวดลายที่อยู่ระหว่างเทพชุมนุมแต่ละองค์	35
ภาพที่ 3.10 ตัวอย่าง ลายประดับเสา ภายในโบสถ์วัดใหญ่แต่ละเสามีลวดลายแตกต่างกัน	36
ภาพที่ 3.11 ตัวอย่าง ลายเส้นลวด ซึ่งเป็นสายแบ่งชั้นแต่ละชั้นของเทพชุมนุม	36
ภาพที่ 3.12 อุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม ฐานอุโบสถอ่อนโค้งสำเภาเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยา	38
ภาพที่ 3.13 ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดเกาะแก้วสุทธาราม	43
ภาพที่ 3.14 ภาพลายเส้นจิตรกรรมด้านทิศใต้ วัดเกาะแก้วสุทธาราม	44
ภาพที่ 3.15 ภาพลายเส้นจิตรกรรมด้านทิศเหนือ วัดเกาะแก้วสุทธาราม	45
ภาพที่ 3.16 ผนังทิศตะวันออก เขียนภาพไตรภูมิ มีภาพเขาพระสุเมรุเขาสัตตบริภัณฑ์	46
ภาพที่ 3.17 ผนังทิศตะวันตก เขียนภาพมารผจญ มีรูปยักษ์ รูปสัตว์	46
ภาพที่ 3.18 พระอุโบสถ วัดคงคาราม	51
ภาพที่ 3.19 ชุ่มเสมา และชุ่มประตูทางเข้าด้านหน้าพระอุโบสถ	51
ภาพที่ 3.20 ภาพโปสเตอร์แสดงผังการจัดเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม	56
ภาพที่ 3.21 ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม	57
ภาพที่ 4.1 โครงสร้างอาคารทั่วไป วัดใหญ่สุวรรณาราม	66
ภาพที่ 4.2 โครงสร้างอาคารทั่วไป วัดเกาะแก้วสุทธาราม	67
ภาพที่ 4.3 โครงสร้างอาคารทั่วไป วัดคงคาราม	68
ภาพที่ 4.4 เปรียบเทียบการใช้พื้นที่ภายในโบสถ์	70
ภาพที่ 4.5 ปัจจุบันปีที่สำรวจ 2548 เพดานบริเวณใต้หลังคาปีกนกตีไม้ปิดเรียบทาสีแดง	72
ภาพที่ 4.6 อดีตเพดานเข้ากรอบแบบฝาปะทนทาสีแดง	72

ภาพที่ 4.7 ลักษณะภายในอาคารเป็นอาคารโถง มีเสาในประธาน รับน้ำหนัก	72
ภาพที่ 4.8 เปรียบเทียบการตกแต่งเพดานภายในโบสถ์	73
ภาพที่ 5.1 ภาพแต่ละช่วงของผนัง	81
ภาพที่ 5.2 การแยกสีโทนสีแดง	81
ภาพที่ 5.3 การแยกสีโทนสีครีม	82
ภาพที่ 5.4 การแยกสีโทนสีเขียว	82
ภาพที่ 5.5 การแยกสีโทนสีฟ้า – น้ำเงิน	83
ภาพที่ 5.6 โทนสีเปรียบเทียบกันของจิตรกรรมวัดคงคาราม 1 ช่วง	83
ภาพที่ 5.7 รูปด้านภายในวัดใหญ่สุวรรณาราม	87
ภาพที่ 5.8 รูปด้านทิศเหนือ,ทิศใต้ วัดใหญ่สุวรรณาราม	88
ภาพที่ 5.9 ภาพพระพุทธรเจ้าปางมารวิชัยประทับ นั่ง บน ดอกบัว พระวรกายปิดทอง	89
ภาพที่ 5.10 พระแม่ธรณีบีบมวยผม เหนือ กรอบประตูกลาง	89
ภาพที่ 5.11 ประตูข้าง 2 บาน เป็นภาพเชื่อมทางถือดาบ ส่วนบนเป็นซุ้มทรงประสาธ 5 ยอด	89
ภาพที่ 5.12 ประตูกลางเป็นภาพทวารบาลประทับยืนบนบัลลังก์สิงห์แบก	89
ภาพที่ 5.13 ประตูด้านขวาเป็นภาพกนิษิณพนมมือ ด้านบนเป็นภาพนักสิทธิ์คนธรรพ์ เหาะโปรยข้าวดอกดอกไม้	90
ภาพที่ 5.14 ประตูด้านซ้ายเป็นภาพนาง อปสรยืนพนมมือด้านบนเป็นภาพชาวต่างประเทศถือช่อดอกไม้	90
ภาพที่ 5.15 ผนังด้านเหนือใต้ เป็นภาพเทพชุมนุมยาวตลอดแนวผนังทั้ง 2 ด้าน	90
ภาพที่ 5.16 ลายประดับเสา ภายในโบสถ์วัดใหญ่แต่ละเสามีลวดลายแตกต่างกัน	91
ภาพที่ 5.17 ภายในอาคารเป็นอาคารโถงมีเสาประธาน รับน้ำหนักเครื่องบนหลังคา	91
ภาพที่ 5.18 เพดานทั่วไป เป็นเพดานไม้เข้ากรอบแบบ ฝาปะทันทาสีแดง	92
ภาพที่ 5.19 เพดานห้องสุคท้ายหลังพระประธาน เป็นเพดานไม้เข้ากรอบแบบฝาปะกน	92
ภาพที่ 5.20 เพดานตรงห้องเหนือพระประธาน ประตูไม้จำหลักลายดาวเพดานสีทอง	92
ภาพที่ 5.21 พื้นปูหินอ่อนสลัปลีขาว, เทา ,ดำ	92
ภาพที่ 5.22 แปลนฝาเพดานวัดใหญ่สุวรรณาราม	93
ภาพที่ 5.23 โครงสีภายในของวัดใหญ่สุวรรณาราม	94
ภาพที่ 5.24 รูปด้านทิศตะวันออก ตะวันตก วัดเกาะแก้วสุทธาราม	101
ภาพที่ 5.25 รูปด้านทิศเหนือ ทิศใต้ วัดเกาะแก้วสุทธาราม	102
ภาพที่ 5.26 ภาพรวมผนังด้านทิศตะวันออก ภาพไตรภูมิ	103
ภาพที่ 5.27 ภาพเหนือกรอบประตูด้านซ้ายวัดเกาะแก้วสุทธาราม	103
ภาพที่ 5.28 ภาพเหนือกรอบประตูด้านขวาวัดเกาะแก้วสุทธาราม	103
ภาพที่ 5.29 ภาพพระพุทธรประวัติคอน มารผจญ	104
ภาพที่ 5.30 ภาพเหนือกรอบประตูเป็นภาพรอยพระพุทธรบาท	104
ภาพที่ 5.31 ภาพข้างกรอบประตู เป็นภาพเทวดา นักสิทธิ์ คุรุฯ และยักษ์	104
ภาพที่ 5.32 ภาพข้างกรอบประตู เป็นภาพเทวดา นักสิทธิ์ คุรุฯ และยักษ์	104
ภาพที่ 5.33 ตลอดผนังด้านทิศเหนือและใต้เป็นเรื่องพุทธประวัติเขียนไว้ได้คั่นฉัตร	105

ภาพที่ 5.34	ตอนบนสุดของผนัง เป็นภาพนักสิทธิ วิทยากร และคนธรรมดา	105
ภาพที่ 5.35	รายละเอียดของลวดลายบนฐานเจดีย์ เขียนเส้นสีแดงบนพื้นขาว งดงาม	105
ภาพที่ 5.36	ภาพเขียนบนผนังด้านทิศใต้ เป็นภาพตอนพระพุทธเจ้าตรัสรู้	105
ภาพที่ 5.37	ลักษณะภายในเป็นอาคาร โถงไม่มีเสากลางภายใน	106
ภาพที่ 5.38	ภาพถ่ายเพดานในโบสถ์วัดเกาะแก้วสุทธารามเป็นภาพเขียนสีบนแผ่นไม้	106
ภาพที่ 5.39	หลังคาโครงสร้างไม้ทาสีแดงเขียนลายหน้ากระดานสีขาว	106
ภาพที่ 5.40	โครงสีของภาพเขียนบนเพดานและโครงสร้าง	107
ภาพที่ 5.41	แปลนผ้าเพดานวัดเกาะแก้วสุทธาราม	108
ภาพที่ 5.42	โครงสีจิตรกรรมและพื้นวัดเกาะแก้วสุทธาราม	109
ภาพที่ 5.43	โครงสีภายในของวัดเกาะแก้วสุทธาราม	110
ภาพที่ 5.44	รูปด้านภายในทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกวัดคงคาราม	117
ภาพที่ 5.45	รูปด้านภายในทิศเหนือ-ทิศใต้ วัดคงคาราม	118
ภาพที่ 5.46	ผนังทิศตะวันออก ภาพมารผจญ บนผนังที่ ๑๗	119
ภาพที่ 5.47	ผนังทิศตะวันตก ภาพเขาพระสุเมรุกับเขาบริวาร เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับไตรภูมิ	119
ภาพที่ 5.48	ผนังทิศตะวันตก ภาพสัตว์น้ำในทะเลแห่งหิม พานต์	119
ภาพที่ 5.49	รูปแบบการเรียงลำดับภาพ ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้	120
ภาพที่ 5.50	บานหน้าต่างด้านใน เป็นภาพเขียนสี รูปเทพทวารบาลถือดอกไม้กำลังพนมมือขึ้นบนฐานยักษ์แบก	121
ภาพที่ 5.51	โครงสร้างภายในหลังคา และเพดานสีแดงลายดอกขาว	122
ภาพที่ 5.52	ได้ฉัตรเพดานเหนือฐานชุกชีเป็นภาพเขียนบนผ้ารูปดวงควมมีพระอาทิตย์ และพระจันทร์อยู่ตรงกลาง	122
ภาพที่ 5.53	พื้นปูหินอ่อนสีขาว สลับลายจุดสีดำ เหลือง แดง	122
ภาพที่ 5.54	แปลนผ้าเพดานวัดคงคาราม	123
ภาพที่ 5.55	โครงสีของภาพทิวทัศน์	124
ภาพที่ 5.56	โครงสีของภาพอาคารสถานที่	125
ภาพที่ 5.57	โครงสีของภาพคนและเครื่องแต่งกาย	126
ภาพที่ 5.58	โครงสีของภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม	127
ภาพที่ 5.59	โครงสีของภาพเขียนบนบานหน้าต่าง	128
ภาพที่ 5.60	โครงสีประตู	128
ภาพที่ 5.61	โครงสีของบริเวณเพดาน	129
ภาพที่ 5.62	โครงสีบริเวณพื้น	129
ตารางที่ 5.1	โครงสีในงานตกแต่งภายใน วัดใหญ่สุวรรณาราม	96
ตารางที่ 5.2	สรุปโครงสีในงานตกแต่งภายในโบสถ์วัดใหญ่สุวรรณาราม	98
ตารางที่ 5.3	โครงสีในงานตกแต่งภายใน วัดเกาะแก้วสุทธาราม	112
ตารางที่ 5.4	สรุปโครงสีในงานตกแต่งภายในโบสถ์วัดเกาะแก้วสุทธาราม	114
ตารางที่ 5.5	โครงสีในงานตกแต่งภายใน วัดคงคาราม	131
ตารางที่ 5.6	สรุปโครงสีในงานตกแต่งภายในโบสถ์วัดคงคาราม	133

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

เนื่องจากภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ได้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชาตกแต่งแบบไทยในระดับปริญญาตรี และวิชาสถาปัตยกรรมภายในไทยศึกษาในระดับปริญญาโท เพื่อให้นักศึกษาได้ตระหนักและมีสำนึกในคุณค่า รวมถึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบที่แสดงถึงเอกลักษณ์ไทย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

ปัจจุบันในวงการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมภายในมีงานวิจัยเกี่ยวกับวิชาไทยไม่มากนัก ผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยในเรื่องการใช้โครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน (กรณีศึกษา วัดในจังหวัดเชียงใหม่)เสร็จสมบูรณ์แล้ว 1 ฉบับ และตั้งใจจะศึกษาเรื่องการใช้โครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งภายในวิหารของวัดในทุกภาคของไทยเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างและลักษณะเฉพาะถิ่น สำหรับงานวิจัยนี้ จะเป็นงานวิจัยต่อเนื่อง ซึ่งจะแสดงให้เห็นโครงสร้างในงานตกแต่งและงานจิตรกรรมส่วนหนึ่งของภาคกลางที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น งานวิจัยใหม่นี้จะมุ่งศึกษาวัดที่สร้างในช่วงสมัยปลายอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์จำนวน 3 วัด ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ยังมีคุณค่าควรแก่การศึกษา เพื่อให้เห็น โครงสร้างและปริมาณการใช้สีมากน้อยในงานตกแต่งโบสถ์ของภาคกลาง ซึ่งจะ เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับนักศึกษาและผู้สนใจนำไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบภายใน หรือ การออกแบบศิลปประยุกต์อื่นๆ ที่เหมาะสมต่อไป

สำหรับงานวิจัยใหม่จะเป็นตัวเสริมที่เน้นและลงรายละเอียดของการใช้ โครงสร้างและเปรียบเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์สีของงานจิตรกรรมและงานตกแต่งที่สัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ภายใน ซึ่งจะ เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สมบูรณ์ขึ้นจากหนังสือชุดภาพจิตรกรรมของสำนักพิมพ์ เมืองโบราณ และจะเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับผู้สนใจ, นักศึกษา หรือนักออกแบบนำไป ประยุกต์ใช้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบงานจิตรกรรม และการใช้โครงสร้างของการตกแต่งภายในวิหารของวัดในภาคกลาง
2. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับนักศึกษาหรือนักออกแบบ นำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบที่สะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของภาคกลาง

3. เพื่อนำเสนอการวิจัยในแนวเทคโนโลยีสมัยใหม่ และประยุกต์ใช้ในการสอน

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษากรณีคัดสรรของวัดที่มีภาพจิตรกรรมที่มีคุณค่าและยังคงมีลักษณะดั้งเดิมของท้องถิ่นภาคกลางประกอบด้วยวัด

1. วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี (ยุคปลายอยุธยา)
2. วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี (ยุคปลายอยุธยา)
3. วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี (ยุคต้นรัตนโกสินทร์)

งานวิจัยมีรายละเอียดการตกแต่งภายในโบสถ์ของแต่ละวัดดังกล่าว แต่จะเน้นเรื่องการใช้โครงสร้างภายในทั้งหมด และเปรียบเทียบการตกแต่งของวัดทั้ง 3 แห่ง ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยดูภาพรวมของการตกแต่ง ไม่ได้เน้นเรื่องราวในภาพจิตรกรรมแต่จะศึกษาชุดโครงสร้างในภาพกลุ่มคน กลุ่มอาคาร หรือกลุ่มต้นไม้ ทิวทัศน์ เป็นต้น รวมถึง

- ศึกษาโครงสร้างในงานจิตรกรรมและตกแต่งภายในโบสถ์ของแต่ละวัด ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ใช้สอยและโครงสร้างภายในโบสถ์
- ศึกษาลักษณะโครงสร้างภายในโดยรวมของงานจิตรกรรมและตกแต่งภายในโบสถ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นลักษณะงานศิลปะ พุทธสถานของภาคกลาง

สำหรับ โครงสร้างที่ศึกษาได้ ผู้วิจัยพยายามให้ได้โครงสร้างใกล้เคียงที่สุด โดยเทียบสีกับสถานที่จริง โดยใช้แผ่นเทียบสี pantone สำหรับการพิมพ์ ใช้หมึก YMCK และนำมาผสมตัวสีในเครื่องคอมพิวเตอร์ ถ้าสีที่พิมพ์ออกมาเพี้ยนไปบ้างจากระบบการพิมพ์ ผู้ที่ต้องการเห็นสีที่ใกล้เคียงของจริงสามารถผสมเองได้ตามรหัสสีที่ให้ไว้ในงานวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการ

1. สํารวจและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและหนังสือ
2. เลือกวัดที่มีงานจิตรกรรมลักษณะพื้นถิ่นและสะท้อนเอกลักษณ์งานศิลปะพุทธสถานของภาคกลาง
3. สัมภาษณ์ผู้รู้ เพื่อสืบหาประวัติเรื่องราวจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วัดภาคกลาง
4. ถ่ายภาพสไลด์, ภาพสี
5. วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของการตกแต่งภายใน โบสถ์โดยคำนึงถึง

- การใช้พื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร
  - การตกแต่งโครงสร้าง
  - การตกแต่งผนังด้วยงานจิตรกรรม
  - การใช้โครงสร้างของภาพจิตรกรรมและการตกแต่ง
6. เรียบเรียงและจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. งานวิจัยนี้เป็นแนวทางและข้อมูลให้นักศึกษา และนักออกแบบเข้าใจวิธีการใช้โครงสร้างในงานจิตรกรรมเพื่อตกแต่งภายในโบสถ์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป
2. ช่วยให้นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจตระหนักถึงคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง
3. ได้ผลงานวิจัยจะเป็นประโยชน์สำหรับการเรียนการสอนศิลปะ และการออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน และการออกแบบศิลปประยุกต์
4. ได้ช่วยอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมภาคกลาง

บทที่ 2

เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของโบสถ์¹

โบสถ์ คือ อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ให้พระภิกษุประชุมทำสังฆกรรมร่วมกัน แต่เดิมยังมีภิกษุจำนวนน้อย การทำสังฆกรรมแต่ละครั้งพระภิกษุจะกำหนดขอบเขตขึ้นเป็นการชั่วคราว เมื่อหมดกิจกรรมแล้วก็ทิ้งร้างไป ต่อมาเมื่อมีภิกษุมากขึ้น มีการบวชเรียน และในประเพณีไทยถือว่าผู้ชายไทยควรบวชเมื่อมีอายุครบ 21 ปี จึงมีการสร้างโบสถ์เป็นอาคารถาวร

สังฆกรรมที่จำเป็นต้องทำในเขตอุโบสถนั้นมีดังนี้

- การบรรพชาพระภิกษุ
- การรับกฐิน
- การสวดปาติโมกข์ประจำทุกวัน 15 คำ
- การยกผ้ากฐินถวายต่อพระภิกษุที่สมควร
- การกล่าวโทษภิกษุผู้ต้องอธิกรณ์
- การยกโทษให้ภิกษุผู้ต้องอธิกรณ์ให้กลับมีศีลบริสุทธิดังเดิม

องค์สงฆ์ตามพุทธบัญญัติจะต้องประกอบด้วยพระภิกษุไม่น้อยกว่า 21 รูป เพราะฉะนั้นขนาดของโบสถ์ จึงต้องมีขนาดอย่างน้อยพอที่จะบรรจุพระได้ไม่น้อยกว่า 21 รูป แต่โดยทั่วไปมักจะมียุคนาคพอควรที่จะบรรจุมาราวาสให้เข้ามาร่วมพิธีในโบสถ์ด้วย เช่น การเข้ามาฟังเทศน์ ทำวัตรเช้า หรือทำวัตรค่ำ เป็นต้น

จากบทความข้างต้นของ โชติ กัลยาณมิตร ในหนังสือ ลักษณะไทย ได้อธิบายความหมายของโบสถ์ และการเลือกสถานที่สร้างโบสถ์ดังนี้

การเลือกสถานที่สร้างโบสถ์

ในการสร้างโบสถ์ต้องพิถีพิถันเลือกพื้นที่เป็นพิเศษ พื้นที่นั้นจะต้องบริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทิน เช่น สถานที่นั้นต้องไม่เคยเป็นสุสานหรือเคยเป็นเชิงตะกอนมาก่อน ไม่เคยเป็นที่ประหาร หรือไม่เคยเป็นที่ใดๆ ที่มีการใช้งานที่เป็นอัปมงคลมาก่อน เรามักจะเห็นว่าในการสร้างโบสถ์ใหม่ทุกครั้ง พระสงฆ์จะต้องประกอบพิธีถอนความไม่บริสุทธิ์ใดๆ ที่อาจมีในพื้นที่นั้นมาก่อน ในกรณีที่ใช้โบสถ์เก่ามักทำให้บริสุทธิ์ขึ้นมาใหม่ด้วยการสวดและผูกสีมาทับซ้อนของเดิม ดังนั้นเราจึงเห็นวัดโบราณมีหลักสีมาที่สองหรือสามหลัก

เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จเรียบร้อยแล้วพระสงฆ์ต้องทำพิธีผูกพัทธสีมา คือตั้ง “โบสถ์สีมา” เป็นเครื่องหมายกำหนดเขตบริสุทธิล้อมรอบอาคารที่เป็นตัวโบสถ์อีกชั้นหนึ่งเมื่อเสร็จพิธีผูกพัทธสีมาแล้ว จึงถือว่าสามารถใช้โบสถ์นั้นทำสังฆกรรมได้ วัตถุที่ใช้กำหนดเขตสีมา เรียกว่า “นิมิต” ซึ่งเป็นวัตถุที่นำมาวางเป็นเครื่องหมายให้คนเห็นเป็นหลักฐาน เช่นเดียวกับ การกำหนดหมุดโฉนดที่ดินในปัจจุบัน ในอดีตเมื่อพระสงฆ์ประกาศเขตอุโบสถและไม่มีผู้ดำเนินการสิทธิแล้ว จึงฝังลูกนิมิตเป็นที่หมาย และนิมิตนั้นต้องไม่เป็นสิ่งที่เคลื่อนย้ายได้ง่าย ปัจจุบันนิยมฝังลูกหินกลมลงในดินตรงที่ต้องการกำหนดเขต โบสถ์มา คือ เครื่องหมายแสดงให้รู้ว่าที่ดินตรงนั้นมีลูกนิมิตฝังอยู่ ในพุทธบัญญัติเดิมได้กำหนดไว้ว่า นิมิตอาจใช้แสดงได้ด้วยวัตถุ 8 ชนิด คือ ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ หรือแอ่งน้ำ ในปัจจุบันไม่มีความสะดวกที่จะใช้สิ่งเหล่านี้กำหนดเขตเพราะที่ดินวัดมีขนาดเล็กและต้องการจุดกำหนดที่แน่นอน เพื่อป้องกันกรณีพิพาทจากเจ้าของที่ดินที่มีอาณาเขตติดต่อกัน

ถือกันว่าเขตสีมาเป็นเขตที่สำคัญที่สุดของวัด เพราะในการทำสังฆกรรมในบางกรณีให้พระภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธีเท่านั้นจึงจะเข้าเขตสีมาได้ ผู้อื่นจะเข้าไปไม่ได้เลยหากมีผู้ละเมิดแล้วสังฆกรรมนั้นจะไม่สมบูรณ์ ต้องทำใหม่ ดังนั้นบางวัดที่เข้มงวดในเรื่องนี้จึงนิยมผูกสีมาไว้ชิดกับตัวโบสถ์ที่ริมผนังด้านนอกเสียทีเดียวเพื่อขจัดปัญหา แต่มีบางวัดที่ทำสีมาติดกับกำแพงรอบนอก (ดูภาพ 2.1) ล้อมพุทธาวาสเป็นเขตสีมาไว้ทั้งหมด เช่น วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามในกรุงเทพฯ สีมาที่กำหนดเขตไว้กว้าง เช่นนี้เรียกว่า “มหาสีมา” ดังนั้นเมื่อทำสังฆกรรมครั้งใดก็มักจะปิดประตูเขตพุทธาวาสไว้ทั้งหมดจนกว่าจะเสร็จพิธีสังฆกรรมหลักสีมาที่ตั้งล้อมอาคารที่เป็นโบสถ์ โดยทั่วไปโบสถ์เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า ดังนั้นหลักสีมาควรมีอย่างน้อย 4 หลักตรงมุม เพื่อครอบคลุมพื้นที่ได้ครบถ้วน แต่ถ้าเป็นโบสถ์ขนาดใหญ่ อาจกำหนดให้มีมากกว่า 4 หลักก็ได้ เช่น อาจมี 8 หรือ 10 หลัก เพื่อกำหนดเขตได้ชัด สำหรับสีมาที่อยู่ด้านหน้าของโบสถ์นั้นถือว่าเป็นสีมาสำคัญ เรียกว่า “สีมาชัย” ซึ่งจะได้รับการบูชาจากผู้เข้าพิธีอุปสมบททุกครั้ง (ดูภาพ 2.2)

การสร้างโบสถ์บางแบบในอดีตมีลักษณะปิดทึบ ไม่มีช่องลมและหน้าต่างมีแต่ประตูทางเข้าออกด้านหน้าด้านเดียว ส่วนใหญ่โบสถ์แบบนี้มักเป็นโบสถ์ของวัดฝ่ายอรัญวาสี เรียกว่า “โบสถ์มหาอุด” (ดูภาพ 2.3) โบสถ์ลักษณะนี้ป้องกันไม่ให้ใครเข้าไประหว่างการทำพิธีกรรม และเพื่อให้พระภิกษุมีสมาธิแน่วแน่ในการทำพิธีเพราะตัวโบสถ์ป้องกันเสียงจากภายนอกได้ดี

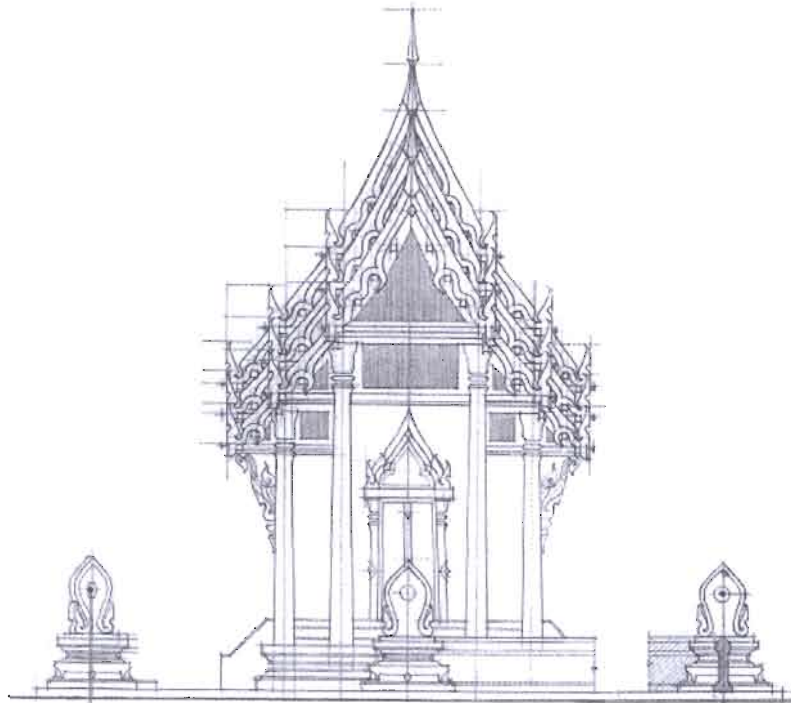
โบสถ์และวิหารนิยมสร้างกำแพงแก้วล้อมรอบนอกสีมา การทำกำแพงแก้วนั้นเข้าใจว่าทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องประดับเกียรติของอาคาร ในคติเดียวกับการทำกำแพงแก้วล้อมรอบวิหาร ซึ่งสันนิษฐานว่ามีที่มาจากสุชาวดีสูตรของมหายาน

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบสถ์²

ในหนังสือ โบสถ์สถาปัตยกรรมไทย ของ รศ.สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิตได้อธิบายรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไว้ดังนี้

ขนาดของโบสถ์ ถือกำหนดขนาดด้วยจำนวนห้อง คำว่าห้องหมายถึงระยะห่างของช่วงเสาจากเสาหนึ่งไปอีกเสาหนึ่ง ทางด้านความยาวของโบสถ์ โบราณมีคตินิยมทำเป็นจำนวนคี่ ขนาดเล็กสุด 5 ห้อง ขนาดกลางยาว 7 ห้อง และขนาดใหญ่มีตั้งแต่ 9 ถึง 11 ห้อง ขนาดของโบสถ์จะต้องสอดคล้องกับพุทธบัญญัติด้วย เช่น ในถิ่นที่ขาดแคลนภิกษุ พิธีอุปสมบทต้องประกอบด้วยภิกษุอย่างน้อย 5 รูป เรียกว่า สังฆปัญจวรรค ถ้าในถิ่นที่มีภิกษุมากประกอบด้วย สงฆ์ 10 รูป เรียกว่า สังฆทศวรรค ภิกษุที่เข้าร่วมพิธีถ้ามากกว่าจำนวนกำหนดถึงจะใช้ได้ ถ้าขาดจำนวนใช้ไม่ได้ ดังนั้นจะพบว่าอุโบสถแต่ละหลังในแต่ละถิ่นจะมีขนาดต่างกันไป คตินิยมในการสร้างหลังคาโบสถ์มีลักษณะซ้อนชั้นนั้นมีความเชื่อว่า พระอารามหลวงทำหลังคาซ้อนได้สามชั้น ส่วนวัดราษฎร์จะซ้อนได้ 2 ชั้นเท่านั้น ส่วนการตกแต่งหน้าบันด้วยเครื่องบนด้วยเครื่องถ้ายอง คือ มีช่อฟ้า ใบระกาวง นาคสะดุ้ง และหางหงส์ ถ้าเป็นอารามหลวงจะตกแต่งครบเครื่อง สำหรับวัดที่ราษฎร์สร้างนิยมทำเครื่องตกแต่งเป็นเพียงรวยระกา แต่ในปัจจุบันเราไม่สามารถแยกชี้ชัดได้ว่าวัดใดเป็นวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ เนื่องจากจากความเจริญในเรื่องการก่อสร้าง หรือมิได้มีการบันทึกสร้างเป็นกฎระเบียบเพื่อใช้บังคับหรือยึดถือปฏิบัติกันในปัจจุบัน ประเภทของโบสถ์ แบ่งได้หลายรูปแบบดังนี้

1. แบบมหาอุด เป็นโบสถ์ขนาดเล็กผนังด้านข้างจะปิดทึบไม่มีหน้าต่าง
2. แบบทรงโรง เป็นโบสถ์ที่มีหลังคาและผนังรอบไม่มีเสาดั้งรับหลังคาอยู่รอบฝา
3. แบบมีมุขหน้า ลักษณะเหมือนแบบทรงโรง แต่เพิ่มมุขเป็นพื้นที่โถงด้านหน้า
4. แบบมีมุขหน้า มุขหลัง ลักษณะเหมือนทรงโรง แต่มีมุขด้านหน้า และด้านหลัง
5. แบบมีระบียงรอบ ด้านข้างโดยรอบอาคารมีระบียงรอบ ทำให้อาคารดูโปร่งเบาขึ้น
6. แบบมีระบียงรอง และมุขหน้า มุขหลัง มีเพิ่มมุข และระบียงโดยรอบ
7. แบบมีมุขหน้า มุขหลัง ระบียงรอบและลานประทักษิณ เพิ่มกำแพงแก้วรอบอุโบสถ
8. แบบมีมุขเด็จด้านหน้า และด้านหลังเป็นอุโบสถขนาดใหญ่ เพิ่มมุขเด็จมีพระบัญชา
9. แบบมีมุขเด็จด้านหน้า ด้านหลัง และมีมุขลดด้านหลัง ชนิดมีเสابานหน้า-หลัง
10. แบบมีมุขเด็จด้านหน้า ด้านหลัง และพาไลด้านข้าง
11. แบบมีระบียงรอบ เฉลียงด้านหน้า ด้านหลัง และลานประทักษิณ
12. แบบจัตุรมุข ได้รับอิทธิพลจากองค์ประสาทราชมณเฑียร มีมุข 4 ด้านเท่าๆ กัน
13. แบบจัตุรมุข มุขหน้ายาว เพิ่มพื้นที่ทำสังฆกรรมด้านหน้า
14. แบบจัตุรมุข มุขหน้ายาว และมีพระระบียงโอบด้านหลัง
15. อุโบสถไม้ เป็นอุโบสถที่โครงสร้างเป็นไม้จริงทั้งหมด

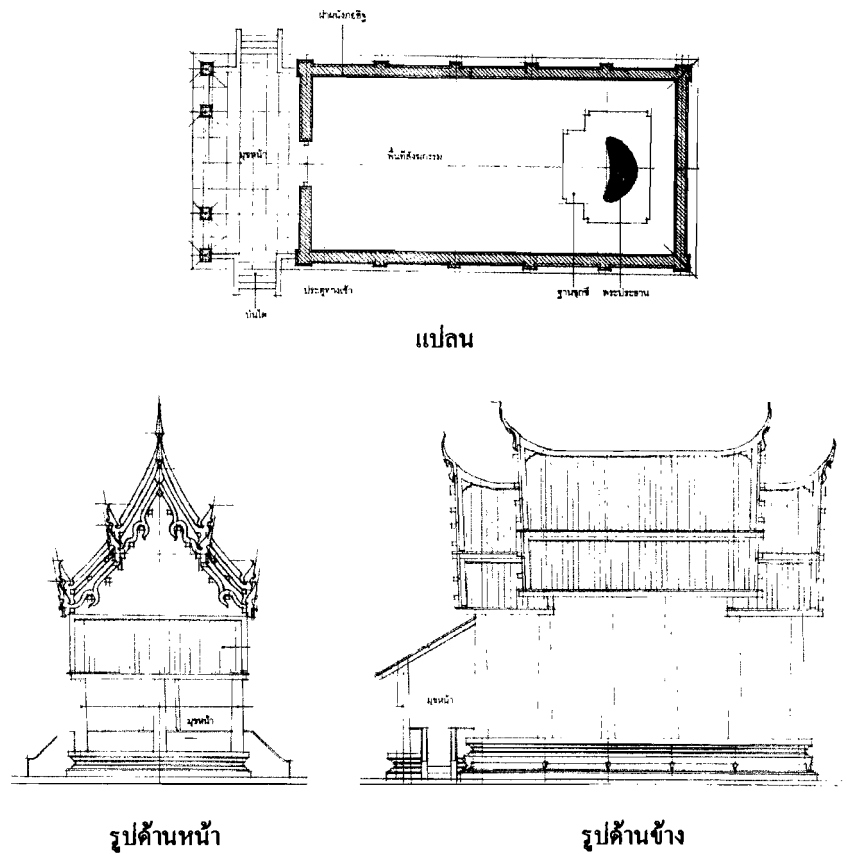

ภาพจาก สมใจ นิ่มเล็ก, อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย, 2547, หน้า 6

ภาพที่ 2.1 รอบตัวโบสถ์มีสีมาเป็นตัวกำหนดเขตบริเวณ บางแห่งนิยมผูกสีมาไว้ชิดตัวโบสถ์ที่ริมผนังด้านนอก หรือบางวัดทำสีมาติดกับกำแพงรอบนอก

ภาพที่ 2.2 ตัวอย่างสีมาชัยที่ตั้งอยู่ด้านหน้าโบสถ์วัดอัมพวัน ถือว่าเป็นสีมาสำคัญ ซึ่งจะได้รับการบูชาจากผู้เข้าพิธีอุปสมบททุกครั้ง

ภาพจาก : สมใจ นิ่มเล็ก, อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย, 2547, หน้า 14-15

ภาพที่ 2.3 โบสถ์ มหาอุด เป็นชื่อเรียกอุโบสถแบบหนึ่ง มีขนาดเล็ก แต่ก็พอที่จำนวนภิกษุตามพุทธบัญญัติเข้าไปทำสังฆกรรมได้ เนื่องจากฝาผนังทั้งสี่ด้าน นอกจากด้านหน้าที่มีประตูแล้ว ผนังทั้งหมด จะทึบตัน จึงได้ชื่อว่ามหาอุด ตามคำบอกเล่ากันต่อๆมาว่าที่ทำขนาดเล็กและทึบ เพื่อใช้เป็นที่ประกอบพิธีปลุกเสกเครื่องรางของขลังต่างๆ ด้วย และยังเชื่อกันว่าถ้าทำพิธีในอุโบสถแบบมหาอุดแล้วเครื่องรางของขลังนั้นมีความขลังมาก

ผนังของอุโบสถแบบมหาอุดจะมีลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านหน้าอุโบสถจะอยู่ ทางด้านความกว้างจะมีประตูทางเข้าประตูเดียวทางด้านหน้า ไม่มีหน้าต่าง และประตูด้านหลังบางหลังอาจมีช่องลมเล็กๆ เพื่อถ่ายเทอากาศด้านหน้าจะมีทั้งแบบมีมุขและไม่มีมุข ถ้ามีมุขบันไดจะขึ้นด้านข้างทั้งสองด้านของมุข ส่วนที่ไม่มีมุขบันไดจะขึ้นตรงกับประตู

งานจิตรกรรมภายในวิหารและโบสถ์

ในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรม และศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย ภายในวัดประกอบด้วยอาคารหลักๆ 2 ลักษณะคือ

1. โบสถ์ เป็นสถานที่พระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ภายในโบสถ์มีพระพุทธรูปเป็นพระประธาน
2. วิหาร เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และเป็นທີ່ที่พุทธศาสนิกชนใช้ประกอบศาสนาพิธี

ภาพจิตรกรรมส่วนใหญ่จะเขียนภายในวิหารและโบสถ์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและชื่นชมงานเขียนภาพที่สวยงาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสอนทางพุทธศาสนา และเพื่อความเพลิดเพลิน แต่เดิมจิตรกรที่เขียนภาพจิตรกรรมเขียนภาพด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนาเวลาเขียนภาพจะไม่นิยมลงชื่อ และหาชื่อเสียงใส่ตัวเอง แต่เต็มใจเขียนด้วยศรัทธา เช่น พระอาจารย์ นาค ครูทองอยู่ ครูคงแป๊ะ ขรรค์อินโข่ง เป็นต้น

ลักษณะงานเขียนภาพจิตรกรรมมีกฎเกณฑ์เฉพาะ การเลือกเรื่องที่จะเขียนต้องให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ วิธีการเขียนเคารพสัดส่วนของภาพ การจัดองค์ประกอบ การใช้สีให้กลมกลืนเหมาะสมกับรูปทรงของอาคาร ส่วนใหญ่ภาพจิตรกรรมจะแสดงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ ถึงแม้บางทีจะได้อิทธิพลจากเมืองหลวง หรือต่างชาติ เช่น ชาวตะวันตก เปรียบงานจิตรกรรมเป็นการบันทึกเรื่องราว ประวัติศาสตร์ สภาพบ้านเมืองในยุคสมัยนั้นเหมือนคำเปรียบของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่เคยกล่าวไว้ว่า “ถ้าท่านมองดูจิตรกรรมเหล่านี้เช่นเดียวกับส่องกระจกเงา ท่านจะเห็นภาพของท่านเองภาพประชาชนของท่าน และภาพประเทศของท่าน”³

วิวัฒนาการจิตรกรรมฝาผนังของไทย เดิมได้รับแบบอย่างจากอินเดียมาก่อน แล้วเปลี่ยนแปลงมา 2 แบบโดยรับอิทธิพลศิลปะเขมรและประติมากรรมแบบสุโขทัยตามลำดับ โดยสังเกตจากรูปพระพุทธรูปเจ้าหรือเทพอื่นๆ ที่เขียนแยกเป็นองค์ๆ เรียงเป็นแถวยาว (เช่น ภาพเทพชุมนุม) แล้วภายหลังค่อยคลี่คลายขยายตัวเป็นภาพที่มีองค์ประกอบซับซ้อน แสดงเป็นเรื่องนิทานในพระศาสนา เรื่องพงศาวดาร หรือเรื่องโลก ส่วนภายหลังอิทธิพลจีนมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในวิวัฒนาการทางจิตรกรรมแบบสุดท้ายของเรา ความจริงเรายังเห็นลักษณะจีนในภาพต้นไม้ ก้อนหิน และน้ำ โดยเฉพาะจากทิวทัศน์ในงานจิตรกรรมของเรา ซึ่งวาดอย่างภาพที่มองเห็นจากระดับสูง (Bird's eye - view) เมื่อศิลปินได้รับอิทธิพลจากหลากหลายประเทศ สุดท้ายจึงสร้างศิลปะของตนเองขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 (ราว พ.ศ. 2150) ซึ่งต้องให้เห็นวิญญานอันแท้จริงของชาติไทย

สีในงานจิตรกรรมไทย

จิตรกรรมไทยแต่เดิมใช้สีฝุ่นที่เขียนบนผนังอาคารที่ก่ออิฐถือปูน เช่น ในผนังโบสถ์, วิหาร ซึ่งเราเรียกภาพประเภทนี้ว่า จิตรกรรมฝาผนัง นอกจากสีฝุ่นที่เขียนบนผนังแล้ว อาจมีภาพเขียนสีฝุ่นบนไม้ บนกระดาษ หรือสมุดข่อย เป็นต้น

ในบทความ ของกุลพันธาดา จันทรโพธิ์ศรี ได้ศึกษา เรื่อง สีในงานจิตรกรรมไทยโบราณไว้อย่างละเอียด โดยสรุปได้ดังนี้⁴

จิตรกรรมโดยทั่วไปมีองค์ประกอบดังนี้

1. ชั้นพื้น (Support) ชั้นที่ใช้เป็นพื้นสำหรับเขียนภาพ เช่น ผนังอาคาร, ไม้, กระดาษ
2. ชั้นรองพื้น (Ground Layer) ชั้นที่เตรียมไว้สำหรับเขียนภาพ วัสดุที่ใช้เตรียมพื้นอาจเป็นปูน หรือ ดินสอพอง การเตรียมพื้นเพื่อให้สีที่เขียนติดกับพื้นผิวได้เรียบร้อยได้ง่าย เทคนิคการรองพื้นขึ้นอยู่กับเทคนิคเฉพาะของช่างแต่ละคน
3. ชั้นสี (Paint Layer) ชั้นที่เขียนด้วยสีที่ปรากฏเป็นเรื่อง และรูปภาพต่างๆ ส่วนประกอบของสีชั้นนี้ คือ สีฝุ่น ตัวทำให้เกิดสี (Pigment) ผสมกับกาว หรือน้ำยา ที่ใช้ผสมเพื่อให้เม็ดสียึดติดกันได้ดี เมื่อเขียนบนพื้นที่ที่เตรียมไว้จะยึดติดทนดี
  - ภาพเขียนสีฝุ่น กาวที่ใช้เป็นกาวที่ละลายน้ำได้ใช้ผสมกับตัวสีฝุ่นซึ่งกาวอาจได้จากยางไม้ หรือกาวหนังกระดาษ หรือไข่แดง

สำหรับสีในงานจิตรกรรมไทย มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. สีที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ คือ สีที่เป็นประเภทของ ดิน แร่ หิน ซึ่งมีสีต่างๆ กัน หรือ สีที่ได้จากธรรมชาติ แต่ได้จากพืชหรือสัตว์ เช่น ยางไม้ ครั่ง สีข้อมต่างๆ สีประเภทนี้ นิยมใช้ไม่กี่สี เช่น สีแดง, ส้ม มาจาก ออ๊กไซด์ของตะกั่ว

สีเหลือง มาจาก ดินเหลือง, พืช, หิน

สีดำ มาจาก เขม่าไฟ

สีขาว มาจาก ฝุ่นปูน หรือ ซอล์ค

สีคราม มาจาก พืช

จากหนังสือศาสน์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้บันทึกได้กล่าวถึง แม่สีทั้ง 5 นั้น คงหมายถึงสีฝุ่นที่มีอยู่ไม่กี่สี แต่สามารถใช้ผสมให้เกิดสีเพิ่มในงานเขียนสีฝุ่นในงานจิตรกรรมมีสีมากขึ้นอีก ดังนี้⁵

แม่สีทั้งห้า นั้น เหตุใดจึงเรียกว่า แม่สี เพราะเหตุว่าจะผสมสีอะไรก็ใช้สีซึ่งเป็นแม่สีนั้นผสมไป สีนด้วยกัน เช่น

สีชมพู	ใช้สี	แดง	+	สีขาว
สีแสด	ใช้สี	แดง	+	สีเหลือง

สีเขียวใบไม้	ใช้สี	เหลือง	+	สีคราม	
สีเขียวแก่	ใช้สี	เหลือง	+	สีดำ	+ สีคราม
สีม่วง	ใช้สี	แดง	+	สีคราม	

กลุ่มสีเหล่านี้ใช้เขียนภาพจิตรกรรมในสมัยอยุธยา

2. สีสังเคราะห์ สีบางชนิดสามารถสังเคราะห์ขึ้นได้สีสังเคราะห์กับสีที่เกิดในธรรมชาติ แม้จะมองเห็นเป็นสีเดียวกัน แต่มีลักษณะต่างๆ ซึ่งตรวจสอบได้ สีสังเคราะห์ที่พบในงานจิตรกรรม คือ แดงชาด หรคุณ (Vermillion) ซึ่งได้จากการเผาปรอทกับกำมะถันเข้าด้วยกัน เป็นต้น สีสังเคราะห์ มีใช้กันมากขึ้นในสมัยหลังๆ เริ่มใช้สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น มีสีแดงเสน สีขาวของสารประกอบตะกั่ว และในช่วงระยะนี้มีการใช้มากขึ้น ภาพเขียนจึงมีสีสันสดใสมากขึ้น

การใช้สีสังเคราะห์ทำให้ภาพเขียนมีสีสันสดใสมากขึ้นนั้น นณ.ปากน้ำ ได้เขียนแสดงความคิดเห็นในหนังสือถามตอบศิลปะไทย ไว้ดังนี้⁶

“สีที่ใช้ในภาพเขียนไทยใช้สีฝุ่นเดิมใช้สีที่ทำในพื้นที่เมือง คือ สีดำ ทำจากเขม่าสีขาวจากฝุ่นขาว สีแดงจากดินแดง สีเหลืองจากดินเหลือง ดังนี้ ภาพเขียนของไทยสมัยโบราณจึงมีสีจำกัดเพียงแค่นี้ ต่อมาสมัยอยุธยาตอนปลายมีสีสันๆ ใช้มากขึ้นเข้าใจว่าจะสั่งมาจากเมืองจีน ดังปรากฏที่สมุดข่อยพระคัมภีร์สมัยอยุธยาตอนปลายจากวัดศิระกระบือ บางขุนเทียน มีสีสันๆ ใช้หลายสี เช่น สีเหลืองสด สีเขียวสด สีฟ้า สีแดงฉ่ำซึ่งเขียนด้วยชาด และสีม่วง ในสมัยรัตนโกสินทร์ ภาพเขียนจึงมีสีใช้อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามก็ดีล่วงมาถึงรัชกาลที่ 5 สีฝุ่นคงจะหายาก ด้วยการเขียนภาพในวัดวาอารามอย่างสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ก็กลับซบเซาไป ด้วยสมัยนี้หันมาใช้สีอย่างฝรั่งกันมากเข้า”

จากการศึกษาส่วนประกอบทางเคมี และคุณสมบัติทางแร่ภายใต้กล้องจุลทรรศน์ของ กุลพันธาดิ จันทรโพธิ์ศรี ในเรื่องสีในงานจิตรกรรมไทยโบราณ ได้สรุปและเปรียบเทียบการใช้สีให้เห็นแนวทางการใช้สีดังนี้

1. ภาพเขียนอยุธยาตอนปลาย สีที่ใช้มี แดง ดำ เขียว ขาว เหลือง และทอง

สีแดง	2 ชนิด คือ สีแดงชาด (Vermilion) , สีแดงกล้า (Red ochre)
สีดำ	สีดำถ่านไม้ หรือเขม่า
สีขาว	เป็นปูน หรือ แคลเซียมคาร์บอเนต
สีทอง	เป็นทองคำเปลว
สีเขียว	2 ชนิด คือ เขียวสดจากแร่ (มาลาโคด์) , เขียว จากธรรมชาติ (ใบแค)
สีเหลือง	เป็นพวงรง (Gambodge)

ลักษณะการเขียนสีบางมาก หนา 0.001-0.004 มิลลิเมตร จากการเขียนสี เช่นนี้ ทำให้ภาพเขียนติดทนนาน

- ภาพเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (จากการศึกษาเปรียบเทียบหลายแห่ง เช่น ภาพบนผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ , วัดหงส์รัตนาราม และวัดอื่นๆ ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น) ที่นิยมใช้คือ

- สีแดง แดงชาด (Vermilion) , สีแดงคล้ำ (ดินแดง , Red ochre)
- สีเขียว มาลาไคต์
- สีน้ำเงิน อุลตรามาริน
- สีขาว ปูน หรือแคลเซียมคาร์บอเนต
- สีดำ คำถ่านไม้ หรือเขม่า
- สีทอง ทองคำเปลว , เนื้อทองผสมสังกะสี
- สีเหลือง จากพีช (Gum-resin)

ลักษณะของสีที่ใช้คล้ายกับอยุธยาตอนปลาย แต่ในแต่ละสีมีสีหลายหลากมากขึ้น เช่น สีเขียว มีเขียวแก่ , เขียวอ่อน , เขียวฟ้า หรือเหลือง มีสี เหลืองทอง เหลือง เหลืองน้ำตาล เป็นต้น

ภาพที่ 2.4 ตัวอย่างการทดลองการผสมสีแบบโบราณ โดยใช้สีสากลที่มีในปัจจุบันในกลุ่ม 2 แดงซ้ายมือผสมกันใช้สัดส่วนต่างๆกันทำให้ได้ชุดสีที่ใช้ในวัดใหญ่สุวรรณารามและวัดเกาะแก้วสุทธารามคล้ายกับอยุธยาตอนปลาย

ตัวอย่างสีที่เรียกชื่อแบบไทย เปรียบเทียบกับชื่อเรียกทางสากล⁷

(จากการศึกษาส่วนประกอบทางเคมี และคุณสมบัติทางแร่ภายใต้กล้องจุลทรรศน์)

สี	ชื่อไทย สามัญ	ชื่อสากล	ส่วนประกอบทางเคมี	หมายเหตุ
แดงสด (แดงเข้ม)	แดงชาด	Vermilion หรือ Cinnabar	ซัลไฟด์ของปรอท ซัลไฟด์ของปรอท	สีสังเคราะห์เกิดใน ธรรมชาติ
แดงส้ม	แดงเสน (สีเสน)	Red lead or minium	Lead tetroxide (อ็อกไซด์ของตะกั่ว)	สีสังเคราะห์
แดงคล้ำ	ดินแดง	Red ochre or haematite	อ็อกไซด์ของเหล็ก	เกิดในธรรมชาติ
เขียวฟ้า	เขียวคั่งแซ	Verdigris	Copper acetate	สีสังเคราะห์
เหลือง	ทรดาล	Orpiment or King's yellow	Arsenic sulphide	สีสังเคราะห์
เหลืองน้ำตาล	ดินเหลือง	Yellow ochre	อ็อกไซด์ของเหล็ก	เกิดในธรรมชาติ
เหลือง	รง	Gambodge	Gum-resin	เป็นยางไม้
ขาว	ฝุ่น	ปูน หรือชอล์ก หรือ White lead หรือ Chinese White หรือ ดินขาว (Kaolin)	แคลเซียมคาร์บอเนต ตะกั่วคาร์บอเนต สังกะสีคาร์บอเนต อ็อกไซด์ของอลูมิเนียม โปแตสเซียม	

การใช้สีและรูปแบบงานจิตรกรรมไทย

ในการเขียนภาพจิตรกรรมไทยสีที่นิยมใช้ในงานจิตรกรรมขึ้นกับยุคสมัย เช่น สมัยอยุธยาตอนปลายนิยมใช้สีแดง สีดำ สีขาว สีทอง สีเขียว สีเหลือง ซึ่งได้จากธรรมชาติ ต่อมาในยุคหลังรัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบันแม้จะมีสีสังเคราะห์และสีจากต่างประเทศเข้ามา มาก แต่สีที่นิยมใช้ยังคงเป็นสีหลักในยุคสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่มีค่าน้ำหนักมากขึ้น เช่น แดง เข้ม แดงอ่อน สีเขียวแก่ เขียวอ่อน อาจเพิ่มสีฟ้า สีน้ำเงิน ซึ่งสีส่วนใหญ่เข้ากันได้ดีกับสีทอง ซึ่งเป็นที่นิยมใช้ในงานจิตรกรรมยุคหลัง

ลักษณะการใช้สี และรูปแบบการเขียนที่เห็นเด่นชัด เช่น

การใช้สีทอง

- แทนความมั่งคั่ง นิยมใช้แสดงยศศักดิ์ของกษัตริย์ เทวดาโดยปิดบริเวณ เครื่องแต่งกาย เพื่อแสดงว่าเป็นเจ้าหรือกษัตริย์หรือปิดอาคารที่เป็นวัด และวัง ในการใช้สีทอง ในยุคสมัยอยุธยาใช้วิธีสอดสี โดยใช้สีเหลือง หรือสีรงแทนค่าสีทอง เขียนเป็นลายเครื่องทรงเครื่องแต่งกาย ต่อมาในยุค หลังสมัย ร.3 นิยมการปิดทองโดยใช้ทองคำเปลว ปิดทับบนยางมะเดื่อ เขียนลายปิดทอง⁸
- เพิ่มความงดงามให้ภาพเขียน การใช้สีเป็นเครื่องเสริมเป็นความงามจัด ระบายอย่างระมัดระวัง เช่น การใช้สีทองที่ช่อฟ้า ใบระกา ของ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม และที่เสื้อผ้าอาภรณ์ทำให้ภาพดูงดงาม
- เป็นการเน้นหรือยกย่องภาพให้มีความหมายเด่นและสำคัญกว่าภาพ บุคคลอื่น ในองค์ประกอบนั้น เช่น ภาพพระพุทธเจ้านิยมปิดทองคำเปลว ลงบนส่วนที่เป็นพระวรกาย เพื่อให้เด่นชัด ถ้าเป็นภาพหมู่เทวดา กษัตริย์ หรือเชื้อพระวงศ์ จะใช้สีทองปิดลงบนฐานเครื่องประดับเสื้อผ้าอาภรณ์ หรือสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ราชยาน เรือพระที่นั่ง หรืออาคารปราสาทราช มณเฑียร ซึ่งมักเป็นรูปทรงที่เด่นเป็นประธานของช่องผนังเป็นต้น⁹

การใช้สีแดง

- เป็นสีแดงที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ดินแดง หรือสนิมเหล็ก หรือชาด เป็น แร่ หิน โลหะ ชนิดหนึ่ง หรือชาดที่ได้จากพืชเรียกต้นหรรณ ส่วนชาดที่เป็นก้อนเป็นสีที่ได้มาจากเมืองจีน เรียกชาดจอแสด และชาดอายุม้วย ชาดจูลู ชา ชาดเงี้ยว เป็นสีที่มีความแดงสดมาก จะพบเห็นในงานจิตรกรรมไทย อยู่มากจนถึงถือเป็นเอกลักษณ์ของงานไทยแต่โบราณ¹⁰

น ณ ปากน้ำ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้สีแดงในงานจิตรกรรมไทยไว้ว่า สีแดงเป็นสีที่แสดงความขลัง คู่ศกค์สิทธิ์ เมื่อระบายในอาคารหรืออุโบสถและวิหารจะทำให้ดูเป็นภาพอันชวนให้ขลัง สีแดงเหล่านั้นเดิมระบายด้วยดินแดงแท้ๆ เช่น ภาพพื้นของเทพชุมนุม วัดใหม่ประชุมพล สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองให้สีดินแดงทำให้ดูคล้ำ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีสีจากเมืองจีนตกเข้ามามาก จึงมีการเอาสีเสนสนิมของจีน และชาดผสมเข้าไป ทำให้ดูแดงฉ่ำยิ่งขึ้น สีแดงจะตัดทองที่ปิดในภาพให้เปล่งแวววาวและสุกใส¹¹

การเขียนภาพทิวทัศน์

การใช้สีเขียว

- สีเขียว ใช้สีเขียวที่โบราณนำเข้ามาจากเมืองจีนได้จากการนำเอาทองแดงไปแช่กรดเกลือประมาณ 1-2 สัปดาห์ ทองแดงจะเกิดเป็นสนิมปรากฏให้เห็นเป็นสีเขียวแล้วจึงเอาสีเขียวออกมาผ่านน้ำจนหมดความเค็ม เป็นอันได้สีเขียว
  - สีเขียว ใช้เขียนภาพทิวทัศน์ต้นไม้ ในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ช่างเขียนเขียนจากประสบการณ์จริงและรู้จักต้นไม้เป็นอย่างดี การเขียนมีการตัดพุ่มใบ และดูออกว่าเป็นต้นไม้ชนิดใด ด้วยลักษณะใบและโครงสร้าง แต่มายุคหลังการเขียนต้นไม้นิยมใช้แปรงแต้มแบบฝรั่ง มีการใช้น้ำหนักเขียวอ่อน เขียวแก่แทนการตัดเส้นแบบเก่า แต่ไม่สามารถแยกระบุในรายละเอียดได้ว่าเป็นต้นอะไร เหมือนสักแต่ว่าเขียนไม้ใส่ใจในรายละเอียด¹²
  - การเขียนต้นไม้ของวัดลือธาราม เขตบางกอกใหญ่ จิตรกรรมฝีมือช่างรัชกาลที่ 1 โครงสียงไม่เข้มจัด พิถีพิถันเรื่องความงามและความประณีตในการเขียนภาพต้นไม้ โดยตัดเส้นเป็นพุ่มใบ เลือกสรรรูปแบบ,สีและการแต่งแต้มดอกไม้เป็นพิเศษ
- การเขียนต้นไม้ในยุคหลัง ระบายด้วยสีเขียวอ่อน-กลาง-เข้ม ใช้เขียนต้นไม้เพื่อนำภาพปราสาทราชวังให้งามสง่า คือ ฉากธรรมชาติทำหน้าที่ค้นเหตุการณ์แทนการใช้แถบสีแทน¹³

การเขียนโขดหิน , พื้น

- ลักษณะการเขียนหินทิวทัศน์ช่างสังเกตจากธรรมชาติและอาจเสริมจินตนาการปรับให้เกิดความสวยงาม โดยนิยมใช้สีครีม น้ำตาล หรือสีเขียวอมฟ้าตัดเส้นสีน้ำเงินเข้ม จำแนกความแตกต่างของโขดหินเหล่านั้น

ช่างในสมัยรัชกาลที่ 1 เขียนลักษณะโศดหิน สะท้อนลักษณะจีนที่สืบเนื่องจากงานช่างสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา เช่น ตัวอย่างงานจิตรกรรมที่วัดราชสิทธิาราม เขตบางกอกใหญ่ และวัดคาการาม จังหวัดราชบุรี

- การลงสีหินบนผนังปูน ช่างใช้วิธีเช็ดสี เช่น ลงสีเข้มก่อนถ้าต้องการให้สีอ่อนลงใช้วิธีการเช็ดสีออก สีจะดูบางใส ไม่นิยมใช้สีขาวผสม เช่นงานจิตรกรรมในวัดวัดคาการาม จังหวัดราชบุรี¹⁴
- พื้น นิยมใช้สีแดง หรือน้ำตาลเข้ม ลงสีเรียบ หรือเกลี่ยไล่น้ำหนัก เป็นเงาของก้อนหินที่วางบนพื้น

การเขียนท้องฟ้า

- สมัยอยุธยา นิยมเขียนลายเส้นบนพื้นหลังสีขาว เช่นลายเส้นดอกไม้ร่วง ไม่มีการแยกพื้นดิน หรือท้องฟ้า ถ้าเขียนท้องฟ้าจะไม่แสดงให้เห็นว่าเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืน เพราะอาจทำให้ภาพรวมของพื้นหลังในผนังใหญ่ๆดูกระโดดไม่กลมกลืน
- สมัยรัชกาลที่ 4 ลักษณะก้อนเมฆเขียนเป็นกลุ่มก้อนแบบธรรมชาติ ท้องฟ้าสีขาวเข้มตัดกับเมฆดูลอยฟ่องเด่น หรือเขียนท้องฟ้าดำเข้ม มีกลุ่มเทวดาหาวะ
- การเขียนท้องฟ้าหรือฉากหลังผนังตอนมารผจญ นิยมใช้สีแดงแสดงอำนาจการต่อสู้ระหว่างกิเลสกับการหลุดพ้น ให้เกิดความขลัง สีแดงเป็นสีชัยชนะแห่งการสับประยุทธ์ที่ยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ
- ตัวอย่างงานจิตรกรรมจัดสุวรรณาราม สมัยรัชกาลที่ 3 การใช้สีอิงความสมจริงมากขึ้น จำนวนสีที่ใช้มากกว่าก่อน และเริ่มมีการเกลี่ยน้ำหนักของสี เช่น ท้องฟ้า ระบายเรียบคลายจากกันเริ่มเกลี่ยสีจากเส้นขอบฟ้าสีขาวเป็นสีฟ้าเข้มเป็นลำดับขึ้นไปจนบนสุดของฉาก¹⁵

การเขียนน้ำ

- ยุคแรกสมัยอยุธยา นิยมเขียนลายเส้นบนพื้นหลังสีฟ้าเห็นการเคลื่อนไหวของน้ำ และการแตกฟองคลื่นโดยใช้เส้นแสดง
- ยุครัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา เริ่มมีรูปแบบของตะวันตกโดยมองภาพรวมของผืนน้ำเป็นค่าน้ำหนักและใช้เทคนิคการเกลี่ยสีแบบช่างตะวันตก

การตัดเส้น

- จิตรกรรมประเพณีของไทยให้ความสำคัญ ในคุณค่าความงามของเส้นที่แสดงออก เพราะเส้นสร้างสรรค์ภาพให้มีชีวิตชีวาในยุคสมัยอยุธยา นิยม

ใช้เส้นสีดำ หรือแดง เขียนภาพบนพื้นขาว ลายเส้นดูมีชีวิตชีวาประณีต และช่างใส่ความเป็นตัวตนของช่างในลายเส้น ต่อมายุคหลังสมัยรัตนโกสินทร์นิยมเขียนภาพตามแบบแผนประเพณี ทำให้ลายเส้นเหมือนกันเป็นแบบแผน แต่มีความสวยงามทำให้ภาพจิตรกรรมไทย สมบูรณ์และลงตัว

การแสดงผลของตัวละคร

- การเขียนภาพไทย มีวิธีการเขียนตามแบบท่าละคร การที่ภาพเขียนไทยมีรูปท่าโศก น่านอน ทำตาย และท่าทางอื่นๆ เป็นท่าแบบละคร ก็เพราะว่า ภาพเขียนของไทยส่วนใหญ่มักจะเขียนรูปหน้าพระหน้านาง จะเป็นด้านตรงหรือด้านข้างล้วนมีแบบแผนตายตัว เราจะไม่เห็นภาพไทยมีหน้ายิ้ม หน้าเศร้าเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งใดเล่าที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกให้รู้ว่าเป็นการโศก การเสียใจ การยินดี สิ่งนั้นคือท่าทางนั่นเอง ท่าทางที่ทุกคนจำกันขึ้นใจ คือ ท่าละครรำ ซึ่งมีแบบแผนตายตัว ภาพเขียนไทยจึงเอาท่าละครมาใช้แสดงอารมณ์ของตัวละครในรูปภาพ จึงกลายเป็นแบบแผนยึดถือกันมาเฉพาะตัวพระ นาง และหน้ายักษ์ ถึง ได้ปรากฏเป็นแบบแผนตายตัว แม้แต่ภาพเทวดา เทพธิดา ก็ล้วนแต่ไม่ปรากฏอารมณ์บนใบหน้า แปลกที่ว่า การแสดงอารมณ์กลับไปปรากฏที่ภาพไพร่พล หรือตัวอื่นๆ ที่ไม่สำคัญแต่อย่างไร ด้วยตัวอื่นๆ อันเป็นตัวสามัญ ไม่มีบทบาทท่าทางแบบละครรำแต่อย่างไร จึงจำเป็นอยู่เองที่ต้องแสดงอารมณ์บนใบหน้า มักมีบทบาทไปตามธรรมชาติ¹⁶

ภาพที่ 2.5 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดคงคาราม

ลักษณะงานจิตรกรรมไทยในภาคกลาง

จิตรกรรมไทยในภาคกลางมีสกุลช่างที่มีชื่อเสียง ดังนี้

งานจิตรกรรมสมัยอยุธยา

เป็นจิตรกรรมที่เกิดขึ้นในภาคกลาง มีกรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลาง ลักษณะงานเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมจากกรุงศรีอยุธยาและถ่ายทอดไปยังเมืองต่างๆ ได้แก่ อ่างทอง ลพบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี นนทบุรี ปทุมธานี กรุงเทพฯ ชลบุรี ฯลฯ

จิตรกรรมที่มีในโบสถ์หรือวิหารจะมีลักษณะแตกต่างกันตามโครงสร้างของอาคาร เช่น สมัยอยุธยาดอนตัน ลักษณะอาคารภายในมีขนาดใหญ่มีเสาในพระประธานสูงส่งเป็นอาคารทึบ ไม่มีหน้าต่าง แต่มีช่องลมหรือแสงสว่างขนาดเล็ก ภาพจิตรกรรมยุคนี้ ช่างเขียนใช้สีและวาดเส้นอย่างมีอิสระ โครงภาพส่วนใหญ่ซ้ำๆกัน และเรียงต่อเนื่องกัน ทั้งในแนวระดับและแนวตั้ง ได้รับความนิยมศิลปะลพบุรี สุโขทัย อุทอง และศิลปะลังกาปนกัน โครงสีโดยรวมเป็นสีเอกรงค์ คือ ใช้สีแดง ขาว เหลือง ดำ มีการปิดทองเพียงเล็กน้อยพื้นหลังสีอ่อน มีลักษณะสว่าง เห็นตัวภาพชัดเจน เช่น ที่วัดราชบูรณะ, วัดพระราม, วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

จิตรกรรมสมัยอยุธยาดอนกลาง ไม่ค่อยมีหลักฐานเหลืออยู่ ที่เห็นอยู่ คือ ภาพเขียนในสมุดข่อย ซึ่งวาดเรื่องไตรภูมิมีพุทธประวัติประกอบ สำหรับโบสถ์มีขนาดย่อมไม่มีหน้าต่าง บางแห่งเจาะช่องหน้าต่างด้านข้างบานเดียว ผนังด้านข้างเหนือช่องหน้าต่าง เขียนภาพอดีตพระพุทธเจ้าเป็นแถว สองข้างมีสาวกเป็นคู่ๆ โครงสีเป็นสีเอกรงค์

จิตรกรรมสมัยอยุธยาดอนปลาย ลักษณะโครงสร้าง โบสถ์ 2 ลักษณะ

- ผนังอาคารทึบไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง หรือเจาะช่องหน้าต่างน้อยมากในกรณีนี้ ช่างเขียนแบบไทยประเพณีเขียนภาพอดีตพระพุทธเจ้าปางมารวิชัยและปางสมาธิในท่าประทับนั่งเป็นแถวหน้ากระดานตอนบนสุดของผนังด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ถัดลงมาเขียนภาพพุทธประวัติเรื่องเดียวบนผนังทั้ง 2 ผนังหรือภาพทศชาติชาดก
- ผนังอาคาร มีการเจาะช่องหน้าต่างมาก อาคารลักษณะนี้นิยมสร้างสมัยปลายอยุธยา สมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2

ผนังด้านหลังพระประธาน   เขียนภาพไตรภูมิและจักรวาล

ผนังด้านหน้า   เขียนภาพมารผจญ

ผนังด้านข้างซ้าย-ขวา   แบ่งเป็น 2 ส่วน

- ส่วนเหนือหน้าต่างไปจรดเพดาน เขียนภาพเทพชุมนุมเป็นแถวในท่านั่งประนมมือ ผินพระพักตร์สู่องค์พระประธาน จัดลำดับเทพที่มีศักดิ์น้อยอยู่ล่างสุด เทพที่มีศักดิ์สูงอยู่บนสุด

- ส่วนผนังระหว่างหน้าต่าง เขียนภาพพุทธประวัติหรือทศชาติ

งานจิตรกรรมสมัยอยุธยาสกุลช่างเพชรบุรี

ศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี เป็นศิลปะที่ทำขึ้นในเขตเมืองเพชรบุรี ซึ่งมีแบบเฉพาะมีเอกลักษณ์ไม่เหมือนศิลปะในท้องถิ่นอื่น อาจารย์ล้อม เฟ็งแก้ว ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับงานช่างปูนปั้นหน้าบัน โบสถ์ในเมืองเพชรบุรีว่า “ลายหน้าบันวัดส่วนใหญ่ถ้าเป็นเมืองอื่น เขาจะเขียนลายแบบสมมาตรในกรอบหน้าจั่ว แต่ของทางเมืองเพชรจะไม่เป็นแบบนี้ลายตรงยอดของจั่ว ช่างเมืองเพชรจะเขียนให้แตกต่างกันเล็กน้อย เพื่อเวลาพับแล้ว ลายฝั่งซ้ายและขวาจะไม่เหมือนกันลวดลายของหน้าบัน โบสถ์ วิหารเมืองเพชรใช้ลายช่อหางโต และกระหนกที่มีการประดับจั่นคล้ายเปลวไฟ”

ส่วนงานจิตรกรรม แม้การเขียน การออกลายจะวิจิตรบรรจงแบบช่างหลวงแต่มีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนที่อื่น ตรงเขียนหน้ายักษ์ ไม่ได้เขียนเป็นหัวโขนแต่เขียนเป็นหน้าคนที่หน้าย่นๆ ดูแปลกตา เช่น ปรางูที่วัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุทธาราม¹⁷

ลักษณะงานจิตรกรรมในยุคนี้ นิยมลงพื้นสีหลัง (Background) เป็นสีครีม เขียนตัวคนตัวนสีแดง, ดำ และขาว มีการใช้เส้นสีเทาแบ่งภาพ มีการเขียนภาพดอกไม้ร่วง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของดอกไม้ที่ร่วงมาจากสวรรค์แสดงถึงความโชคดี ภาพจิตรกรรมในยุคนี้ที่มีคุณค่า เช่น

- วัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นภาพเขียนที่ฝาผนังด้านในอุโบสถทั้ง 4 ด้าน ระดับภาพสูงจากพื้นขึ้นมา 60 เซนติเมตร ขึ้นไปจรดเพดาน และด้านหลังบานประตูทุกบาน เรื่อง ราวที่เขียนเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารวิชัย ภาพเทพชุมนุม และภาพทวารบาล
- วัดสระบัว ภาพจิตรกรรมใช้เทคนิคการเขียนเส้นเป็นตัวภาพและลายแบบใช้สีเดียว เรียกว่าจิตรกรรมสีเอกรงค์ โดยเขียนลงบนพื้นผนังที่เตรียมไว้ ไม่มีการสอดสีอื่น ๆ แต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือ จิตรกรรมแสดงคุณภาพแบบลวดลาย ไม่แสดงคุณภาพแบบบรรยากาศ
- วัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย เขียนบริเวณผนังทั้ง 4 ด้าน เต็มพื้นที่ผนัง เขียนเรื่องราวทางพุทธประวัติ ตอนมารผจญ เรื่อง สัตตมหาสถาน เรื่อง อัญมมหาสถาน เรื่องอดีตพุทธ เรื่องเทพชุมนุม และเรื่องการบูชาพระพุทธรูปบาท

งานจิตรกรรมสมัยอยุธยาสกุลช่างนนทบุรี¹⁸

ลักษณะงานสกุลช่างนนทบุรี สมัยอยุธยาตอนกลาง เป็นจิตรกรรมที่เขียนด้วยสีฝุ่นผสมกาว เขียนตามคติอยุธยา โครงสีที่ใช้ส่วนมากระบายมีกระบายพื้นสีแดงหรือสีขาว มีสีที่ใช้คือ สีดินแดง ฝุ่นขาว เขม่าดำ น้ำตาล (เขม่าดำ กับดินแดงผสมกัน) และสีเขียวคล้ำ ปิดทองที่ผิวองค์พระพุทธรเจ้า และเครื่องประดับบางอย่าง ภาพจิตรกรรมในยุคนี้ของสกุลช่างนนทบุรีที่มีคุณค่า เช่น

- วัดชมพูเวก จังหวัดนนทบุรี จิตรกรรมของวัดนี้เป็นจิตรกรรมสกุลช่างนนทบุรีสมัยอยุธยาตอนกลาง เขียนรูปอดีตพุทธะประทับบนแท่นบัลลังก์ เป็นเรื่องแก้วมีขุมโพธิ์เบื้องหลัง มีผ้าทิพย์ห้อยลงมาระหว่างอดีตพุทธะมีฉัตรคั่นกลาง ภาพเขียนระหว่างช่องหน้าต่างเขียนทศชาติชาดก
- วัดปราสาท โบสถ์วัดนี้ผนังด้านข้างปิดทึบ ภาพจิตรกรรมบนผนังด้านบนสุดเขียนภาพอดีตพุทธะประทับในเรือนแก้ว ตามแบบแผนอยุธยาตอนกลางทั่วไป ผนังใต้อดีตพุทธะเป็นเรื่องทศชาติชาดก เทคนิคการระบายภาพด้วยสีฝุ่นผสมกาวบนพื้นขาว สีอ่อนระบายจางๆ คล้ายเทคนิคสีน้ำ
- วัดช่องนนทรี โบสถ์มีขนาดย่อมผนังด้านข้างเป็น โคงค์สำเภา ภาพเขียนบนผนังด้านหน้าเขียนเรื่องมารผจญ ด้านหลังเขียนพระพุทธรเจ้าเรียงกัน ผนังด้านบนซิดเพดานเขียนพระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานชุกชี เรียงแบบเดียวกับวัดชมพูเวก ผนังด้านล่างเขียนเรื่องทศชาติชาดกภาพเขียนเขียนด้วยเทคนิคแบบอยุธยาตอนปลาย คือ ลงพื้นด้วยฝุ่นสีขาว และระบายสีบางๆ ส่วนใหญ่จะเว้นพื้นขาว คล้ายผนังอุโบสถ วัดเกาะ เพชรบุรี

ภาพที่ 2.6 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดช่องนนทรี

ลักษณะจิตรกรรมรัตนโกสินทร์

ลักษณะงานจิตรกรรมในยุครัตนโกสินทร์ เริ่มมีพัฒนาขึ้นตามสภาพแวดล้อม ความป็นอยู่ของผู้คน ความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ มากมายทำให้งานจิตรกรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงโดยลักษณะงานจิตรกรรมสามารถแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ยุคแรก ช่วงรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3

ยุคหลังช่วงรัชกาลที่ 3 – ปัจจุบัน

ยุคแรก สมัยธนบุรีงานจิตรกรรมยังมีลักษณะและยึดแบบแผนแบบงานอยุธยา วิธีการจัดเรียงภาพและการใช้สียังคงลักษณะเดิมแต่เริ่มมีการผสมผสาน เช่นที่วัดคงคาราม ลักษณะงานจิตรกรรมมีการวางภาพด้านบนเป็นอดีตพุทธะ ลักษณะการใช้สีน้อยบนพื้นหลังขาว ส่วนด้านล่างเหนือขอบหน้าต่างทั้ง 2 ด้านเขียนเหนือขอบหน้าต่างทั้ง 2 ด้านเขียนภาพพุทธประวัติ และผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนภาพชาดกต่างๆ การใช้สีด้านล่างอดีตพุทธะเริ่มมีการใช้สีหลายหลากมากขึ้นจากยุคปลายอยุธยา รูปแบบวิธีเขียนยังมีแบบแผนลักษณะภาพแบบๆ 2 มิติแต่เริ่มมีภาพบ้านเรือนชาวตะวันตกแทรกในภาพและมีการเขียนทัศนียภาพเพิ่มขึ้น

ยุคหลัง รัชกาลที่ 3 เป็นต้นมาถึงยุคปัจจุบัน ประเทศไทยได้เปิดประตูสู่วิทยาการตะวันตกมากขึ้นมีความรู้เรื่องวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ ศิลปกรรมแบบตะวันตก เริ่มเข้ามาเผยแพร่ทำให้ลักษณะรูปแบบการเขียนงานจิตรกรรมฝาผนังของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงเริ่มรู้จักการลำดับระยะใกล้ ไกลด้วยการกำหนดให้คนหรืออาคารที่อยู่ไกลขนาดเล็กลงจากอาคารที่อยู่ใกล้ มีการแบ่งเส้นขอบฟ้า เส้นขอบฟ้าเป็นพื้นที่อากาศ ให้ความสนใจกับกลุ่มเมฆ และบรรยากาศของท้องฟ้าแต่ไม่กำหนดช่วงเวลาว่าเป็นกลางวันกลางคืน ให้ความสำคัญกับความจริงตามตาเห็นมากขึ้น สัดส่วนถูกต้อง เช่น คนเล็กกว่าสถาปัตยกรรมในภาพงานจิตรกรรมเริ่มมีการเขียนภาพอาคารบ้านเรือนแบบตะวันตกเสมือนเป็นจินตนาการของช่างในช่วงเวลานั้น ช่างเขียนคงได้แรงบันดาลใจจาก ภาพพิมพ์ หรือ ภาพเขียนที่นักสอนศาสนา พ่อค้าตะวันตกนำมา¹⁹

สำหรับการเขียนเรื่องราวในงานจิตรกรรมยุครัตนโกสินทร์เริ่มมีการเขียนในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น คือ เรื่องราวในงานจิตรกรรมเดิมผนังด้านหลังพระประธานเขียนไตรภูมิ ผนังด้านหน้าพระประธานเขียนเรื่องมารผจญ ด้านข้างทั้ง 2 ข้างเขียนเทพชุมนุม, อดีตพุทธะหรือพุทธประวัติและชาดกต่างๆ ในยุคหลังๆ การเขียนภาพเล่าเรื่องวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่คณะช่างคัดเลือกสรรว่ามีความหมายของอาคารและศักดิ์ของอารามนั้น นำวรรณกรรมนั้นออกแบบเป็นองค์ประกอบศิลปะขนาดใหญ่ลงบนผนังทั้ง 4 ด้านงานในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เช่นที่วัดบวรนิเวศ หรือภาพจิตรกรรมในบริเวณวัดพระแก้ว เรื่องราวจากพุทธประวัติ หรือภาพรามเกียรติ์ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มเขียนภาพประเพณีไทย ซึ่งแสดงให้เห็นความอยู่ของคนในยุคสมัยนั้นสอดแทรกลงในงานจิตรกรรมหรือภาพชีวิตประวัติของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 5 ที่วัดเบญจมบพิตร เป็นต้น

การใช้สีในจิตรกรรมสกุลช่างรัตนโกสินทร์

จิตรกรรมสกุลช่างรัตนโกสินทร์นิยมใช้สีคล้ำ (สีเท้ + สีดำ) เป็นพื้นหลังของภาพ เช่น สีเขียวคล้ำ สีน้ำเงินคล้ำ และสีน้ำตาลคล้ำ ส่วนตัวภาพนิยมระบายด้วยสีนวล (สีเท้ + สีขาว) และสีหม่น (สีเท้ + สีเทา) นิยมปิดทองคำเปลวลงบนภาพมากเป็นพิเศษ ทั้งเครื่องฉลองพระองค์และสถาปัตยกรรม ต่างจากสมัยธนบุรีและอยุธยาที่นิยมปิดทองคำเปลวเพียงเล็กน้อย คือ ปิดเฉพาะเครื่องศิวารมณ์ และเครื่องประดับ เท่านั้น พื้นหลังภาพที่เป็นสีคล้ำหนักที่บช่วยขับให้ทองคำเปลวสุกสว่างและลอยเด่นออกจากผนังยิ่งขึ้นตัวภาพบุคคล สัตว์ และต้นไม้ ที่ระบายด้วยสีนวลและสีหม่นก็ลอยเด่นออกจากผนัง เช่นเดียวกัน

การระบายสีพื้นหลังด้วยสีคล้ำเข้มเป็นลักษณะเฉพาะของจิตรกรรมสกุลช่างรัตนโกสินทร์ เน้นความสนใจของภาพด้วยการปิดทองไม่นิยมใช้กรอบสีเทา วรรณะของสีโดยทั่วไปเป็นวรรณะเย็น เพราะมีปริมาณสีเขียวและสีน้ำเงินอยู่มากต่างจากจิตรกรรมสมัยอยุธยาที่นิยมสีวรรณะอุ่น เพราะมีปริมาณสีแดงและสีชมพูหม่นมากกว่า

ลักษณะการใช้สีคล้ำเป็นพื้นหลังของภาพอาจเพราะสภาพชีวิตของคนภาคกลางเมืองรัตนโกสินทร์ แถวกรุงเทพฯ และฝั่งธนบุรีมีส่วนร่วมครีมี มีแสงแดดส่องแวบๆ ในบริเวณเงามืดของสวน ช่างจึงใช้ความคุ้นเคยของสภาพแวดล้อม แสดงออกในงานจิตรกรรมโดยใช้สีสว่าง หรือปิดทองเป็นจุดๆ เป็นสีสว่างในที่มืด ในขณะที่ภาคเหนือ และภาคอีสานลักษณะป่าเป็นป่าโปร่ง อากาศแจ่มใส งานจิตรกรรมของภาคเหนือและภาคอีสานจึงดูสีโปร่งสดใสมากกว่าลักษณะป่าที่ครีมีในภาคกลางในยุครัตนโกสินทร์²⁰

ปัจจัยที่ทำให้งานจิตรกรรมไทยมีความหลากหลาย

ในการเขียนภาพจิตรกรรมไทย มีลักษณะรูปแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย จากการศึกษาวิจัยวัดทั้ง 3 แห่งนี้ ได้เห็นความแตกต่างของวัดคงคาราม และวัดใหญ่สุวรรณาราม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับวัดเกาะแก้วสุทธาราม ในเรื่องการใช้สี การจัดองค์ประกอบภาพ เป็นต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ และศึกษาจากผู้haulเหตุที่ทำให้งานจิตรกรรมไทยมีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย สรุปได้ประเด็นดังนี้

กลุ่มคนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องในการสร้างงานจิตรกรรมมีหลักๆ ดังนี้

1. ผู้ว่าจ้าง ผู้อุปถัมภ์	2. ช่างผู้สร้างงาน
3. คนดูงาน	4. ปัจจัยประกอบภายนอก

ลักษณะหรือคุณสมบัติของกลุ่มดังกล่าวมีผลต่อตัวงานจิตรกรรมคือ

1. ผู้วางจ้างหรือผู้อุปถัมภ์ให้สร้าง

- รสนิยมของผู้สร้าง เช่น ผู้อุปถัมภ์บางคนมีความรู้ การศึกษาดี เช่น รัชกาลที่ 3 มีความรู้ ความสามารถ และนิยมชมชอบลักษณะงานแบบจีน ทำให้งานตัวอาคาร โบสถ์ในยุคนี้มีลักษณะจีนผสมผสานหรือภาพจิตรกรรมภายใน วัดราชโอรสาราม เขตบางขุนเทียน ที่เขียนภาพโต๊ะหมู่บูชาตามคติจีน
- มีแนวคิดชัดเจนต้องการรูปแบบเฉพาะ เช่น ตัวโบสถ์อยู่ในชุมชนของคนมอญ เรื่องราวที่เขียนเป็นภาพที่คนในชุมชนนิยมหรือรับรู้ได้ง่าย เป็นที่คุ้นเคยของชุมชน เป็นต้น

2. ช่างผู้สร้างงาน

- ประสบการณ์ของช่าง แต่ละคนมีประสบการณ์และลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกัน
- คุณสมบัติของช่าง
  - ◆ เป็นช่างพื้นถิ่น หรือช่างหลวง
  - ◆ ช่างที่เรียนรู้จากกลุ่ม สกุลช่างเพชรบุรี... เป็นต้น
- ลักษณะการทำงาน
  - ◆ เป็นกลุ่ม คือ ภายใน โบสถ์เดียวมีช่างหลายกลุ่มทำงานร่วมกัน
  - ◆ ช่างกลุ่มเดียว คือ ภายในโบสถ์ทั้งหลังใช้กลุ่มช่างชุดเดียวถ้าเป็นช่างหลายกลุ่ม ลักษณะงานจิตรกรรมมีความแตกต่างกันในวิธีการเขียน ถ้าเป็นช่างกลุ่มเดียวความกลมกลืนภาพรวมของงานจะมีมากกว่า

3. คนดูงาน

- ลักษณะวัฒนธรรมเฉพาะของถิ่นอาศัยของผู้คน เช่น อยู่ในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคใต้ ความชอบหรือรสนิยมจะแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น
- ลักษณะเชื้อชาติของกลุ่มชน เช่น วัดตั้งอยู่ในชุมชนคนมอญ คนไทยเชื้อสายลาว
- ช่วงเวลา , ยุคสมัย เช่น อยู่ในช่วงยุคอยุธยา , รัตน โกสินทร์

4. ปัจจัยประกอบภายนอก

- รูปแบบของลักษณะอาคารสถานที่ เช่น อาคารยุคสมัยอยุธยาไม่มีหน้าต่าง ด้านข้าง มีผนังที่ปิดตลอดทั้ง 2 ข้าง หรือ อาคารยุครัตน โกสินทร์มีหน้าต่างหลายบานด้านข้างของอาคาร เป็นต้น การออกแบบจึงต้องสอดคล้องกับพื้นที่ว่างภายในอาคาร
- งบประมาณที่ใช้ เช่น ถ้าเป็นวัดหลวง พระมหากษัตริย์อุปถัมภ์มีงบประมาณมาก การ ตกแต่งจะมาก และประณีตตามศักดิ์ของอาคาร หรือ วัดในชุมชน มี

งบประมาณไม่มากนักอาศัยการบริจาคของชาวบ้านในชุมชน ลักษณะการตกแต่งก็จะน้อยลงตามงบประมาณที่มี

- สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ในยุคสมัย และในท้องถิ่น

◆ ความเป็นอยู่ เช่น ในยุคสมัยอยุธยาตอนต้นผู้คนอาศัยอยู่กับธรรมชาติยังไม่มีเรื่องความเจริญของคนต่างถิ่นมากนัก มายุครัตนโกสินทร์ และปลายอยุธยา ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ หลายหลากมากขึ้น ซึ่งในงานจิตรกรรมจะปรากฏภาพอาคารบ้านเรือนแบบจีน , ฝรั่งเศส วันตก และภาพผู้คนหลายหลากเชื้อชาติประกอบในงานจิตรกรรม

◆ กฎเกณฑ์ประเพณีนิยมในยุคสมัยนั้น เช่น ภาพจิตรกรรมในยุคอยุธยา นิยมเขียนภาพอดีตพุทธะ เรียงเป็นแถวอยู่บนสุดของผนัง และเขียนเทพชุมนุมเรื่องราวเป็นชาดกหรือประวัติพระพุทธเจ้า ในยุครัตนโกสินทร์ เรื่องราวของภาพเริ่มเปลี่ยนเป็นประวัติ หรือกรณียกิจของกษัตริย์ เช่นที่ พระอุโบสถพระพุทธรัตนสถาน ที่ตั้งในสวนศิลาภิ เขตพระราชฐานชั้นใน เขียนเป็นภาพพระกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 และ 9

◆ ค่านิยมความงามในยุคสมัย

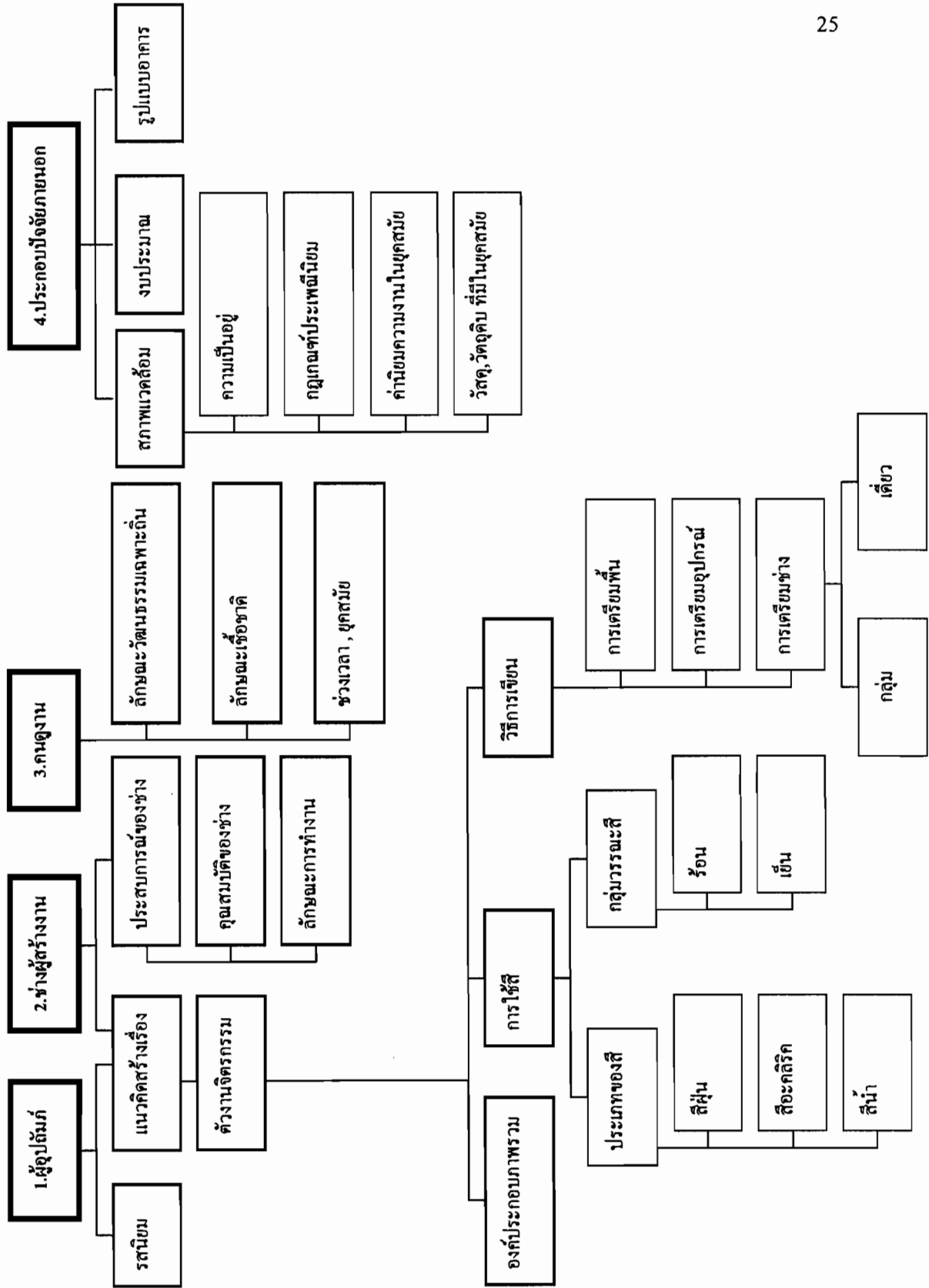
ค่านิยมของเรื่องราวในยุคสมัย จากการอนุมานโดยศึกษาจากภาพที่เหลืออยู่ในเชิงปริมาณให้เห็นในปัจจุบัน ทำให้เห็นว่ายุคสมัยนั้นนิยม

เรื่องอะไร เช่น สมัยอยุธยาเดิมนิยม เขียนเรื่องพุทธประวัติหรือทศชาติ สมัยปัจจุบันนิยมเรื่องหลายหลากขึ้น เช่น เขียนภาพประวัติหรือ พระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดิน เป็นต้น หรือในสมัยนั้นมีสกุลช่างที่เขียนงานจิตรกรรมหลายสกุล ลักษณะการเขียนแตกต่างกันไป ความนิยมความงามในสกุลช่างต่างยุคสมัยกันจึงแตกต่างกันไป

◆ วัสดุศิลปะที่มีในยุคสมัย

สีในยุคอยุธยาใช้สีที่มีในธรรมชาติจากพืช , แร่ , หิน , ดิน มีในยุคสมัยหลังเริ่มมีสีสังเคราะห์ที่นำมาจากเมืองจีน หรือชาติตะวันตก มากขึ้นทำให้งานจิตรกรรมมีหลายหลากมากขึ้น

ภาพที่ 2.6 แผนภูมิแสดงปัจจัยที่ทำให้งานจิตกรรมไทยมีความหลากหลาย

เชิงอรรถ

บทที่ 2

- ¹ สรุปรจาก : โชติ กัลยาณมิตร “สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม” ลักษณะไทย เล่ม 1 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, 2525
- ² สรุปรจาก สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต. อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , 2547
- ³ ศิลป์ พีระศรี, “คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง” ศิลปวิชาการ, วิทยุสื่สุวรรณ, หน้า 340 – 341
- ⁴ กุลพันธาดา จันทรโพธิ์ศรี, สีในงานจิตรกรรมไทยโบราณ, ศิลปากร ปีที่ 28 เล่ม 2 พค. 2527. กรุงเทพฯ
- ⁵ สาส์นสมเด็จ ที่ 8/2483 กรุงเทพฯ.
- ⁶ น.ณ.ปากน้ำ, ถาม-ตอบศิลปะไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี., 2540
- ⁷ กุลพันธาดา จันทรโพธิ์ศรี. (2527) ที่อ้างแล้ว
- ⁸ สน สิมাত্রัง, การสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2549 ม.ศิลปากร
- ⁹ เสรมณี วรนิมมานนท์, จิตรกรรมฝาผนังวัด อัมพวันเจติยาราม. หนังสือการแสดงผลงานศิลปะประจำชาติ เทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเทพฯ และในวาระ โรงเรียนเพาะช่างมีอายุครบ 90 . 2546 , หน้า 79
- ¹⁰ สมปอง อัครวงษ์, การเตรียมพื้นและเตรียมสีเพื่อเขียนระบายงานจิตรกรรมไทย. การแสดงผลงาน ศิลปะประจำชาติ เทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเทพฯ 2546 , หน้า 114
- ¹¹ น.ณ.ปากน้ำ, ถาม – ตอบศิลปะไทย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี, 2540, หน้า 226
- ¹² สน สิมাত্রัง, การสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2549 ม.ศิลปากร
- ¹³ สันติ เล็กสุขุม, จิตรกรรมไทยสมัย ร.3.ความคิดเปลี่ยนการแสดงผลงานก็เปลี่ยนตาม. กรุงเทพฯ . เมืองโบราณ , 2548, หน้า 83
- ¹⁴ วลัยภิศร์ ศคประเสริฐ, การสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2549
- ¹⁵ สันติ เล็กสุขุม , (2548) ที่อ้างแล้ว
- ¹⁶ น.ณ.ปากน้ำ , ถามตอนศิลปะไทย, หน้า 66-68
- ¹⁷ สุคารา สุขฉายา, บรรณาธิการ.เพชรบุรี.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี., 2547
- ¹⁸ น.ณ.ปากน้ำ , จิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลายระยะแรก สกอลช่าง นนทบุรี . กรุงเทพฯ , 2530
- ¹⁹ สน สิมাত্রัง, วิหารพระนอนวัดโพธิ์. กรุงเทพฯ , 2549, หน้า 141 – 142
- ²⁰ วลัยภิศร์ ศคประเสริฐ , การ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2549

บทที่ 3

การศึกษาโครงการและข้อมูลทั่วไปของวัดที่ทำการวิจัย

ประวัติวัดใหญ่สุวรรณาราม

ที่ตั้ง วัดใหญ่สุวรรณารามเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ริมถนนพงศสุริยา ตำบลท่า
ราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ความเป็นมา

วัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นวัด โบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันว่า
สร้างขึ้นสมัยใด ใครเป็นผู้สร้าง เดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดใหญ่” ต่อมาสมเด็จพระสังฆราช
แดงโมมาปฏิสังขรณ์ เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดสุวรรณาราม” ตามชื่อสมณศักดิ์ของท่านว่า “พระ
สุวรรณมุนี” ภายหลังจึงเรียก “วัดใหญ่สุวรรณาราม” มาจนทุกวันนี้

การบูรณะปฏิสังขรณ์วัด นอกจากสมัยพระสังฆราชแดง โมแล้ว ภายหลังได้มีการ
การบูรณะเรื่อยมา จนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทำการปฏิสังขรณ์
ครั้งใหญ่ นอกจากบูรณปฏิสังขรณ์ซ่อมสร้างถาวรวัตถุ ยังปรากฏว่ามีการซ่อมสร้างอย่างอื่นอีก
มากเท่าที่เหลือปรากฏอยู่มีซ่อมเครื่องบนพระอุโบสถ สร้างระเบียงหรือวิหารคดหรือศาลาราย
รอบโบสถ์และต่อเสถียรเปรียญ ซึ่งเอนทรุดไปข้างหนึ่งให้ตั้งตรงอย่างมั่นคง สร้างหอสวด
มนต์และกุฏิสงฆ์ สร้างศาลาคู่ และหอรบะฉัง สร้างกำแพงรอบวัดพร้อมซุ้มประตู นอกจากนี้ยัง
ได้สร้างพระพุทธรูปตามวิหารคดรายรอบ โบสถ์ กุฏิทางด้านตะวันตกส่วนหนึ่งสร้างขนาน
กับแถวกุฏิยกขึ้นอีก 1 แถว แต่อยู่ตอนใต้แถวเดิมทำเป็นหลังๆ ไม่มีชานถึงกัน และทำเป็น 2
ชั้น ชั้นบนรูปเดิม ชั้นล่างเป็นตึก ภายในบริเวณวัดใหญ่ ประกอบด้วยศิลปะโบราณวัตถุ
สถานที่น่าสนใจ ดังนี้

เขตพุทธาวาส

- โบสถ์ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตัว
โบสถ์แอ่นโค้งแบบท้องสำเภา ตั้งอยู่บนพื้นสูงที่ทาลดชั้น 2 ชั้น ชั้นแรก เป็นที่ตั้งของโบสถ์
หินทราย อันเรียงรายรอบพระอุโบสถ ชั้นที่สอง เป็นที่ตั้งของตัวโบสถ์ ซึ่งมีขนาดกลาง(ดูภาพ
ที่ 3.2) ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่น

เขตสังฆาวาส

- ศาลาการเปรียญ ตั้งอยู่หลังพระอุโบสถ เป็นอาคารไม้แบบเรือนไทยสมัย
อยุธยาตัวศาลายาวและใหญ่ ขนาด 10 ห้อง กว้าง 10 เมตร ยาว 30 เมตร หลังคาเป็นมุข
ประเจิดมุงด้วยกระเบื้องกาบูน หน้าบันศาลาเป็นลายกระหนกช่อหางโต มุขด้านตะวันตกติด
รวงผึ้ง สหรัย ห้วนาค กันสาดติดทวยงามมาก ฝาศาลาเป็นฝาปะกน ด้านนอกเดิมเป็นลาย

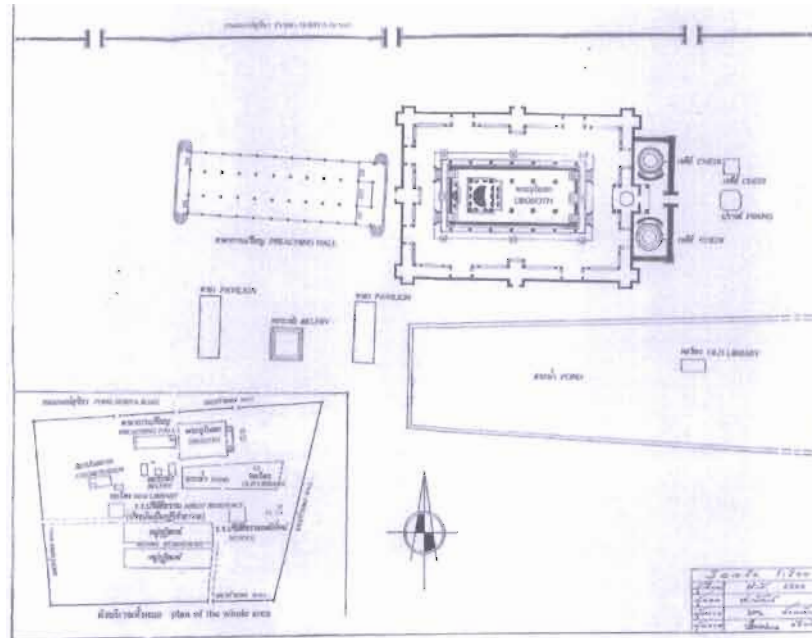
เขียนทอง แต่ทาสีแดงทับเสียแล้ว ด้านในเป็นลายน้ำกาวแต่ลบเลือนเสียเป็นส่วนใหญ่ ฝา กระดานทุกแผ่นเป็นลายต้นไม้ ต้นไม้ นกและสัตว์ หลายชนิดไม่ว่าจะเป็นชื่อ แป กลอน เสา (แปดเหลี่ยม) เขียนลายแพรวพราว คันทวยที่รับเชิงชายเป็นคันทวยลายหน้าดักแตน ซึ่งมี ลักษณะอ่อนหวานงดงาม ทางด้านเหนือของศาลามีหน้าต่างพิเศษ 2 บาน บานหนึ่งสำหรับพระเจ้าอยู่หัว และอีกบานสำหรับพระราชินีทอดพระเนตรดูภายนอก กล่าวว่าศาลาหลังนี้เดิมเป็น ท้องพระโรง ด้านหน้าและหลังของศาลามีระเบียบยื่นออกมา 2 ด้าน ด้านหน้าทำเป็นระเบียบไม้ ยื่นจากตัวศาลามาต่อกับบันได โค้งก่ออิฐถือปูน ส่วนด้านหลังเป็นระเบียบก่ออิฐถือปูนยกพื้นสูง มาต่อกับตัวศาลาอีกทีหนึ่ง บานประตูศาลามี 5 ประตู ด้านหน้า 2 ด้านหลัง 3 ประตูกลาง ด้านหน้าเป็นไม้จำหลักลายก้านขดม้วนเป็นวงๆ ปิดทอง ตัวกนกแต่ละตัวบิดพลิ้วอ่อนไหวและ กรอบซุ้มประตูเดินเส้นซ้อนกันช่วยเน้นให้ประตูดูเด่นยิ่งขึ้น

ภายในศาลามีเสาแปดเหลี่ยม 44 ต้น เสารับเครื่องบนแต่ละคู่รวม 11 คู่เขียน ลายรดน้ำไม้ซ้กันเลขทุกคู่ เสาแถวที่ 4 ถ้าสังเกตดูจะเห็นว่าเสาด้านเดียวกันมีลายต่างกัน สันนิษฐานว่าเดิมคงมีฝักกันแบ่งท้องพระโรงเป็น 2 ส่วนเป็นชั้นนอกและชั้นใน นอกจากนี้ ภายในศาลามีธรรมมาสน์ 2 หลัง หลังใหญ่เป็นฝีมือช่างสมัย ร.5 ส่วนหลังเล็กเป็นช่างครั้งกรุง เก่า

- หอไตร หอไตรของวัดใหญ่สุวรรณรามี 2 หลัง หลังหนึ่งเป็นหอไตรเก่า 3 เสา ตั้งอยู่กลางสระใหญ่ข้างพระอุโบสถ มีสะพานไม้ทอดเป็นทางขึ้นไปบนหอได้ ปัจจุบัน หอไตรยังเก็บคัมภีร์ ไบลานและตำราสมุดย่อยต่างๆ ไว้ หอไตรนี้เคยรับการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2518 ส่วนหอไตรอีกหลังสร้างราว พ.ศ.2470 ผู้สร้างชื่อนางคลังไม่ทราบนามสกุล ลักษณะ เป็นเรือนไม้ทรงไทย 2 ชั้น ชั้นบน มีตู้ลายรดน้ำ เก็บพระธรรมคัมภีร์หลายใบ เดิมหอไตรหลัง นี้อยู่ใกล้กับกุฏิเจ้าอาวาสข้างอาคารฌาปนสถาน ซึ่งบังความงามของหอไตรหมดภายหลังย้าย ราวกลาง ปี 2526 โดยใช้เครื่องจักรยกหอไตรขึ้นทั้งหลัง แล้วชะลอมที่ตั้งไว้บริเวณหมู่กุฏิสงฆ์ แทน

- หอระฆัง มีลักษณะเป็นฝรั่งปนไทย สร้างในสมัยพระครูมหาวิหารากิรัถย์ (พุก) คือทำเป็นทรงบุษบก ชั้นล่างเป็นทรงใบเทศ (ฝรั่ง) ส่วนตอนบนเป็นทรงไทยจตุรมุข ทำ ซ่อนบันไดไม่ให้เห็นทางขึ้น เดิมหอระฆังนี้เคยตั้งอยู่หลังพระอุโบสถแต่เมื่อสร้างวิหารคด จึง รื้อย้ายมาสร้างไว้ข้างสระน้ำหน้าพระอุโบสถ

- หมู่กุฏิสงฆ์ เป็นหมู่กุฏิแบบเรือนไทย สร้างขึ้นราวสมัยรัชกาลที่ 5 หมู่กุฏิ เหล่านี้มีฝาเรือนไทยถึง 6 แบบด้วยกัน คือ ฝาสำหรับวัด , ฝาลูกฟัก , ฝาปะกน , ฝาเพ็ชรม , ฝา สายบัว และฝาถ้ง

ภาพที่ 3.1 ผังบริเวณวัดใหญ่สุวรรณาราม
ภาพจาก ถ่ายย่อจากผังจัดทำโดยกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

ภาพที่ 3.2 ภาพภายนอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันออก มีวิหาร โถงอยู่หน้าพระ
อุโบสถและมีระเบียงล้อมรอบ

ภาพขาว-ดำ จาก งานงค์ ศรีนวล วัดใหญ่สุวรรณาราม, 2527, หน้า 18

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม¹

พระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม ตั้งอยู่ด้านหน้าศาลาการเปรียญ มีพระระเบียงคดหรือศาลารายล้อมรอบ เป็นสถาปัตยกรรมทรงไทยแบบอยุธยา ก่ออิฐถือปูน ขนาดยาว 6 ห้อง กว้าง 3 ห้อง ผนังหุ้มกลองด้านหน้า เจาะช่องประตู 3 ประตู ด้านหลัง 2 ประตู ผนังด้านข้างก่อทึบไม่มีช่องหน้าต่าง ผนังด้านนอกถือปูนและฉาบด้วยน้ำปูนขาว

ลักษณะฐานของโบสถ์ ยกพื้นสูง 60 เซนติเมตร เป็นฐาน 2 ชั้น ชั้นแรกเป็นที่ตั้งของใบเสมาหินทราย เรียงรายรอบอุโบสถ ชั้นที่ 2 เป็นที่ตั้งของตัวโบสถ์ ตัวโบสถ์แอ่นโค้งแบบท้องสำเภา ด้านข้างตัวโบสถ์มีเสปาไล ด้านละ 7 ต้น รองรับชายคาปีกนกทั้ง 2 ด้าน

ฝาผนังหุ้มกลองด้านหน้ามีประตู 3 ช่อง ประตูกลางจะมีขนาดใหญ่กว่าและตกแต่งสวยงาม และตั้งอยู่สูงกว่าประตูทั้ง 2 ข้าง เคยได้รับบอกเล่ามาว่า ประตูกลางนี้เรียกประตูเทวดา คือสร้างไว้สำหรับเป็นทางเข้าออกของเหล่าเทพยดาที่เข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้าหรือมาร่วมพิธีที่กระทำในพระอุโบสถ และที่ต้องยกพื้นสูงกว่า 2 ประตู เพราะเทวดาต่างเหาะกันมา ส่วนฝาผนังหุ้มกลองด้านหลังมีประตู 2 ช่อง ช่องประตูเรียงไม่ได้ตกแต่งลาย ปูนปั้นใดๆ บางประตูเป็นแผ่นไม้สักหนา หน้าบานทาสีแดง หลังบานเป็นภาพเขียนสีรูปทวารบาล

สำหรับเครื่องบน หลังคาเป็นทรงจั่ว 2 ชั้น ไม่มีมุข มุงด้วยกระเบื้องกาบฝน หลังคามีด้านละ 3 ดับ ประดับด้วยกระเบื้องเชิงชายทุกชั้น หน้าบันเป็นปูนชั้นจําหลักวดลายด้านตะวันออกจําหลักเป็นลายก้านขดและช่อหางโต ล้อมรอบครุฑที่อยู่ตรงกลาง หน้าบันด้านทิศตะวันตกทำเป็นลายกนกเปลว และช่อหางโตล้อมรอบตัวเทพชื้อสุรที่อยู่ตรงกลางหน้าบัน เครื่องลัยของด้านหน้า ประดับด้วยช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ประดับกระจกลี

ลักษณะภายในอาคาร มีเสาเหลี่ยมย่อไม้มุขสิบสอง จำนวน 10 ต้น รับน้ำหนักเครื่องบนหลังคา แบ่งความกว้างอาคารเป็น 3 ตอน ตอนกลางกว้างกว่าด้านข้าง 2 เท่า เสาในส่วนประธานเขียนลายไทยปิดทองบนพื้นแดง ลวดลายเสาแต่ละคู่ไม่เหมือนกันเลย

เพดานเข้ากรอบแบบฝาปะกนทาแดง แต่เพดานตรงกลางห้องเหนือพระประธานประดับไม้จําหลักลายดาวเพดาน ดาวเพดานติดกับก้านฉัตรกั้นเหนือพระประธานส่วนเพดานใต้หลังคาปีกนกไม่กรุไม้ฝ้าเพดาน เห็นเครื่องไม้บนวางเป็นระเบียบไม่มีการเขียนลาย และเห็นวิธีการมุงกระเบื้อง แต่ภายหลังตีฝ้าปิดไม่เห็นโครงสร้าง (ดูภาพที่ 4.5, 4.6) พื้นพระอุโบสถปูด้วยหินอ่อน

การเขียนในพระโบสถ์เป็นภาพเก่าแก่ที่สุดใน จังหวัดเพชรบุรี เป็นภาพสมัยอยุธยาผนังทั้ง 4 ด้านไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง บนผนังเขียนภาพทุกด้าน ไม่ยกเว้นแม้แต่ประตูทั้ง 5 ช่อง ซึ่งเขียนภาพทวารบาลเป็นคู่ๆ

ผนังด้านรีด้านข้าง (ผนังด้านทิศเหนือ- ทิศใต้) ทั้ง 2 ด้าน เขียนภาพเทพชุมนุมเรียงเป็นแถวทั้งหมด 5 แถวเป็นการนำสายตาผู้เข้ามาใน โบสถ์สู่ศูนย์กลางคือ พระประธาน ยังสัดส่วนของเทพชุมนุมเกือบเท่าคนจริง เขียนตั้งแต่พื้นขึ้นไปเพดาน ทำให้ผู้เข้าไปเกิดความรู้สึกพร้อมที่จะคุกเข่านมัสการต่อองค์พระประธาน ภาพเทพชุมนุมประกอบด้วยเทวดาจากสวรรค์ชั้นต่างๆ นั่งปะปนกันในแต่ละชั้นมี พรหม พระอินทร์ เทวดา ฤๅษี นักสิทธิ์ วิชาธร และนาค ทำนั้งของเทพชุมนุมแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ นั่งชันเข่าชันข้างหนึ่ง นั่งคุกเข่าตั้งสันเท้าขึ้น และนั่งคล้ายนั่งราบโดยเท้าราบติดพื้น (ดูภาพที่ 3.4-3.7)

การแบ่งชั้นทั้ง 5 แถวด้วยลายหน้ากระดานที่มีลวดลายไม่ซ้ำกัน รอบๆองค์เป็นพื้นสีน้ำตาลแดงมีลายดอกไม้ม่วง โดยมีเส้นสีเทาหักแบ่งเนื้อที่ระหว่างองค์นอกเส้นสีเทาเป็นลวดลายช่องกระหนก และเถาพรรณพฤกษย์ ในแต่ละช่องลายจะไม่ซ้ำกันเลย(ดูภาพที่ 3.11)

ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน (ผนังด้านทิศตะวันตก) ห้างกลางเป็นภาพลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เขียนเป็นลายดอกดวงบนพื้นสีน้ำตาลเข้มอย่างกลมกลืนช่วยขับเน้นองค์พระปฏิมาทองคำให้เด่นสง่ายิ่งนัก เสาอิงเป็นลายหน้ากระดานพื้นที่ห้องด้านข้างเหนือประตูเป็นลายกิ่งพฤกษา

ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน (ผนังด้านทิศตะวันออก) เขียนภาพมารผจญ เป็นคติเก่าสืบทอดมาจากสมัยอยุธยาภาพมารผจญรอบๆ ช่องประตูกลาง แต่สภาพลบเลือนมาก แม้ธรณีอยู่เหนือกรอบประตูเหนือแม้ธรณีขึ้นไปเป็นกรอบสี่เหลี่ยมคล้ายถูกเจาะไว้แต่มาปิดภายหลัง เป็นภาพเขียนคล้ายเครื่องตั้งโต๊ะของจีน เขียนบนกระจกสภาพยังดีอยู่เหนือกรอบขึ้นไปเขียนภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัยอยู่ในซุ้มเรือนแก้วประทับนั่งบนดอกบัว พระวรกายปิดทอง ห่มจีวรสีน้ำตาลอ่อนปลายผ้าสังฆาฏิเป็นเขี้ยวตะขาบ ตัดเส้นด้วยสีน้ำตาลเข้มเกือบดำ มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกจากต้นโพธิ์ เป็นสี คราม เขียว น้ำตาล

จิตรกรรมภายในพระอุโบสถจะมีการเว้นพื้นขาว ซึ่งเป็นสีของรองพื้นไว้ด้วยในบางส่วน เช่น ตามตัวภาพหรือช่องว่างระหว่างตัวภาพ ซึ่งบรรจูลวดลายไว้ ส่วนตัวภาพนั้นมีเส้นสีเทาเป็นตัวแบ่งกันระหว่างตัวภาพ ในระหว่างเส้นสีเทาที่แบ่งตัวภาพนี้ จะมีเนื้อที่เหลืออยู่เป็นช่องว่างรูปสามเหลี่ยม ก็จะบรรจูลวดลายเพิ่มเติมอีกด้วย(ดูภาพที่ 3.9) การจัดองค์ประกอบอย่างวิจิตรประณีตนี้ จะเน้นให้เห็นความงามได้จากการร่างลักษณะตัวภาพต่างๆ

จังหวะของช่องไฟ และลวดลายประกอบของภาพ ช่างที่เขียนจิตรกรรมนี้ นับได้ว่า เป็นช่างที่มีฝีมือยอดเยี่ยม

ลักษณะตัวภาพมีความสง่างามมาก โดยที่สัดส่วนของตัวภาพสมส่วนและสมบูรณ์ ส่วนไหล่และหน้าอกจะเขียนให้ผึ่งผาย ส่วนเอวจะคอดเล็กได้ขนาดพอเหมาะจึงทำให้เกิดความอ่อนช้อย มีท่าทางเคลื่อนไหวอย่างงดงาม ส่วนมือและเท้าก็เขียนได้อย่างงดงามมาก การเก็บรายละเอียดนั้น จะใช้เส้นสีน้ำตาลแดงตัดรอบตัวและส่วนที่เป็นรายละเอียด และจะเน้นที่ตาด้วยสีดำ ลักษณะของเส้นพอมะกอกกับตัวภาพไม่ใหญ่หรือเล็กจนเกินไป การเก็บรายละเอียดบนใบหน้าหรือส่วนต่างๆ เก็บได้อย่างประณีตมาก โดยเส้นจะเป็นเส้นที่คมชัด ส่วนปลายของเส้นจะมีขนาดเล็กอ่อนไหว จึงทำให้เกิดน้ำหนักที่ทำให้เส้นมีสีางงดงามมาก(ดูภาพที่3.4-3.7)

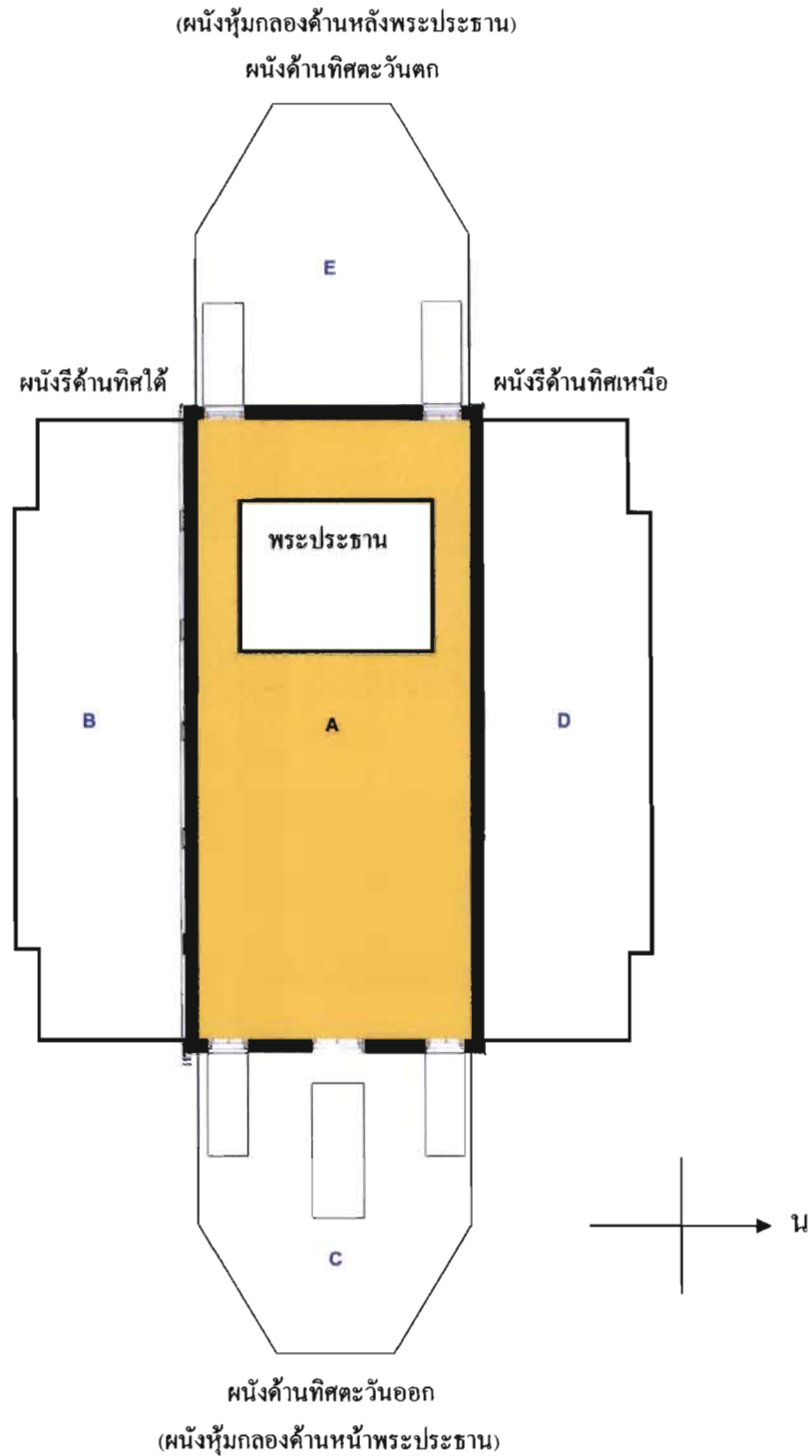
ส่วนเครื่องประดับและเครื่องแต่งกาย มีลักษณะงดงามมาก โดยที่เครื่องประดับนั้นจะปิดทองตัดเส้น มีแบบต่างๆ ที่งามแปลกตา มีโครงสร้างของตัวลายและรายละเอียดซึ่งเป็นสิ่งที่หาชมได้ยากมาก ทั้งลวดลายของเครื่องประดับซึ่งไม่ซ้ำกันอีกด้วย เส้นที่ตัดใช้เส้นสีน้ำตาลแดงเก็บรายละเอียดในการเน้นในส่วนต่างๆ โดยไม่ใช้เส้นสีดำ

การเขียนเครื่องแต่งกาย เขียนอย่างประณีตเช่นเดียวกัน โดยบางส่วนจะปิดทองตัดเส้น และบางส่วนจะลงสีพื้นของผ้า หรือลวดลายเส้นสีพื้นหลังหรือช่องไฟเป็นผิวของรองพื้นไว้เสมอ และบางแห่งจะไล่น้ำหนักอย่างบางๆ ตามลวดลาย เช่น เชิงผ้าหรือชายผ้า ซึ่งทำให้เกิดความกลมกลืน ส่วนลวดลายของผ้ามีแบบแตกต่างกัน โดยจะมีการเขียนเก็บรายละเอียดด้วยสีต่างๆ ซึ่งงดงามมาก(ดูภาพที่3.8)

นอกจากนี้แล้ว จิตรกรรมที่หลังบานประตูด้านหน้าโบสถ์ ซึ่งเป็นภาพทวารบาล รูปภาพ เทพี เชื้อวาทอง ฯลฯ เป็นจิตรกรรมที่งดงามอย่างยิ่ง ส่วนจิตรกรรมที่เสาในประธานภาพในโบสถ์ เป็นภาพปิดทองล่องชาด ลวดลายมีความประณีตงดงามมาก ทั้งเสาทุกต้นจะมีการประดิษฐ์ตัวลายให้แตกต่างกันออกไปอีกด้วย(ดูภาพที่3.10)

จิตรกรรมในโบสถ์วัดใหญ่สุวรรณารามนี้ อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ได้ทำการบูรณะเมื่อปี 2507 และต่อมาระหว่างปี 2519-2521 งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กรมศิลปากร ได้ดำเนินการอนุรักษ์อีกครั้งหนึ่ง การรักษาทั้งสองครั้งนั้น ได้ผนึกสีของจิตรกรรมที่ชำรุดเสื่อมสภาพให้กลับมีสภาพที่ดีและมั่นคงถาวรมิได้เขียนสีซ่อมภาพ จิตรกรรมทั้งหมดแม้จะชำรุดไปมากแล้ว แต่ส่วนที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีสภาพแข็งแรง และเป็นของเดิมทั้งหมด

ภาพที่ 3.3 ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดใหญ่สุวรรณาราม

- A แปลนพื้น
- B ผนังด้านทิศใต้ เขียนเรื่องเทพชุมนุม
- C ผนังด้านทิศตะวันออก เขียนเรื่องมารผจญ
- D ผนังด้านทิศเหนือ เขียนเรื่องเทพชุมนุม
- E ผนังด้านทิศตะวันตก เขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ลายเส้นจิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม

ภาพที่ 3.4 พรหม 2 องค์นี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเป็นเลิศของฝีมือช่างไทยสมัยอยุธยาได้อย่างดี ทั้งสององค์แตกต่างกันในรายละเอียดทุกอย่าง ท่าทีที่เรียบขาดในการตัดสินใจ ริมฝีปากที่ไรขอบบางๆ คล้ายจะเผยอได้ การตกแต่งเครื่องทรงที่งดงาม

ภาพที่ 3.5 เทพพนมซึ่งเป็นหน้ายักษ์ การร่างภาพเขียนสีปิดทอง และการตัดเส้น การเขียนเส้นอย่างต่อเนื่องจนจบมิได้ขาดตอน ฝีมือการตัดเส้นโครงหน้า, นิ้วมือ, ลวดลายชฎาสีทอง เป็นฝีมือช่างชั้นสูงแต่โบราณ

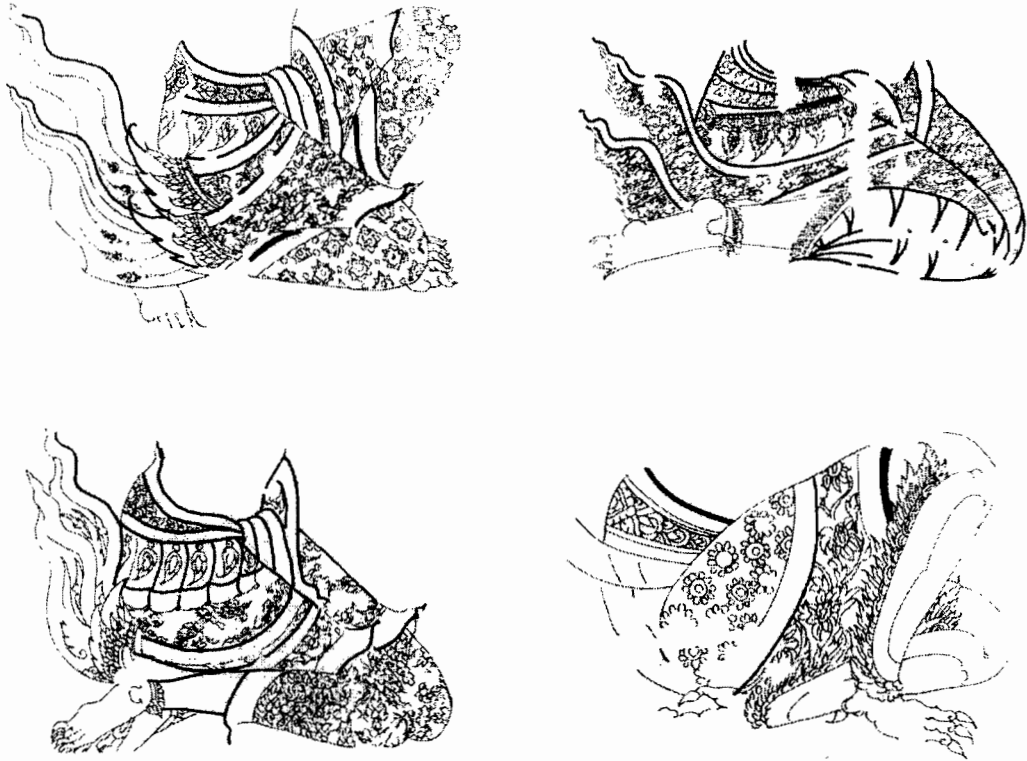

ภาพที่ 3.6 ภาพมนุษย์ คือ ครุฑ แต่ละต้นมีรายละเอียดต่างกัน เช่น ทำนึ่งของครุฑตนขวานั่งชันเข้า พนมมือ ส่วนครุฑตนซ้าย นั่งราบ กูกเข้า สันเท้าตั้งตรงลวดลายเครื่องทรงมีรายละเอียดแตกต่างกัน

ภาพที่ 3.7 ภาพฤๅษี 2 องค์ เคঁาใบหน้าเป็น คนมีอายุมีรอยย่นที่หน้าผาก มีหนวดเคราสีขาว สวมชฎาทรงยอดจีบ ผ้าถุงผ้าห่ม ประดิษฐ์ลวดลายเป็นลายเมฆและลายจุด และเป็นลายหนังสือตัว

ลายเส้นจิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม

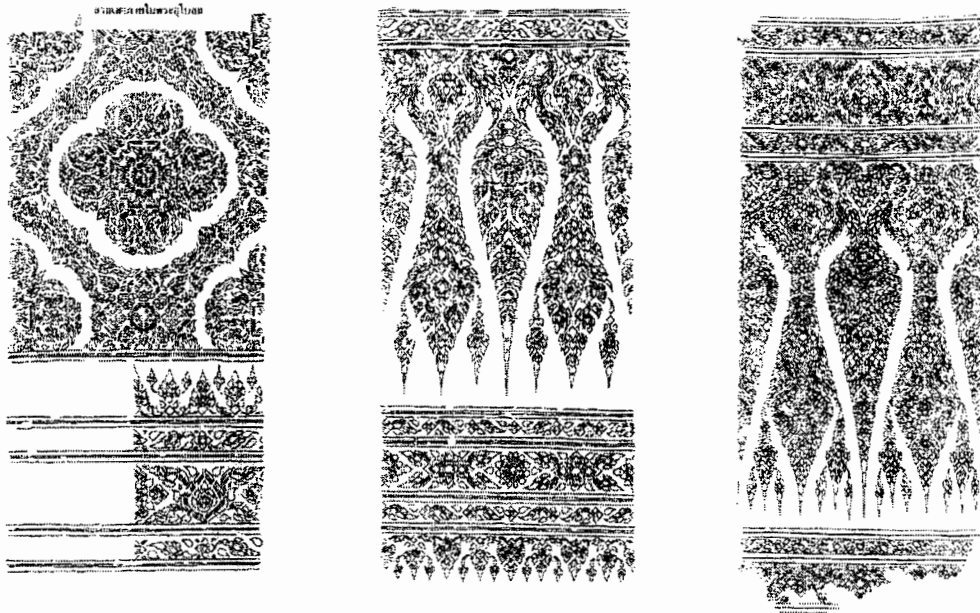
ภาพที่ 3.8 ลายผ้าพระภูษาของเทพพนม เป็นดอกดวงต่างๆแบบกัน

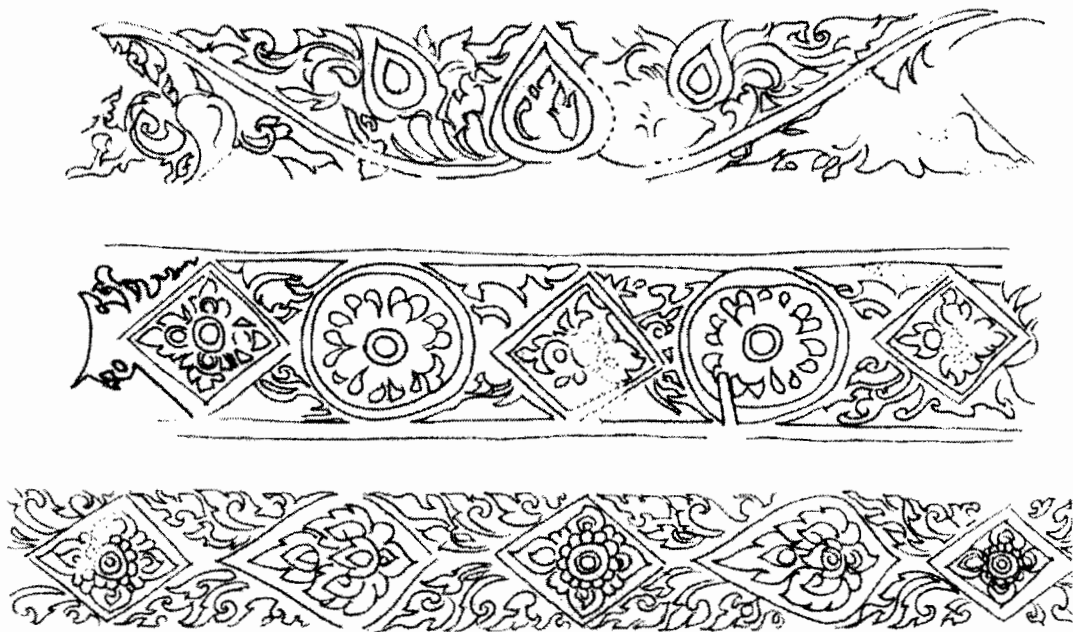
ภาพที่ 3.9 ตัวอย่างลวดลายที่อยู่ระหว่างเทพชุมนุมแต่ละองค์ บางช่องเป็นลายคล้ายแตกกิ่งก้านสาขาของต้นไม้ บางช่องเป็นพุ่มทรงเข้าบิณฑ์แล้วค่อยแตกกิ่งก้านเป็นลายก้านแผ่ออกสองข้าง บางช่องมีลายพวยพุ่งราวกับเปลวเพลิง แต่ละช่องต่างๆเหล่านี้มีเป็นร้อยช่องซึ่งแตกต่างกัน แสดงให้เห็นจินตนาการของช่างราวกับไม่มีที่สิ้นสุด

ภาพจาก - กองโบราณคดี กรมศิลปากร, จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดใหญ่สุวรรณาราม, 2536

ลายประดับวัดใหญ่สุวรรณาราม

ภาพที่ 3.10 ตัวอย่าง ลายประดับเสา ภายในโบสถ์วัดใหญ่แต่ละเสามีลวดลายแตกต่างกัน เช่น มีลายกรวยเชิง เขียนสีทองบนพื้นแดง

ภาพที่ 3.11 ตัวอย่าง ลายเส้นลวด ซึ่งเป็นสายแบ่งชั้นแต่ละชั้นของเทพชุมนุม ซึ่งมีอยู่ 5 ชั้น ลวดลายหน้ากระดานต่างๆ แบบกันออกไป แสดงถึงการจินตนาการของช่าง ซึ่งฝีมือเป็นเลิศ

ภาพจาก - กองโบราณคดี กรมศิลปากร, จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดใหญ่สุวรรณาราม, 2536

ประวัติวัดเกาะแก้วสุทธาราม

ที่ตั้ง วัดเกาะแก้วสุทธาราม ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ความเป็นมา

วัดเกาะแก้วสุทธารามเป็นวัดเก่าแก่น้อยยุคตอนกลาง ชื่อของวัดไม่เคยปรากฏในตำนานหรือพงศาวดารอย่างวัดใหญ่สุวรรณาราม แต่ตามหลักฐานบันทึกของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ระหว่างทางเสด็จตรวจการของคณะสงฆ์มณฑลราชบุรี พ.ศ. 2458 ได้บันทึกไว้ดังนี้

“วัดเกาะเป็นวัดเก่า ฝีมือก่อสร้างและปั้นลายไม่ถึงวัดมหาธาตุ ผนังข้างในเขียนรูปภาพฝีมือไม่งาม ตามศักราชที่จดไว้เขียนเมื่อ พ.ศ. 2277 จศ.1096 ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นพระนครหลวงตอนปลายเป็นรัชกาลแห่งการตั้งพระบรมราชาธิราชที่3 (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)”

โบราณวัตถุสถาน³

โบราณวัตถุสถานสำคัญภายในวัด ประกอบด้วย โบสถ์ ภาพจิตรกรรมภายในวิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ พิพิธภัณฑ์ของวัด ได้สร้างเพิ่มเติมภายหลังซึ่งก็เก๋างานยุครัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 3 – รัชกาลที่ 5

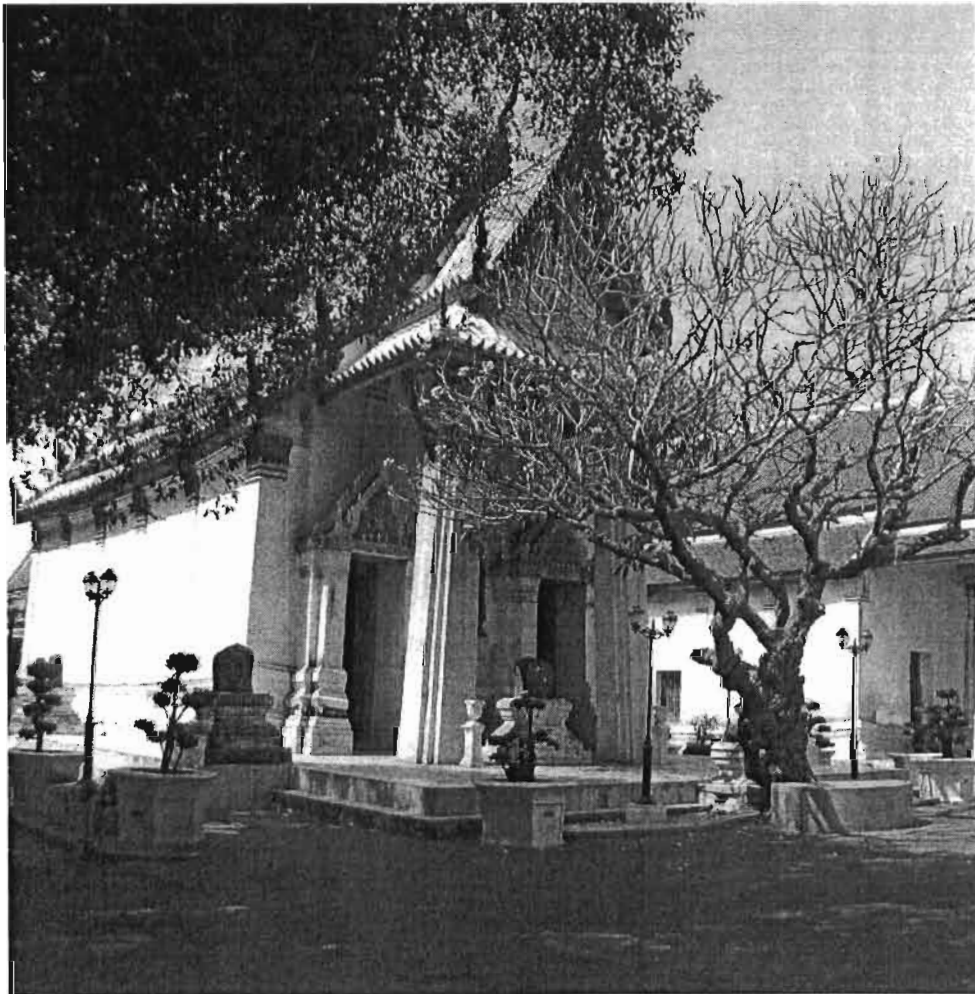
โบสถ์ มีขนาดไม่ใหญ่นักทรงสูง ฐานหย่อนท้องช้างหรืออ่อนโค้งสำเภาดัวอาคารเป็นรูปนอชอยุธยา ไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง มีแต่ประตูด้านหน้าและด้านหลังด้านละ 2 ช่อง เหนือประตูประดับชุ้มลายปูนปั้น หน้าบันประดับลายปูนปั้นรูปเทพพนม ภายนอกอาคารด้านหน้าและหลังมีเสาสีเหลี่ยมย่อมุมสิบสองด้านละ 2 ต้น และมีคันทวยเกาะเป็นไม้ค้ำยันชายคา รอบ โบสถ์มีเสมาหินทรายเป็นเสมาคู่ ตั้งบนฐานสูงมีลวดลายบนใบเสมา จากลวดลายดังกล่าว บ่งว่าเป็นเสมารุ่นเก่ากว่าสมัยอยุธยา

วิหาร ตั้งอยู่ข้างพระอุโบสถ รูปทรงเรียบง่ายกว่าโบสถ์ แม้มีเสาด้านหน้าเป็นเสาย่อมุมสิบสองเหมือนกันแต่ไม่มีคันทวยค้ำยัน ประตูด้านหน้าและหลังไม่มีลายปูนปั้นประดับชุ้ม หน้าบันเรียบไม่มีลวดลาย ด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างด้านละ 1 ช่อง

ศาลาการเปรียญ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2431 ซึ่งเป็นงานรุ่นหลัง แต่มีคุณค่าทางศิลปะสูงทรงสวยและมีความประณีต ภายในการเปรียญมีโบราณวัตถุ ที่น่าสนใจ คือ ธรรมมาสน์เกาะไม้ปิดทอง ทั้งตัวกระจัดและลวดลายโดยรอบ สร้างอย่างประณีตบรรจงผู้ออกแบบควบคุมคือ ชุนศรีวังยศ ทำเลียนแบบสมัยอยุธยา และมีงานเกาะไม้อันงดงามอยู่ในศาลาการเปรียญนี้คือ ทำนอริการฉูด ซึ่งขณะนั้นเป็นเพียงพระลูกวัด บริเวณคอสองภายในโดยรอบ มีภาพเขียนพุทธประวัติ ฝีมือช่างรัชกาลที่ 5 สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ และใช้สีสดใ

กุฎิสามห้อง กุฎินี้สร้างขึ้นโดยท่านอธิการโณมผู้ครองวัดในสมัยนั้น สร้างขึ้นเพื่อซ่อมมือก่อนที่จะลงมือสร้างศาลาการเปรียญซึ่งสวยงาม วัดเกาะจึงมีกุฎิ 3 ห้องทรงไทยอันสวยงามทั้งเครื่องบนฝารอบนอกและฝาเพ็ยม

พิพิธภัณฑ์ของวัด ทางวัดใช้เนื้อที่ส่วนหนึ่งของหมู่กุฎิใหญ่ จัดทำพิพิธภัณฑ์เปิดให้เข้าชมเมื่อ 15 ตุลาคม 2545 มีโบราณวัตถุที่เจ้าอาวาสองค์ก่อนๆ สะสมไว้ เช่น พระพุทธรูป เครื่องเบญจรงค์ เครื่องกังไสลายคราม และเครื่องสังเค็ดต่างๆ ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงถวายในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรุณพงษ์ รัชสมโภช นอกจากนี้ยังเก็บรักษาสมุดข่อยพอสสมควร บางเล่มยืมมาจากวัดลาด ซึ่งเป็นแหล่งใหญ่แหล่งหนึ่งของเพชรบุรี

ภาพที่ 3.12 อุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม ฐานอุโบสถหย่อนท้องช้างหรืออ่อนโค้งสำเภาเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยา ตัวอุโบสถไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

โบสถ์เป็นอาคารทรงโรง ก่ออิฐถือปูน ตั้งอยู่บนฐานปูนสูงประมาณ 50 เซนติเมตร มีขนาดยาว 5 ห้อง กว้าง 2 ห้อง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ที่ฝาผนังหุ้มกลองปีก ประตูด้านละ 2 ประตู ฝาผนังด้านข้างไม่มีหน้าต่าง มีมุขทางด้านหน้าและหลัง มีเสารับมุขด้านละ 2 ต้น เป็นเสาก่ออิฐถือปูน ทรงเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง โคนเสาใหญ่ปลายสอบเล็กลง หัวเสาเป็นปูนปั้นรูปบัวแฉก ได้หัวเสามีทวยรับเต้ารูป หลังคาปีกนกต้นละ 3 ตัว เป็นทวยไม้จำหลัก รูปนาค ปิดทอง ประดับกระจกลี

ฐานอุโบสถด้านนอกสูงประมาณ 1.10 เมตร เป็นฐานเขี้ยว ฐานปัทม์ และหน้ากระดาน รูปทรงฐานอ่อนโค้งท้องข้างทรงเรือสำเภา ซึ่งเป็นลักษณะอาคารสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย

ฝาผนังด้านนอกฉาบปูนขาว มีเสาอิงติดผนังเป็นห้องๆ หัวเสาเป็นบัวแฉก ชุ้มประตูเป็นชุ้มเรือนแก้ว มีบันแถลง 2 ชั้น ประดับลายปูนปั้น หน้าบันชุ้มประตูด้านหน้าเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑ ประกอบลายด้านกระหนก ชุ้มประตูด้านหลังมีลวดลายประดับไม้ซ้ากัน หน้าบันประตูด้านซ้ายเป็นรูปนกยูงประดับด้วยกระเบื้องลายคราม ด้านขวาเป็นรูปอสูรจีสิงห์

หลังคาโบสถ์ทรงจั่วลด 2 ชั้น มีหลังคาปีกนกลาดลงจากหลังคาประธานตัวละ 2 ตับ มุมกระเบื้องกาบู่ มีกระเบื้องเชิงชายประดับทุกชั้นมีลายต่างๆกัน มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ประดับกระจกลีทองและสีน้ำเงิน หน้าบันปูนปั้นประดับกระจก ด้านหน้าเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑขุดนาค ด้านหลังเป็นเทพนม เพดานมุขทั้ง 2 ด้านหน้า, หลัง ประดับไม้สลักลายดาวล้อมเดือน ขนาด 1 ห้อง ที่มุมทั้ง 4 ประดับลายไก่อีฟ้ามุมละ 1 ตัว

ภายในอาคารพื้นปูนหินอ่อน ผนังทั้ง 4 ด้านมีจิตรกรรมฝาผนัง ภายในไม่มีฝ้า เพดานมีเพดานเฉพาะเพดานในบริเวณพระประธาน มีภาพเขียนสีบนไม้ลายดาวเพดาน

พระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิ ลงรักปิดทอง ประดิษฐานบนฐานชุกชีรูปด้วยแผ่นหินอ่อน ฐานพระประธานเป็นไม้จำหลักลายกตติยบัวขาลึงห์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะแก้วสุทธาราม

วัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นแหล่งสำคัญแห่งหนึ่งของภาพเขียนอยุธยาที่จังหวัดเพชรบุรี ลักษณะจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถของวัดเกาะมีลักษณะอย่างเดียวกับ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม ซึ่งอยู่ไม่ไกลกันนักอยู่ 2 ประการ คือ ภาพจะทอดยาวไปตลอดฝาผนัง เนื่องจากตัวอาคารไม่ได้เจาะช่องหน้าต่าง ประการที่ 2 คือ ตัวพื้นหลังเป็นสีอ่อนมากเกือบขาว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของภาพจิตรกรรมรุ่นอยุธยาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นสีแดง , ดำ, ขาว และเหลือง ไม่มากสีอย่าง เช่นภาพสมัยอยุธยาหลัง ลักษณะและการใช้สี น ฅ ปากน้ำ ได้อธิบายไว้ดังนี้⁴

- สีแดง ที่ใช้เป็นลักษณะสีดินแดงชนิดแดงเข้ม สีแดงที่เข้มนั้นทำให้สดชื่นโดยผสมสีขาวด้วย แต่สีขาวคงจะหาได้จำนวนจำกัดจึงใช้ระบบพื้นด้านหลังเจดีย์ที่ติดกับขอบเส้นเจดีย์ เพื่อตัดให้เจดีย์ดูเด่น
- สีเหลือง ที่ใช้เขียนมิใช่เนื้อสีเหลืองสด แต่เป็นเหลืองคล้ำคล้ายสีรง เมื่อแห้งแล้วน่าจะเป็นดินสีเหลืองชนิดหนึ่ง สีเหลืองบางตอนผสมเขม่าสีดำด้วย แลดูเป็นสีเทาอมเหลืองแปลกไปอีกอย่างหนึ่ง
- สีดำ เป็นสีเขม่า น่าจะผสมสีดินแดงเข้มบ้าง จึงดูออกดำแดงๆ แต่ที่ดำสนิทก็มี

การจัดภาพ เริ่มจากผนังด้านขวามือพระประธานแล้วเวียนอุตราวัตรโดยตลอดการเขียนภาพแทนที่จะเขียนเรื่องยาวพืดไปทั้งผนัง เขาทำเป็นตัวคั่นโดยใช้เจดีย์กันแต่ละตอนของภาพ ล้อมรอบเจดีย์ด้วยรูปสามเหลี่ยม เมื่อวางเป็นจังหวะกลายเป็นรูปฟันปลาไปทั้งผนัง ตรงฟันปลาขึ้นบน คือ รูปสามเหลี่ยมคว่ำปลายลงซึ่งเป็นรูปพุทธประวัติและเรื่องในบาลี มีรูปประสูติ ตรัสรู้ เสวยวิมุตติสุข ปฐมเทศนา ปางป่าเลไลยก์ และยมกปาฏิหาริย์ เป็นต้น

รูปทรงของเจดีย์เป็นแบบแผนเจดีย์สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นเจดีย์ทรงเครื่อง ตั้งอยู่บนฐานทักษิณทรงเจดีย์เรียวยาวเป็นจอมแห มีลายปูนปั้นเป็นสาบสังวาลที่องค์ระฆัง และมีลายตกแต่งวิธีเขียนภาพ ลักษณะการเขียนภาพแบบอยุธยา คือ จิตรกรโบราณลงพื้นด้วยสีขาว และลงสีบางๆ อาจมีการแรงเงา ด้วยน้ำหนักรอ่อนแก่ของสีเอง เทคนิคการลงสีพื้นสีขาวลงบนปูนเพชรชั้นเดียว การลงสีใช้สีแก่อ่อนด้วยการใช้น้ำเป็นตัวผสมสีจึงบางมาก ผลจากการใช้สีบางทำให้สีไม่พอกหนา อันตรายจากการกะเทาะร้อนในภายหลังจึงมีน้อยมาก เว้นเสียแต่ผนังจะขึ้นร้อนผุพังไปเองเนื่องจากวิธีการเขียนแบบลงพื้นขาว ส่วนใดที่ช่องไฟเว้นสีขาวมาก จิตรกรจะใช้สีจืดพื้นเป็นเส้นสีแดงบ้าง ดำบ้าง เป็นท่าที่ดอกดวงกลายๆ หรือทำให้ดูเหมือนเมฆหรือลายต่างๆ ความจริงนั้นทำลักษณะเป็นลูกกระแอม แก้วจัดไว้มิให้พื้นมีช่องไฟว่างมากเกินไป ซึ่งคล้ายกับ

วัดช่องนนทรีที่เขียนเป็นดอกดวงตัดเส้นรูปดอกไม้ ช่อกนก เป็นการประดิษฐ์คล้ายภาพเป็น
ตัวลาย ทำให้ไม่เสียช่องไฟ

การลำดับภาพ⁵

ภาพด้านหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน (ผนังทิศตะวันออก)

- ผนังกลางระหว่างช่องประตู เป็นภาพไตรภูมิ มีภาพเขาพระสุเมรุ เขา
สัตบริภัณฑ์ มีวิมานอยู่บนยอดเขาทั้ง 7 ยอด ยอดพระสุเมรุมีวิมานของพระอินทร์
เรียกว่า สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในภาพมีพระพุทธรูปเจ้ากำลังประทับโปรดพระอินทร์ และ
พระพรหมด้านขวาเป็นพระเจดีย์จุฬามณี ด้านซ้ายเป็นต้นปาริชาติ เบื้องล่างมีช้าง
เอราวัณถัดขึ้นไปเป็นวิมานชั้นต่างๆ ล่องลอยอยู่ทั่วไป ในวิมานต่างๆ มีดาวนักษ
กษัตร พระอาทิตย์ พระจันทร์ และพระราหู

- ภาพเหนือกรอบประตูด้านขวา เป็นภาพกำแพงเมืองมีปราสาท 2 หลัง
มีภาพราชทูตเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินอยู่ทั้ง 2 แห่ง ระหว่างปราสาทมีน้ำมีเรือหลวง 3
ลำ หน้ากำแพงมีขุนนางนั่งคานหามมีคนกางร่ม และถือพัดโบกกำลังเข้าประตูเมือง
ไปในวัง และมีภาพชาวบ้าน ภาพควาญช้างกำลังพาช้างอาบน้ำ มีคนขี่ม้าแต่งกาย
แบบเปอร์เซีย ในลำนน้ำมีภาพแม่ค้าขายของในเรือ

- ภาพเหนือกรอบประตูด้านซ้าย เป็นภาพพระมหากษัตริย์พร้อมด้วย
พระสงฆ์ 500 รูป เดินทางมาสักการะพระบรมศพพระพุทธรูปเจ้า ภาพตอนล่างแสดง
การละเล่นต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อสมโภชในพระราชพิธีถวายพระเพลิง และภาพ
โทณพราหมณ์กำลังแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่เจ้านครต่างๆ ช่างเขียนได้สวยงาม
และจัดองค์ประกอบภาพได้อย่างดี ในพื้นที่แคบแต่บรรจุภาพสาระไว้มากมาย
การละเล่นต่างๆ เช่น ไต๋ราว โขน ละคร ต่อสู้ป้องกันตัว เป็นต้น การแบ่งภาพใช้
เส้นโค้งบาง แยกเรื่องภาพมีสาระแน่นแต่ดูเบาสบายตา

- ภาพผนังด้านข้างขวาพระประธาน (ผนังด้านทิศใต้)

เป็นภาพเจดีย์และฉัตรสลับกันไป ภาพเจดีย์และฉัตรนี้ดีผ่านๆ จะรู้สึกว่ายาว
ซ้ำๆ แต่ในรายละเอียดจะแตกต่างกันไป แม้ทรวดทรงภายนอกจะคล้ายกัน

เรื่องของภาพด้านนี้เป็นเรื่องพระพุทธรูปประวัติตอนสำคัญที่เกิดขึ้น ณ สถานที่
สำคัญ 8 แห่ง เรียกว่า “อัฐมมหาสถาน” คือ

ปฐม	ลุมพลีชาติ	ที่ประสูต
ทุติย	โพธิมุตตม	ที่ตรัสรู้
ตติย	ธมมวกญญจ	ที่ปฐมเทศนา
จตุตถ	पालิเลยยก	ที่ประทับปาลิไลยก์
ปัญจม	ทนปาลญจ	ที่ทรมานช้างทนปาลหัตถิ

อภฺฐม ปาฎิหารยฺ	ที่ทํายมกปาฎิหารยฺ
สตตม สิริเทวาน	ที่โปรดพุทธรมารคา
อภฺฐม ปรีนัพพุต	ที่นัพพาน

ตอนบนสุดของผนังเป็นช่องว่างเล็กๆ ระหว่างยอดฉัตรและยอดเจดีย์ เขียนเป็นภาพนักสิทธิ์ วิทยากร และคนธรรมดา อยู่ในท่าเหาะและพนมมือ ภาพเหล่านี้แม้จะนุ่งห่มและครองผ้าอย่างถาผี แต่รูปร่างใบหน้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ คือ แก จีน ฝรั่งเศส โปรตุเกส เขมร พม่า ฯลฯ

● ภาพผนังรีด้านข้างซ้ายพระประธาน (ผนังด้านทิศเหนือ)

เป็นภาพเจดีย์เขียนสลับกับฉัตรเช่นเดียวกับผนังด้านทิศใต้ แต่เรื่องที่เขียนเป็นภาพแสดงสถานที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับหลังจากตรัสรู้แล้ว 7 แห่ง เรียกว่า “สัตตมหาสถาน”

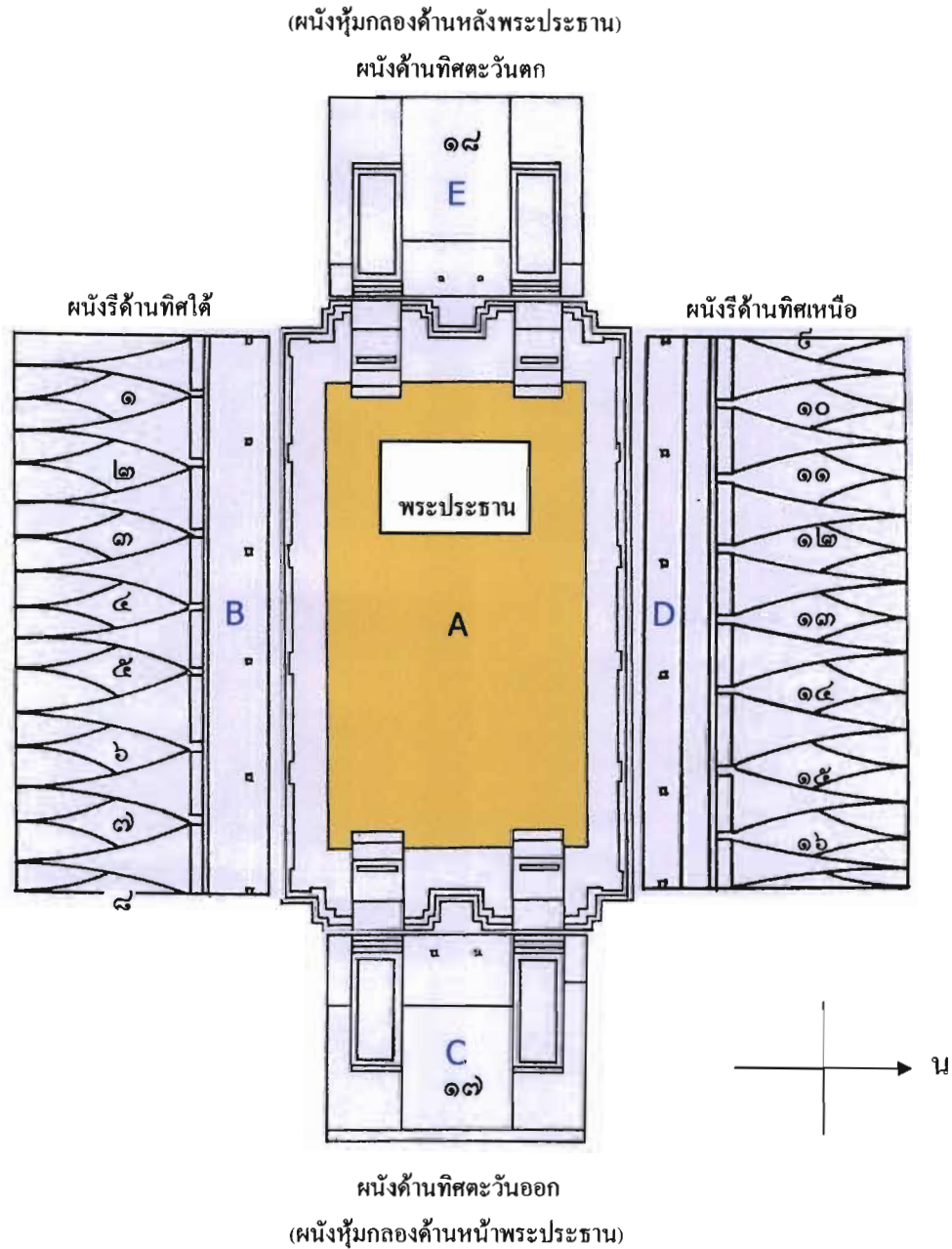
ปฐม โภธิปลลวก	ที่ประทับใต้ต้นโพธิบัลลังก์และตรัสรู้
ทุติย อนิมิสสก	ที่ประทับที่อนิมิสเจดีย์
ตติย จงกมเสฏฐ	ที่ประทับพุทธจงกรมเจดีย์
จตุตถ รัตนามร	ที่ประทับในเรือนแก้ว
ปัญจม อชชปาตญจ	ที่ประทับใต้ร่มไม้ไทร
ฉฐม มุจจลินเทน	ที่ประทับ ณ สระมุจจลินทร์
สตตม ราชายน	ที่ประทับใต้ต้นราชายนพฤษภ

ตอนบนสุดของผนังเขียนเป็นภาพนักสิทธิ์ วิทยากร และคนธรรมดา เช่นเดียวกับฝาผนังด้านตรงข้าม ตอนใต้สุดของภาพซึ่งลบเลือน ปรากฏยังมีภาพมารแวกเรียงอยู่เป็นแถวและกำลังแบกฐานเจดีย์ ภาพส่วนนี้ยังเหลือให้ชมเพียงเล็กน้อย

● ภาพผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน (ผนังด้านทิศตะวันตก)

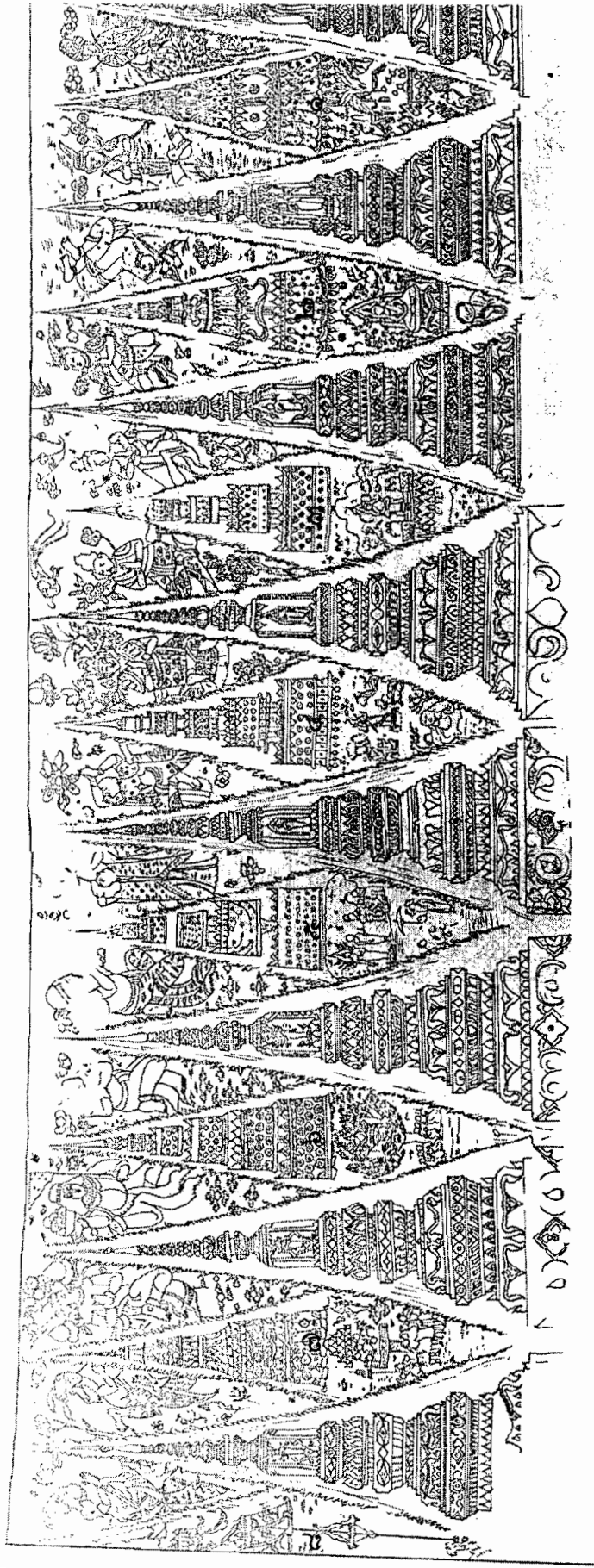
เขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ซึ่งน่าประหลาดใจเพราะเหตุว่าระเบียบการเขียนภาพจิตรกรรมปกติด้านหน้าพระประธานนิยมเขียนภาพมารผจญขณะที่ผนังด้านหลังเขียนเรื่องไตรภูมิ สำหรับวัดเกาะแก้วสุทธารามนี้สลับกับภาพพุทธประวัติบนผนังด้านนี้ เขียนภาพมารผจญ มีรูปยักษ์ รูปสัตว์ รวมทั้งภาพชาวต่างชาติปะปนอยู่ เป็นบริวารของพระยาวัสวดีมาร การเขียนภาพชาวต่างชาติปะปนอยู่ได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับชาวต่างประเทศในสมัยนั้น

ภาพที่ 3.13 ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดเกาะแก้วสุทธาราม

- A แปลนพื้น
- B ผนังด้านทิศใต้ เขียนเรื่องอัฐมมหาสถาน
- C ผนังด้านทิศตะวันออก เขียนเรื่องไตรภูมิ
- D ผนังด้านทิศเหนือ เขียนเรื่องสัตตมหาสถาน
- E ผนังด้านทิศตะวันตก เขียนเรื่องมารผจญ

ภาพที่ 3.14 ภาพลายเส้นจิตรกรรมด้านทิศใต้ วัดเกาะแก้วสุทธาราม

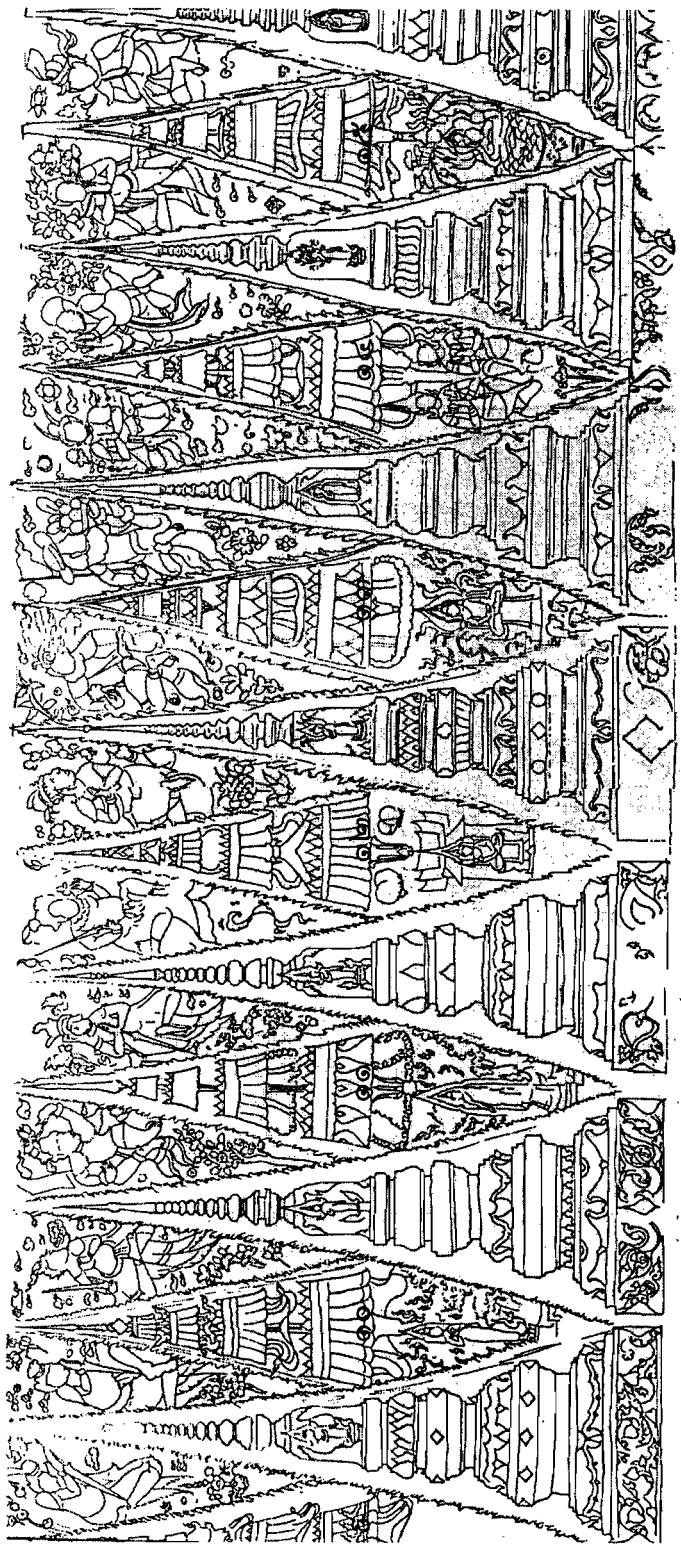

อัญมณีสถาน คือ สถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา 8 แห่ง ได้แก่

๑. ปฐม	=	คุมพติชาติ	=	๕. ปัญจมี	=	ทนปาลญจ	=	สถานที่ทรมานช้าง
๒. ทศัย์	=	โพธิมุตตมี	=	๖. ฉฎฐมี	=	ปาฎิหาริย	=	สถานที่ขมกปาฎิหาริย
๓. ศคิย	=	ธมมวถญจ	=	๗. สดตมี	=	สิริเทวาน	=	สถานที่โปรดพระพุทธรมารดา
๔. จตุตถ	=	ปาลีโดยก	=	๘. อฎฐมี	=	ปรินิพพุต	=	สถานที่ปรินิพพาน

(เรื่องและภาพ : สน สีมাত্রัง “วิเคราะห์บทบาทสถาปัตยกรรมในจิตรกรรมต่อโครงสร้างจิตรกรรมฝาผนัง”)

ภาพที่ 3.15 ภาพลายเส้นจิตรกรรมด้านทิศเหนือ วัดเกาะแก้วสุทธาราม

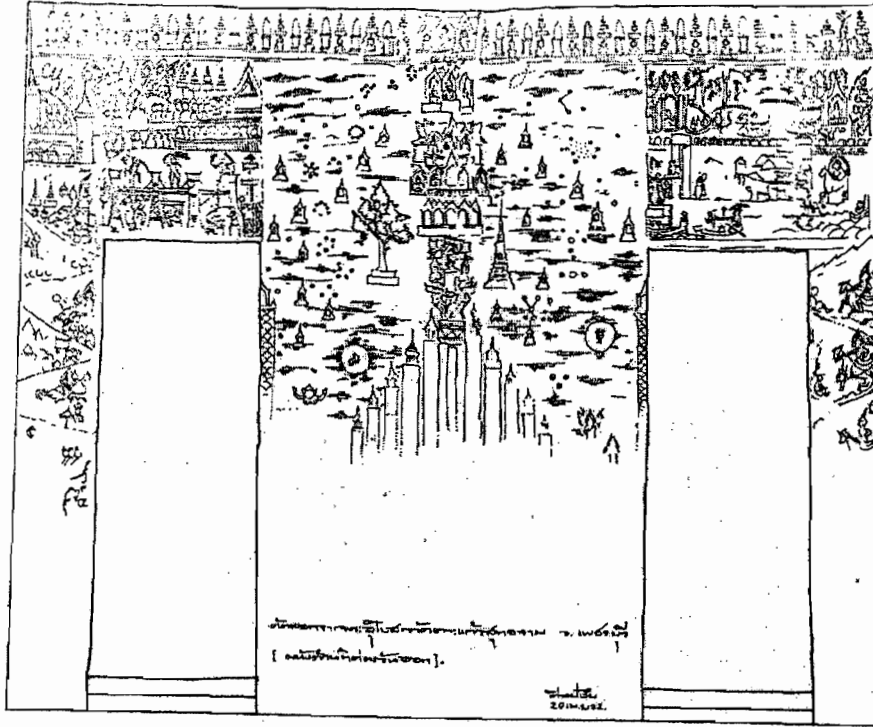

สัตตมหาสถาน คือ สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับหลังจากทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

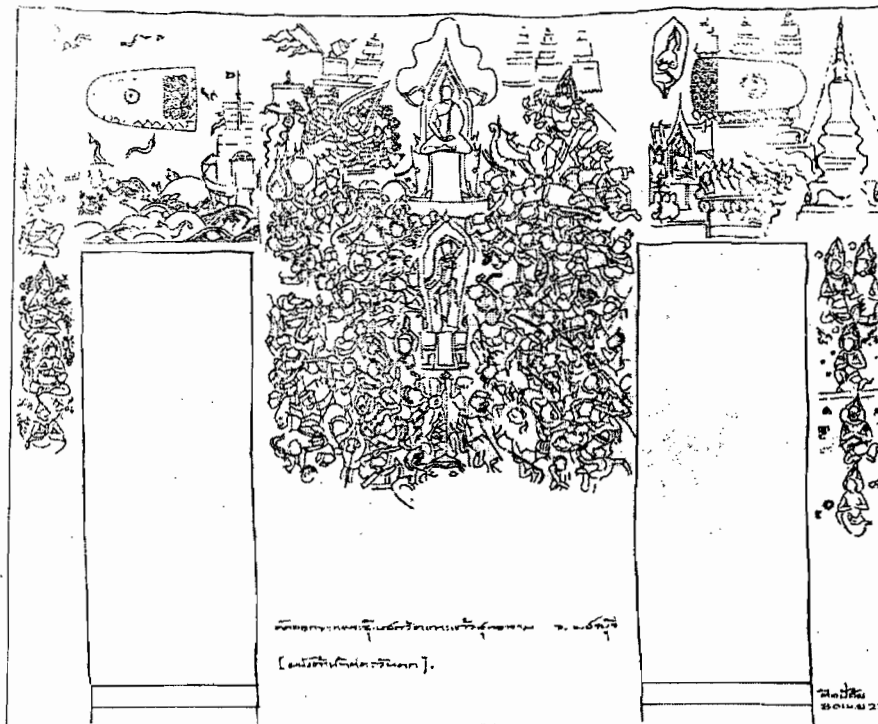
๕. ปฐมโพธิปลงก	=	สถานที่ประทับใต้โพธิบัลลังก์	๑๓. ปญจมี อชชปาถยุง	=	สถานที่ประทับใต้ต้นไม้ไทร
๑๐. ทุตย	=	สถานที่ประทับกับอมิสิสเจดีย์	๑๔. มุจจินทนนจญฐมี	=	สถานที่ประทับ ณ สระมูจจินทร
๑๑. ศคย	=	สถานที่ประทับพุทธรูปทองคำ	๑๕. สดตมี ราชายตน	=	สถานที่ประทับใต้ต้นราชายตนพฤกษ์
๑๒. จตุคถ	=	สถานที่ประทับในเรือนแก้ว			

(เรื่องและภาพ : สมน สีมาตรัง “วิเคราะห์บทบาทสถาปัตยกรรมในจิตรกรรมต่อโครงสร้างจิตรกรรมผาผนัง”)

ภาพลายเส้นจิตรกรรมด้านทิศตะวันออก, ตะวันตก วัดเกาะแก้วสุทธาราม

ภาพที่ 3.16 ผนังทิศตะวันออก เขียนภาพไตรภูมิ มีภาพเขาพระสุเมรุเขาสัตบริภัณฑ์ มีวิมานอยู่บนยอดเขาทั้ง 7 ยอด ภาพพระพุทธเจ้ากำลังประทับโปรดพระอินทร์และพระพรหมด้านขวาเป็นเจดีย์จุฬามณี ด้านซ้ายเป็นต้นปาริชาติ เบื้องล่างมีช้างเอราวัณถัดไปเป็นวิมานชั้นต่างๆ ล่วงลอยอยู่ทั่วไป มีดาวนักษัตร พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระราหู

ภาพที่ 3.17 ผนังทิศตะวันตก เขียนภาพมารผจญ มีรูปยักษ์ รูปสัตว์ รวมทั้งภาพชาวต่างประเทศปะปนอยู่เหนือประตูเขียนภาพ พระพุทธบาท

ภาพ : สน สีมารัง “วิเคราะห์บทบาทสถาปัตยกรรมในจิตรกรรมต่อโครงสร้างจิตรกรรมฝาผนัง”

ประวัติวัดคงคาราม

ที่ตั้ง วัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
 เนื้อที่ 2 ไร่ 1 งาน 27.50 ตารางวา ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำราชบุรีทางทิศตะวันออก
ความเป็นมา

วัดคงคารามเป็นวัดเก่ามีมาแต่สมัยโบราณ ภายหลังชาวมอญเข้าครอบครอง
 วัดนี้ สันนิษฐานว่าในสมัยที่ครอบครัวมอญอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เพราะปรากฏ
 หลักฐานว่า เมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ 2 พระยามหาโยธา (เจ่ง สุขเสนี) ขุนนางไทยชาวมอญ
 เดินทางจากกรุงเทพฯ มาเยี่ยมชาวมอญทางราชบุรี ทราบว่าทางวัดขาดเจ้าอาวาส จึงนิมนต์
 พระสงฆ์มอญผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นสมภารวัด วัดนี้มีชื่อเป็นภาษามอญว่า วัดเกียโต๊ แปลว่า วัด
 กลาง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทอดกฐิน สมัยนั้นเรียก “วัดกลาง
 เหนือ” ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดคงคาราม”

ด้วยเหตุที่วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ มีมาก่อนมอญอพยพเข้ามา จากการสำรวจพบว่า
 พระประธานและพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่เรียงรายรอบฐานชุกชีรวม 12 องค์ ล้วนทำด้วยหิน
 ทราายแดง จัดว่าเป็นของเก่ามีมาแต่สมัยอยู่ก่อนกรุงศรีอยุธยาจากโบราณวัตถุที่ปรากฏแสดง
 ว่า ที่นี้เป็นชุมชนที่มีมาก่อนแล้วตั้งแต่สมัยอยู่ของตลอดจนสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์
 ตอนต้นที่มอญอพยพเข้ามาวัดคงจะร้าง เนื่องจากบ้านเมืองเสียแก่พม่า เมื่อมอญมาตั้งถิ่นฐาน
 ณ ชุมชนเดิมที่เคยมี จึงปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่ เช่น ก่อสร้างเสนาสนะเพิ่มเติมส่วนอุโบสถคงมี
 อยู่เดิมแล้ว

วัดคงคารามปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขตสังฆาวาส และเขตพุทธาวาส
 เขตสังฆาวาสอยู่หน้าวัดหันหน้าไปทางแม่น้ำแม่กลอง เป็นที่จำพรรษาของ
 ภิกษุสามเณร พระที่มาบวชที่วัดคงคารามนี้ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานเชื้อสายมอญนอกจากนี้มี
 ศาลาการเปรียญ และศาลาลอย ซึ่งใช้เป็นที่ทำบุญและฟังธรรมของชาวบ้านและที่ทำหน้าหน้าวัด
 เคยมีศาลาท่าน้ำอยู่สองหลัง หนึ่งบ้านแกะสลักเป็นรูปกนิริสสวยงามมากสมัยของพระครู
 รามัญญาธิบดีที่ 5 ยามว่างท่านจะมานั่งศาลานี้เป็นประจำ จนชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า พระครู
 ศาลา

เขตพุทธาวาสอยู่ด้านหลังวัดติดกับทางรถไฟ มีโบสถ์เจดีย์รายทรงมอญและ
 ซึ่งอยู่ภายในตัวกำแพงแก้ว ในเขตพุทธาวาสนี้ใช้เป็นที่ตั้งสงฆ์ทำสังฆกรรม และประกอบพิธีทาง
 ศาสนา เช่น อุปสมบท เทศน์มหาชาติ เป็นต้น ส่วนการทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมโดยทั่วไปทำที่
 ศาลาการเปรียญ ที่เป็นเช่นนี้มีคติความเชื่อของคนมอญที่ถือว่าในโบสถ์มีลูกนิมิตและพรฝังอยู่
 ผู้หญิงเข้าไปแล้วจะเป็นบาปแก่ตัวเอง ผู้หญิงมอญจะไม่เข้าไปเดินยุ่มย้อมในวัดเลย⁶

จากหลักฐานทางเอกสารของ อนุวิทย์ เจริญสุภกุล แสดงให้เห็นว่าตัวโบสถ์ของวัดคองคารามได้ก่อตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนี้ คือ “ จากตำแหน่งที่ตั้ง เราจะเห็นว่าตัววัดอยู่ท่ามกลางวัดโพธารามที่ตลาดใหญ่ถัดไปเป็นวัดป่าไผ่ วัดบ้านหม้อ และสุคคุ่มน้ำแม่กลอง อีกฟากหนึ่งก็เป็นวัดখনอน (แหล่งสะสมตัวหนังสือใหญ่ที่สำคัญของประเทศ) แต่ละวัดล้วนแต่เป็นวัดในรุ่นอารยธรรมอยุธยาตอนปลายเป็นอย่างน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดโพธารามด้วยแล้ว มีหลักฐานประกอบหลายอย่างที่ชวนให้เข้าใจว่าบริเวณนี้ได้รับอารยธรรมเก่าถึงสมัยลพบุรี หรืออุทงมาก่อน ฉะนั้น จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่วัดคองคารามก็ก่อตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายด้วย อย่างน้อยที่สุดก็มีตัวโบสถ์และใบเสมาขึ้นยืนอยู่ ส่วนที่เข้าใจในท้องถิ่นว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 อันเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมอญนั้น เป็นคำเล่าลือสืบสานกันมา ตามความเป็นจริง ผู้อพยพได้เข้าทำนุบำรุงสืบต่อกันจนถึงปัจจุบันมากกว่า ”⁷

ส่วนด้านจิตรกรรม น.ณ ปากน้ำ ได้สรุปว่าเป็นงานฝีมือช่างสมัยอยุธยา คือ ใช้สีเบื้อองหลังบางแทนที่จะเป็นสีหนัก บางตอนใช้พื้นขาว ซึ่งกรรมวิธีแบบนี้ไม่เคยปรากฏในภาพเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ ด้านบน, ด้านข้างทิศเหนือ, ทิศใต้ ทั้ง 2 ข้าง เขียนรูปอดีตพุทธะเรียงเป็นแถว แต่ละองค์อยู่ในเรือนแก้วประทับนั่งบนบัลลังค์ มีอัครสาวกนั่งพนมมืออยู่ 2 ข้าง การใช้สีไม้ก็สีคือ ดำ แดง ขาว และดินเหลือง ระบายสีตามเทคนิคอยุธยา การใช้อัตถุภาพเป็นแบบแผนของยุคปลายอยุธยาตอนกลาง ส่วนภาพที่อยู่ระหว่างช่องหน้าต่างใช้สีสดใส เช่น สีเขียวสดครามสดแบบเดียวกับวัดเขียนอ่างทอง แสดงว่าอยู่รุ่นราวคราวเดียวกันเองจากการใช้สีสดใสนี้เองทำให้บุคคลหลายคนวินิจฉัยกันว่าเป็นภาพเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งความจริงนั้นการใช้สีสดใส ได้เริ่มมีมาแล้วแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย⁸

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม'

โบสถ์

เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีเนื้อที่ตามประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ปี พ.ศ. 2518 จำนวน 2 ไร่ 1 งาน 27.50 ตร.ว. กว้าง 7 เมตร ยาว 17.25 เมตร ปัจจุบันทางเข้าหลังของวัดติดกับถนนลาดยางด้านหน้าวัด รอบตัวโบสถ์มีกำแพงแก้วล้อมรอบลานประทักษิณก่อเป็นกำแพงอิฐถือปูน เจาะผนังกำแพงเป็นลูกฟูกเรียงเป็นแถวๆ คั่นด้วยเสาขุดปรีรามิดเป็นระยะๆ บนลานประทักษิณมีเจดีย์ทรงมอญ 8 องค์ประดิษฐานอยู่ตรงมุมและรอบอาคารก่อนขึ้นระเบียงรอบโบสถ์ มีใบเสมาประดิษฐานอยู่ในซุ้มสี่เหลี่ยมจตุรัส ฐานสิงห์และฐานบัวหงาย ขุดซุ้มทรงปรีรามิดมีปราสาทที่มียอด

ตัวโบสถ์ยกสูงมีระเบียงรอบอาคารสามารถเดินได้รอบมีทางขึ้นด้านหน้า 2 บันได และทางขึ้นด้านข้างทิศเหนือ 1 บันไดตัวอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านหน้าเจาะช่องประตู 2 ช่อง กรอบนอกประตูยกพื้นสูงเล็กน้อย เขียนสิรูปซุ้มประตูทรงมณฑปยอด 3 ชั้น อาคารมีหลังคาซ้อนชั้นตรงกลางอาคารหลังคาทรงไทย มุงกระเบื้องกาบเคลือบสีน้ำตาล จั่วหน้าบันประดับเครื่องลายของช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักประดับกระจกสีทองและสีน้ำเงิน หน้าบันปั้นปูนขึ้นลายใบไม้และดอกไม้ (ดูภาพประกอบ 3.18 , 3.19)

ภายในอาคารมีฐานชุกชีสำหรับตั้งพระประธาน พระประธานเป็นศิลาและศิลปะสมัยอยุธยา พอกปูนลงรักปิดทองใหม่ พื้นอาคารปูแผ่นหินอ่อน บานประตูไม้จำหลักลายงดงาม ตอนบนเป็นลายดอกพุดตานใบเทศตอนล่างลายเรื่องราววรรณกรรม แต่ละบานลวดลายไม่เหมือนกัน ที่สันนอกประตูจำหลักลายหน้ากระดาน ลูกฟูกตัวลายดอกพุดตาน ส่วนบานหน้าต่างด้านนอกเดิมเป็นลายนรคน้ำ แต่ถูกเคลือบสีทับ ยังพอเห็นของเดิมบ้าง ด้านในบนหน้าต่างเป็นภาพเขียนสิรูปเทพวาราบาลยืนบนฐานยักษ์แบกถึงดอกไม้กำลังพนมมือ

ภายในอาคารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังประดับตั้งแต่พื้นอาคารจนถึงผนังทั้ง 4 ด้าน

- ผนังระหว่างหน้าต่างและประตู เขียนเรื่องทศชาติชาดก และจุลปทุมชาดก
- ผนังเหนือกรอบบนหน้าต่างเขียนเรื่องพุทธประวัติ
- ผนังหน้าพระประธานเขียนเรื่องมารผจญ
- ด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ เครื่องไม้หลังคาภายในทุกชั้นมีภาพเขียนสีบนพื้นแดง เพดานเป็นภาพดวงดาราและดอกไม้ ชื่อคานเขียนเป็นลายหน้ากระดาน ได้ฉัตรเพดานเหนือฐานชุกชีเป็นภาพเขียนบนผ้ารูปดวงดาว มีพระอาทิตย์และพระจันทร์อยู่ตรงกลางมีจารึกเขียนที่ด้านเหนือว่า “ พ.ศ. 2464 “ และภาษามอญ (ดูภาพที่ 5.52)

ในโบสถ์มีความน่าสนใจอยู่ที่ห้องว่างภายในที่มีโครงสร้างหลังคาทับเพดาน สีแดงลายดอกขาว ระนาบเพดานลดหลั่นเป็นชั้นเชิง พร้อมกับตัวซื่อที่ลดต่ำลงมาจากฝ้าเพดาน อันเป็นส่วนที่ช่วยแบ่ง (Define) และคันคอง (Articulate) ที่ว่าง (Space) ให้เกิดรสชาติน่าประทับใจ¹⁰

การวางผังและประโยชน์ใช้สอยภายใน

ตัวอุโบสถมีประตู 3 บาน ด้านหน้าทางทิศตะวันออกมีประตูทางเข้าหลัก 2 บาน ด้านประตู ทางทิศเหนือเปิดเป็นประตูเล็กอีกบานหนึ่ง นอกเหนือจากประตูทางเข้า ด้านหน้าสองประตู เพื่อให้พระที่เดินมาจากกุฏิเข้ามาทำสังฆกรรมได้สะดวกขึ้นซึ่ง อนุวิทย์ เจริญศุกกุล ได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

“ ด้านหนึ่งของวัดหันหน้าเข้าหาแม่น้ำแม่กลองอันเป็นทิศตะวันตก ฉะนั้นอีก ด้านหนึ่งจึงเป็นทิศตะวันออก เราจึงเห็นได้ทันทีว่าทางเข้าห่มกุฏิสงฆ์และอาคารอื่นๆ จะเปิด ประตูทางเข้าใหญ่เป็นไปทางทิศตะวันตกด้านแม่น้ำ ในขณะที่เดียวกันก็เปิดทางเข้าเล็กอีกทาง หนึ่งออกไปทางด้านทิศตะวันออกพร้อมกันด้วย ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับตัวโบสถ์ที่จำเป็นต้องหัน หน้าไปทางทิศตะวันออกตามคติโบราณ เราจึงเห็นได้โดยง่ายว่าตัวโบสถ์และกลุ่มอาคารอื่นๆ หันหน้าไปคนละทางเหมือนหันหลังให้กัน คาดคะเนว่าคงเป็นด้วยเหตุนี้กระมัง ที่ผนังด้านขวา ของโบสถ์ จึงต้องเปิดประตู เพื่อให้พระที่เดินมาจากกุฏิเข้ามาทำสังฆกรรมได้สะดวกขึ้น”¹¹

ฉะนั้นประตูทางเข้าด้านหน้าทั้ง 2 บานด้านที่ติดถนนจึงเป็นประตูที่ ประชาชนทั่วไปใช้ ส่วนประตูด้านข้างบริเวณด้านหลัง โบสถ์ที่ต่อเนื่องกับห่มกุฏิสงฆ์เป็น ประตูสำหรับพระสงฆ์ (ดูแปลนภาพที่ 4.4)

สำหรับพื้นที่ภายในโบสถ์บริเวณท้ายโบสถ์เป็นที่ประดิษฐานพระประธาน มี ฐานชุกชีสำหรับตั้งพระประธาน

การวางผังโบสถ์จะแบ่งส่วนของการใช้พื้นที่ดังนี้ พื้นที่ภายในที่ใช้ทำสังฆ กรรมเรียกพื้นที่ทำสังฆกรรม มักเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนก่อนไปทางด้านหลังบริเวณท้าย โบสถ์เป็นที่ประดิษฐานพระประธาน ซึ่งองค์พระประธานตั้งอยู่บนรัตนบัลลังก์ ซึ่งตั้งบนฐาน ชุกชี สำหรับวัดคงคารามมีการเน้นองค์พระประธานโดยทำฉัตรและเพดานเป็นฝ้าเขียนรูป ดวงดาว มีพระอาทิตย์พระจันทร์อยู่ตรงกลาง ด้านข้างฐานชุกชีมีที่นั่งสำหรับพระสงฆ์ที่เป็น ประธานในการทำพิธี พื้นที่ภายในทั้งหมดเป็นพื้นที่ทำสังฆกรรม ซึ่งจะล้อมรอบด้วยผนังสี่ ด้าน ผนังด้านหน้าและด้านหลังเรียก เรียกว่าผนังหุ้มกลอง ด้านหน้าเขียนภาพมารผจญ ส่วน ด้านหลังเป็นภาพไตรภูมิ ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ข้างจะเรียกด้านรี เป็นภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธ ประวัติ และชาดก และมีหน้าต่างด้านข้างทั้ง 2 ด้าน

ภาพที่ 3.18 ตัวโบสถ์ วัดคงคาราม

ภาพที่ 3.19 ชุ่มประตูทางเข้าด้านหน้าโบสถ์

การตกแต่งผนังโบสถ์ด้วยภาพจิตรกรรม¹²

ภายในโบสถ์วัดคงคาราม มีภาพจิตรกรรมทั้ง 4 ด้าน ซึ่งเรื่องราวทั้งหมดภายในโบสถ์นั้น แบ่งเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน ดังนี้

1. ภาพพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย พร้อมด้วยพระอัครสาวก
2. ภาพชาดกเรื่องการทำเพ็ญบารมี 30 ทศของพระโพธิสัตว์เป็นภาพจากมหานิบาตชาดกหรือทศชาติ ซึ่งโบราณจารย์ถือว่าเป็นชาติที่บำเพ็ญบารมีครบ 10 ประการพอดี และมีเรื่องนอกเหนือจากมหานิบาตชาดกอีกเรื่อง คือ เรื่องจุลลปทุมชาดกในทศนิบาต รหุกวรรค
3. ภาพพุทธประวัติ
4. ภาพแสดงจักรวาล หรือไตรภูมิ

จากบทความของ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ใน“เรื่องราวภาพจิตรกรรมวัดคงคารามจังหวัดราชบุรี”ใน วารสารอาษา, 2517, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1: หน้า 30 – 36 ได้เรียบเรียงเรื่องราวอย่างละเอียดทุกผนัง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปความ นำมาเรียงลำดับให้เข้ากับผัง(ภาพที่ 3.21) ดังนี้

1. ภาพพระพุทธเจ้าในอดีต

เขียนไว้ตรงผนังด้านข้างทั้งสองตอนส่วนบนสุด โดยแบ่งเป็นช่วงๆ (ดูภาพที่ 3.5 ผนังที่ ๑๘ , ๑๙) เป็นภาพพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์พร้อมด้วยสาวก ซึ่งโดยทั่วไปนิยมเขียน 28 พระองค์ หรือ 24 พระองค์ แต่สำหรับวัดคงคารามมี 36 องค์ พระอรธการจารย์ได้อธิบายความหมายของคำว่า อดีตพระพุทธเจ้า ซึ่งกล่าวไว้ในคัมภีร์พุทธวงศ์ว่า “ คำในบาลีพุทธวงศ์ ว่าอดีตพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น ได้แก่พระพุทธที่ล่วงแล้วทั้งหลาย อธิบายว่า พระพุทธ 4 องค์ คือ พระตันหันกร พระเมธังกร พระสรณังกร และพระทีปังกร ทรงอุบัติในกัปเดียวกัน ก่อนหน้าพระผู้มีพระภาคของเรา (สักยโคดม) ซึ่งผูกใจจะเป็นพระพุทธแต่ยังมิได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธทั้งหลายเหล่านั้น (เว้นพระทีปังกร) ต่อจากพระพุทธเหล่านั้นได้มีพระพุทธ 23 พระองค์ มีพระโกณฑัญญะเป็นต้น (พระมังคโล พระสุมน โพระเวโธ พระโสภโธ พระอนโนมทัสสี พระปทุโม พระนารโท พระปทุมุตโต พระสุเมโธ พระสุชาโต พระปิยทัสสี พระอถตทัสสี พระธัมมทัสสี พระสิทธัตถโธ พระปุตโต พระวิปัสสิ พระสิขิ พระเวสสภู พระโกนาคมน โพระกกุสันโธ พระกัสสปโธ) รวมทั้งพระพุทธที่ปังกรด้วย เป็นพระพุทธ 24 พระองค์ ซึ่งท่านหมายถึงอดีตพุทธทั้งหลาย ” ที่ไม่นับพระพุทธเจ้าในอดีต 3 องค์คือนคือ พระตันหันกร พระเมธังกร และพระสรณังกรโรนั้น เพราะพระผู้มีพระภาคของเรา ยังไม่ได้รับคำพยากรณ์จากสำนักของท่านเหล่านั้น พระองค์ได้รับพยากรณ์ว่าจะได้เป็น

พระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกที่เดียวจากพระที่ปังกโร ซึ่งเวลานั้นพุทธเจ้าของเราเสวยพระชาติเป็น
 สุเมธดาบส แต่นั้นเป็นต้นมาก็ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวนามมาแล้วทุก
 พระองค์

2. ภาพชาดก เรื่องการบำเพ็ญพระบารมี

ส่วนภาพชาดกนั้นเขียนเรื่องที่มาในมหานิบาตชาดก และมาในทุกนิบาตอีก
 เรื่องรวมเป็น 11 เรื่อง คือพระเคมีย์ พระชนก พระสุวรรณสาม พระนารทพรหม พระเนมิราช
 พระมโหสถ พระภริทัต พระจันทกุมาร จุลปทุมชาดก วิชูรบัตตชาดก และมหาเวสสันดร
 ชาดก ซึ่งเขียนไว้ตรงผนังระหว่างช่องหน้าต่าง (ดูภาพที่ 3.21 ผนังที่ ๑ - ๖ , ผนังที่ ๘ - ๑๔ ,
 ภาพชาดกอยู่ในส่วนที่ต่ำสุดของผนัง และเรื่องราวเรียงลำดับดังที่กล่าวไว้ วนไปถึงช่องขีด
 หน้าต่างบานในสุดด้านซ้ายมือของพระประธานจนจบผนังด้านขวามือ

การเขียนภาพชาดกแต่ละเรื่องบรรจุลงช่องผนังระหว่างหน้าต่างซึ่งเป็นที่คับ
 แคบมากนั้นต้องเขียนภาพให้เล่าเรื่องเกือบหมดเนื้อความนับว่ายากมาก กรมพระยานริศรานุวัติ
 ทรงประสพมาแล้ว ถึงกับสั่งกับสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราธิบดีว่า ต้องเลือกตอนที่มี
 รูปภาพที่น่าดู และตอนนั้นต้องให้มีค่าเป็นสุภาษิตอันสำคัญ ซึ่งบางตอนช่างเลือกภาพที่น่าดู
 แต่ไม่มีค่าสุภาษิตอันสำคัญ หรือบางตอนมีค่าสุภาษิตสำคัญแต่ภาพไม่น่าดู ซึ่งการเลือกภาพ
 และมีค่าสุภาษิต อันสำคัญด้วยมิใช่เรื่องง่าย ๆ

3. ภาพพุทธประวัติ

ส่วนผนังด้านบนเหนือขอบหน้าต่างขึ้นไป ตั้งแต่หัวผนังด้านซ้ายพระ
 ประธานมาถึงผนังด้านหน้าวกอ้อมไปจนหมดผนังด้านขวามือ เขียนพุทธประวัติต่อเนื่องกันไป
 จนสุดเนื้อที่ผนัง (ดูภาพที่ 3.21 ผนังที่ ๑๕ และ ๑๖) เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าประสูติ ออกบวช
 และเสวยวิมุตติสุข ภาพพระพุทธเจ้าแสดงธรรม แสดงยมกปาฏิหาริย์ จนถึงภาพมารผจญ (ดู
 ภาพที่ 3.21 ผนังที่ ๑๗)

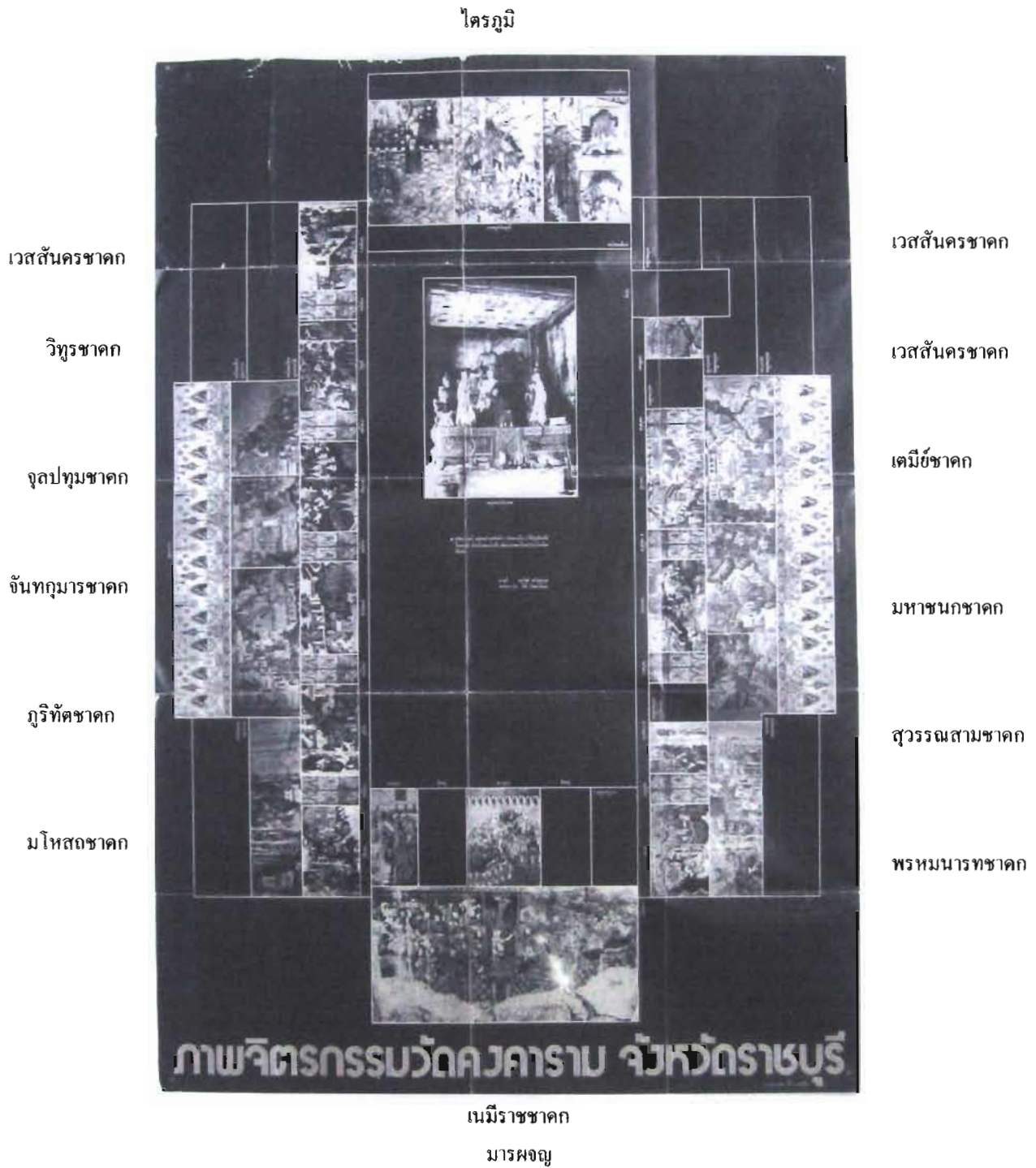
4. ภาพแสดงจักรวาลหรือไตรภูมิ

ส่วนผนังด้านหลังเขียนภาพจักรวาลหรือไตรภูมิ (ดูภาพที่ 3.21 ผนังที่ ๗)
 เรื่องจักรวาลนี้ตามคัมภีร์ท่านได้กล่าวพรรณนาไว้ดังนี้

1. พื้นแผ่นดินหนาสองแสนสี่หมื่นโยชน์ ชั้นบนครึ่งหนึ่งเป็นดินธรรมดา เรียกว่า ปิงสุปถวิ หนาหนึ่งแสนสองหมื่นโยชน์ ชั้นล่างครึ่งหนึ่งเป็นหิน เรียกว่า ลีลาปถวิ หนาหนึ่งแสนสองหมื่นโยชน์
2. ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำที่รองรับแผ่นดินนี้ มีความหนาสี่แสนแปดหมื่นโยชน์
3. น้ำตั้งอยู่บนพื้นลม มีความหนาเก้าแสนหกหมื่นโยชน์
4. ต่อจากพื้นลมไปเป็นอากาศว่างเปล่ามีแต่ความมืด ไม่มีน้ำ ไม่มีลมความหนาประมาณมิได้
5. ภูเขาสินธุ มีความสูง หนึ่งแสนหกหมื่นแปดพันโยชน์ ครึ่งหนึ่งอยู่ในพื้นมหาสมุทร มีจำนวนแปดหมื่นสี่พันโยชน์ อีกครึ่งหนึ่งอยู่เหนือพื้นมหาสมุทรขึ้นไป มีจำนวนแปดหมื่นสี่พันโยชน์โดยรอบได้สองแสนห้าหมื่นสองพันโยชน์
6. ความกว้างและความยาวของยอดเขาแปดหมื่นสี่พันโยชน์มีลักษณะกลม พื้นแผ่นดินสำเร็จไปด้วยมานะทั้ง 7
7. ตามไหล่เขาทั้ง 4 ด้าน ด้านตะวันออกเป็นเงิน ด้านตะวันตกเป็นแก้ว ผลึก ด้านใต้เป็นแก้วมรกต ด้านเหนือเป็นทอง ดังนั้นสี่ของน้ำในมหาสมุทรก็ดี อากาศก็ดี ต้นไม้ ใบไม้ก็ดี ที่อยู่ในด้านนั้นๆ ก็เป็นสีเงิน สีผลึก สีเขียว สีทอง ไปตามสี่ของไหล่นั้นด้วย
8. จากตอนกลางของภูเขาสินธุลงมาจนถึงใต้พื้นน้ำมหาสมุทร มีขานบันไดเวียนห้ารอบ คือชั้นที่หนึ่งที่อยู่ภายใต้พื้นน้ำเป็นที่อยู่ของพระยานาค ชั้นที่สองเป็นที่อยู่ของครุฑ ชั้นที่สามเป็นที่อยู่ของกุมภัณฑ์เทวดา ชั้นที่สี่เป็นที่อยู่ของยักษ์เทวดา ชั้นที่ห้าเป็นที่อยู่ของจาดุมหาราชิกา 4 องค์
9. พื้นรากฐานของภูเขาสินธุ นั้น มีภูเขา 3 ลูก ตั้งรับอยู่ 3 ด้าน พื้นฐานของภูเขาสินธุยังลงตั้งอยู่ในช่องระหว่างกลางของภูเขาทั้ง 3 ใต้พื้นฐานของภูเขาสินธุลงไปมีช่องว่างเป็นอุโมงค์ มีความกว้างหนึ่งหมื่นโยชน์เป็นที่อยู่ของเหล่าอสูร
10. ภูเขาจักรวาล เป็นภูเขากั้นระหว่างจุฬโลกธาตุ โลกเล็กโลกหนึ่งๆ มีความสูงหนึ่งแสนหกหมื่นสี่พันโยชน์ ต่ำกว่าภูเขาสินธุเพียงสี่พันโยชน์ ครึ่งหนึ่งอยู่เหนือพื้นมหาสมุทร ครึ่งหนึ่งอยู่ในพื้นมหาสมุทร ภายในเขตภูเขาจักรวาล ส่วนกว้างและยาวเท่ากัน คือ หนึ่งล้านสองแสนสามพันสี่ร้อยห้าสิบโยชน์ ภายในวัดโดยรอบได้สามล้านหกแสนหนึ่งหมื่นสามร้อยห้าสิบโยชน์

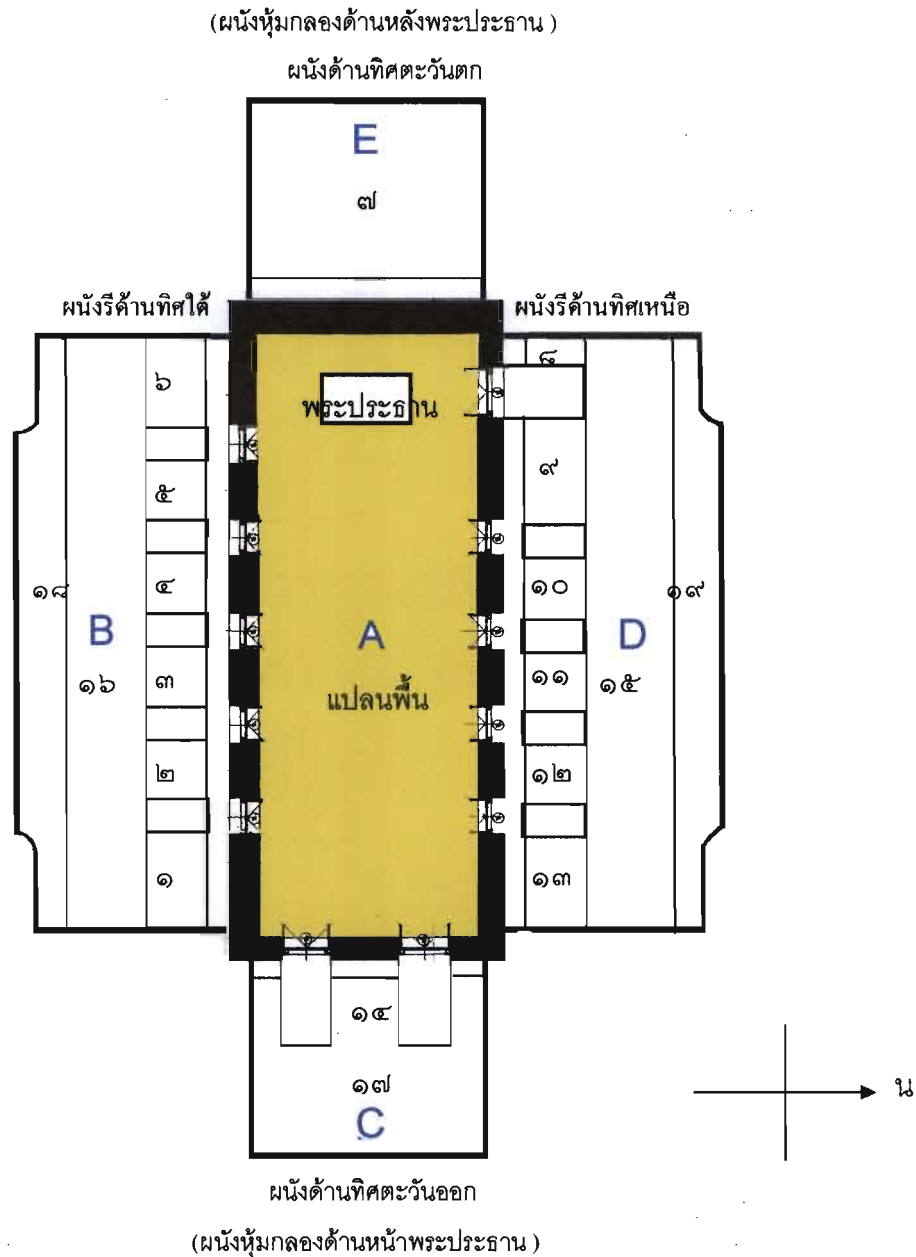
11. รอบภูเขาสิเนรุมีเขาตัดบรรพ์ 7 ชั้นล้อมรอบ ชั้นหนึ่งชื่อยุคันธร ชั้นสองชื่ออิสธร ชั้นสามชื่อกรวิกะ ชั้นที่สี่ชื่อสุทสสนะ ชั้นที่ห้าชื่อเนมินทร ชั้นหกชื่อวินัตตะกะ ชั้นที่เจ็ดชื่ออัสสกันณะ ห่างจากกันและกันก็ตีความหนาแต่ละชั้นๆ ก็ดี ความลึกของมหาสมุทรสี่ทันครในระหว่างภูเขาทั้ง 7 ก็ดี เท่ากับครึ่งหนึ่งของส่วนสูงของชั้นนั้นๆ
12. ภูเขายุคันธกับภูเขาสิเนรุห่างจากกัน แปรคหมื่นสี่พันโยชน์ในระหว่างภูเขาทั้งสองนี้ ความลึกของมหาสมุทรสี่ทันครแปรคหมื่นสี่พันโยชน์
13. มหาสมุทรที่อยู่ในจักรวาลนี้มีอยู่ด้วยกัน 2 มหาสมุทร คือ มหาสมุทรภายใน ได้แก่ มหาสมุทรสี่ทันคร 7 ชั้น มหาสมุทรภายนอกได้แก่ มหาสมุทรที่อยู่ในระหว่างภูเขาจักรวาลกับภูเขาอัสสกันณะ
14. มหาสมุทรที่อยู่ในระหว่างชมพูทวีปกับอปรโคยานทวีปก็ดี ระหว่างอปรโคยานทวีปกับอุตตรกुरुทวีปก็ดี ระหว่างอุตตรกुरुทวีปกับปุพพิทหะทวีปก็ดี ระหว่างปุพพิทหะทวีปกับชมพูทวีปก็ดี เหล่านี้มีความกว้างหกแสนหนึ่งหมื่นสามพันเก้าร้อยห้าสิบโยชน์เท่าๆ กัน
15. ในบรรดาทวีปใหญ่ทั้ง 4 ที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่าทวีปหนึ่งๆ นั้น ก็เพราะแต่ละทวีปมีพื้นดินติดต่อกันโดยไม่มีมหาสมุทรมาคั่น ฉะนั้นจึงจัดเป็นทวีปใหญ่ทวีปหนึ่ง ในทวีปหนึ่งๆ มีมหาสมุทรล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน
16. ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์อันเป็นที่อยู่ของสุริยเทพบุตรและจันทิมาเทวบุตร พร้อมด้วยบริวารโคจรไปมารอบภูเขาสิเนรุ อยู่ในระดับเสมอกันกับยอดภูเขายุคันธร
17. ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวนักขัตตาราทั้งปวงที่ปกคลุมไปมารอบภูเขาสิเนรุได้นั้นก็เพราะอาศัยลมเวรัมภะช่วยพัดพาไป
18. ในสารัตถทีปนีฎีกาแสดงไว้ว่า มหานคร 8 ชุมตั้งอยู่ในดินธรรมดาตรงข้ามกับชมพูทวีป มหานครชุมหนึ่งๆ มีอุสสทรก 5 ชั้น ล้อมรอบเป็นบริวาร
19. ภายในมหานคร 8 ชุม ไม่มีนายนิรยบาลอยู่ประจำเพราะในทีนั้นไม่มีสถานที่สำหรับอยู่ สถานที่สำหรับอยู่เหล่านั้นายนิรยบาลนั้นอยู่ที่อุสสทรก

ภาพที่ 3.20 ภาพโปสเตอร์แสดงผังการจัดเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม

ภาพจาก : วิชัย ไปยยะจินดา, โปสเตอร์ในวารสารอาษา, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, 2517

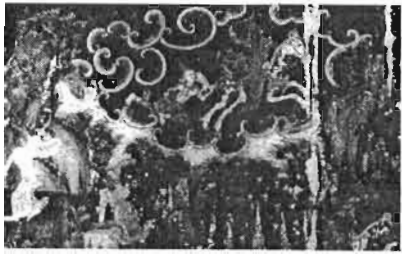
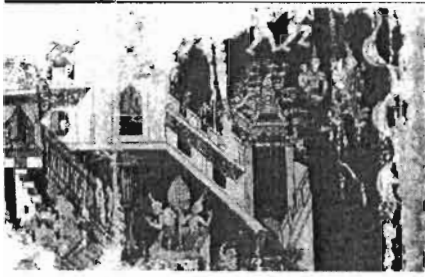

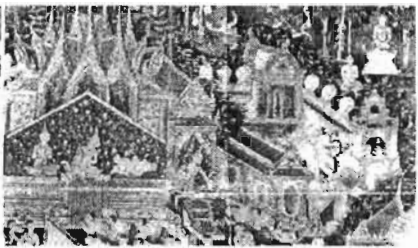
ภาพที่ 3.21 ผังการเรียงเรื่องราวภาพจิตรกรรมภายในวัดคงคาราม

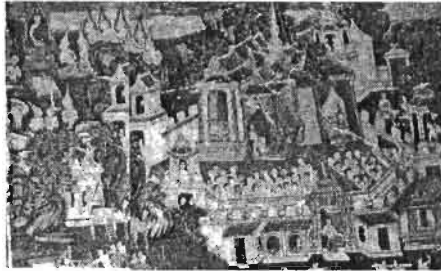
- A แปลนพื้น
- B ผนังด้านทิศใต้ เขียนเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า, ชาดก
- C ผนังด้านทิศตะวันออก เขียนเรื่องมารผจญ
- D ผนังด้านทิศเหนือ เขียนเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า, ชาดก
- E ผนังด้านทิศตะวันตก เขียนเรื่องไตรภูมิ

ตารางภาพ 3.1 แสดงรายละเอียดของภาพ
จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม

ผนังที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑	มโหสถชาดก	ด้านซ้ายเป็นรูปมโหสถห้ามทัพ พระเจ้าจุลนี ด้านขวาเป็นรูป ปราสาทราชวังมีทหารกับสนมที่อยู่ ในสาแทรก	
๒	ภริทัตชาดก	ด้านซ้าย (ที่ชำรุด) เป็นภาพ พราหมณ์กับนาคภริทัต ด้านขวา เป็นอาศรมฤาษีมีครุฑกำลังสอน มนต์จับนาคให้ฤาษีด้านล่างเป็นรูป สิงโตจูงกับต้นไม้	
๓	จันทกุมาร ชาดก	ด้านซ้ายภาพพระอินทร์เหาะลงมา หักฉัตรเห็นพระจันทกุมารนั่งสมาธิ รอกการบูชาด้วยด้านขวาเป็นยอด ปราสาทราชวังและบ้านเรือนผู้คน	
๔	จุลปทุมชาดก	ด้านล่างเป็นกำแพงเมืองและประตู เมือง ด้านบนเป็นป่าที่พระปทุม กุมารและอนูชาทั้งหกอาศัยอยู่ ด้านซ้ายเป็นภาพพระปทุมกุมาร ช่วยเหลือโจรที่ถูกลอบแพมา ตรง กลางเป็นภาพกษัตริย์ทั้งเจ็ดนำชายา มาปิ้งไฟกิน ด้านขวาบนพระปทุม กุมารกรีดพระชานุ	

ผนังที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๕	วิทูรชาดก	ภาพพระวิทูรถูกพญกษัตริย์จับตัวลากเขียนตีไปในอากาศ ด้านซ้ายเป็นภาพนางอริทนต์ถือดวงปุลณกะยักษ์	
๖	เวสสันดรชาดก	ด้านซ้ายภาพพระเวสสันดร พระนางมัทรีก็กุหา ซาลี ลาพระเจ้ากรุงสัตยชัยกับพระมเหสี ด้านขวาเป็นภาพพราหมณ์ที่มาทูลขอราชรถทรงไป พระเวสสันดรพระนางมัทรีก็กุหา ซาลี ต้องดำเนินเข้าป่าด้วยพระบาท	
๗	ไตรภูมิ	ภาพเขาพระสุเมรุกับเขาบริวาร คือ เขาสัตบริภัณฑ์และสี่ทันดร มหาสมุทรพร้อมทั้งบรรดาสรรพสัตว์มากมายที่มีรูปร่างหน้าตาผิดกับสัตว์ในโลกมนุษย์	
๘-๙	เวสสันดรชาดก	ด้านซ้ายเป็นตอนฉกษัตริย์ ด้านขวาเป็นตอนกษัตริย์ทั้งหมดเข้าเมืองมีการเฉลิมฉลอง	
๑๐	เตมีย์ชาดก	ด้านซ้ายเป็นภาพผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ในปราสาท มีการทรมานนักโทษ และพระเตมีย์นั่งอยู่ในปราสาทด้วย ด้านบนพระเตมีย์ยกราชรถ ด้านล่างขวาเป็นภาพบ้านเรือนของชาวบ้าน	

หน้าที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑๑	มหาชนกชาดก	ด้านบนเป็นภาพมหาชนกแหวกว่ายอยู่ในทะเลมีนางเมขลามาช่วย ด้านล่างเป็นภาพอาคารบ้านเรือน	
๑๒	สุวรรณสามชาดก	ด้านบนเป็นภาพสุวรรณสามกำลังสอยผลไม้อยู่ในป่า เห็นแนวป่าและสัตว์ป่าด้านขวาที่ซำรุคเป็นภาพกินรีกับลูก ด้านล่างเป็นภาพบิดามารดาของสุวรรณสามกับกษัตริย์ท้าวทนต์	 <p data-bbox="970 936 1098 976">ผนังเลื่อน</p>
๑๓	พรหมนารถชาดก	ด้านซ้ายเป็นกลุ่มนางมโหรีกับผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ มีพรหมนารถหะอยู่ด้านบนด้านขวาเป็นแนวป่ากับตึกบ้านเรือนฝรั่ง มีขุนนางฝรั่งนั่งอยู่ ด้านล่างเป็นกำแพงเมือง	
๑๔	เนมิราชชาดก	ด้านซ้ายเนมิราชแสดงธรรมบนสวรรค์มีเหล่าเทวดามานั่งฟังธรรม ด้านบนเป็นเหล่าเทวดา นางฟ้าหะลงมาบูชาพระธรรมของพระเนมิราช ด้านขวาเป็นรูปผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์	

หน้าที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑๕	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ด้านล่างเป็นภาพนางสิริมหามายา เดินทางกลับบ้านเมืองของตนเพื่อ คลอดเจ้าชายสิทธัตถะ ด้านบนพระ อินทร์อาราธนาพระ โพธิสัตว์ ประสูติ และนางสิริมหามายาคลอด พระ โอรสด้านขวาเป็นภาพผู้คนเข้า เฝ้ากษัตริย์กับเจ้าชายสิทธัตถะ แสดงปาฏิหาริย์ เสด็จขึ้นไปอยู่บน มวยผมของอสิตดาบส	
๑๕	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ด้านซ้ายเป็นภาพเจ้าชายสิทธัตถะ ออกนอกเมือง พบเทวดาแสดงเป็น คนเกิด แก่ เจ็บ ตาย และสมณะให้ เห็น ตรงกลางเป็นภาพการสละอัน ยิ่งใหญ่ เจ้าชายสิทธัตถะลาพระ มเหสีและโอรสออกบวชด้านขวา ออกมหาภิเนษกรรมณ์	
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ด้านซ้ายภาพผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ ตรงกลางภาพนางสุชาดานำข้าว มธุปายาสไปถวายพระพุทธเจ้า ด้านขวาพระพุทธองค์ทรงลอยถาด	
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุข	

ผนังที่	เรื่อง	รายละเอียดของภาพ	ภาพประกอบ
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ภาพส่วนใหญ่เป็นภาพปราสาทราชวัง มีผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ ด้านบน พระพุทธเจ้าแสดงธรรม ด้านล่าง เป็นรูปแบบวิถีชีวิตชาวบ้าน	
๑๖	พุทธประวัติ (ผนังด้านบน)	ภาพพิมพ์พิลาปกับพระพุทธเจ้า แสดงยมกปาฏิหาริย์	
๑๗	มารผจญ	เป็นภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผมทำให้น้ำท่วมเหล่ากองทัพมารที่มาปองร้ายพระพุทธองค์ให้พ่ายแพ้ไป	

รายละเอียดภาพ - น.ณ ปากน้ำ.ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดคงคาราม, 2537,หน้า 148-151

ภาพจาก - วิชัยโปษยะจินดา, โปสเตอร์ในวารสารอาษา, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, 2517

เชิงอรรด

บทที่ 3

- ¹ กองโบราณคดี กรมศิลปากร. จิตรกรรมไทยประเพณีชุดที่ 001 เล่มที่ 3 , 2535
- ² จำนง ศรีนวล, “วัดใหญ่สุวรรณาราม” ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย. เมืองโบราณ , 2527
- ³ น. ณ ปากน้ำ, จิตรกรรมวัดเกาะแก้วสุทธาราม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ., 2529
- ⁴ น. ณ ปากน้ำ, (2529) ที่อ้างแล้ว
- ⁵ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, (2535) ที่อ้างแล้ว
- ⁶ นิตย รัตนัญญา , “ประวัติวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี” . อาษา,ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 : หน้า 25)
- ⁷ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล, “สถาปัตยกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”. อาษา ปีที่ 3 ฉบับที่ 1: หน้า 23
- ⁸ น.ณ ปากน้ำ , “จิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี” . อาษาปีที่ 3 ฉบับที่ 1 : หน้า 51)
- ⁹ สรุปร จากแสงอรุณ กนกพงศ์ , ชุดิมา ชุณหะชา , ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดคงคาราม. กรุงเทพฯ.: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537
- ¹⁰ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล , (2517) ที่อ้างแล้ว
- ¹¹ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล , (2517) ที่อ้างแล้ว
- ¹² สรุปร ความจาก : วิวัฒน์ เตมีพันธ์ , “เรื่องราวภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”.อาษา, 517, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, หน้า 30 - 36

บทที่ 4

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบงานตกแต่งภายในโบสถ์ที่ทำวิจัย

อารยธรรมอยุธยาได้เผยแพร่อยู่ในลุ่มน้ำภาคกลาง และกระจายอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งภาพเขียนภายในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุทธารามเป็นภาพเขียนที่มีคุณค่า และเป็นแบบอยุธยาตอนกลาง ซึ่งนับวันจะหาได้ยาก งานวิจัยนี้จึงทำการศึกษารูปแบบการตกแต่งภายใน โบสถ์สมัยอยุธยา ที่มีรูปแบบเฉพาะตน รวมถึงวัดคงคารามที่ภาพจิตรกรรมที่มีคุณค่า ในจังหวัดราชบุรีซึ่งเป็นภาพเขียนที่ยังได้รับอิทธิพลของสมัยอยุธยาต่อต้านสมัยรัตนโกสินทร์และการตกแต่งภายใน โบสถ์มีลักษณะเฉพาะของยุคสมัย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับงานตกแต่งที่มีลักษณะท้องถิ่น

ในงานวิจัยนี้ ศึกษาการตกแต่งภายในของ โบสถ์ที่มีงานจิตรกรรมที่มีคุณค่า 3 แห่งคือ

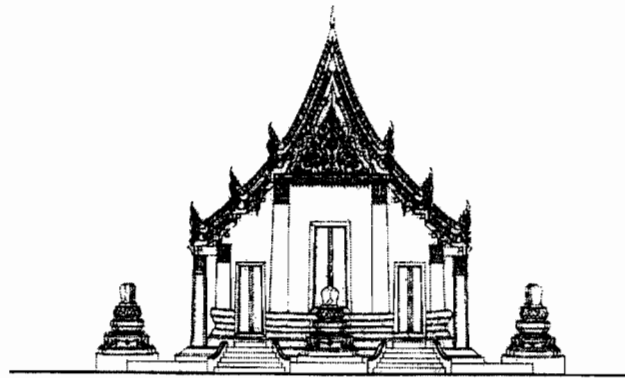
วัดใหญ่สุวรรณาราม	เป็น โบสถ์ที่มีงานจิตรกรรมของยุคสมัยอยุธยาตอนปลาย
วัดเกาะแก้วสุทธาราม	เป็น โบสถ์ที่มีงานจิตรกรรมของยุคสมัยอยุธยาตอนปลาย
วัดคงคาราม	เป็น โบสถ์ที่มีภาพจิตรกรรมในยุคต้นรัตนโกสินทร์

วัดที่เลือกทำวิจัยนี้ยังคงสภาพเดิมของการตกแต่งในยุคสมัยนั้นอยู่มากแต่มีการเปลี่ยนแปลงบ้าง เช่น วัสดุปูพื้น และการตีปิดโครงสร้างหลังคาเดิมซึ่งงานวิจัยนี้ศึกษาจากสภาพที่เป็นอยู่จริง ในช่วงวิจัย (พ.ศ. 2548) การเปรียบเทียบโครงสร้างทำตามสภาพปัจจุบันที่ทำวิจัย สำหรับงานตกแต่งที่ศึกษาด้านองค์ประกอบการตกแต่งภายในหลักๆ ดังนี้

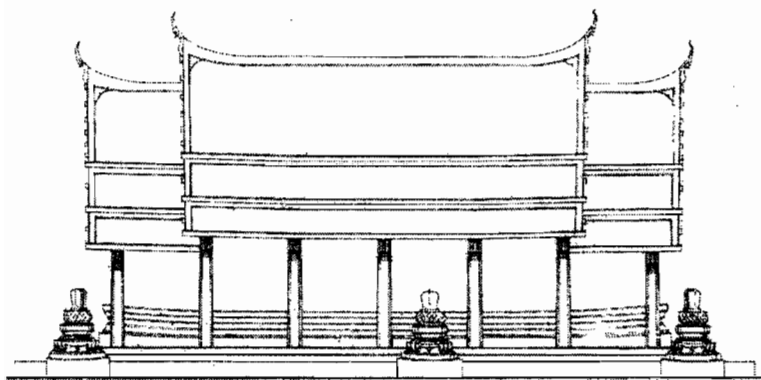
- ลักษณะโครงสร้างอาคารทั่วไป
- การวางผังและประโยชน์ใช้สอยภายใน โบสถ์
- การตกแต่งโครงสร้างอาคารภายใน
- การตกแต่งผนังด้วยภาพจิตรกรรม

วัตถุประสงค์การรวม	วัตถุประสงค์การรวม	วัตถุประสงค์การรวม
<p>วัตถุประสงค์การรวม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตัวอุโบสถยกสูง มีระเบียงรอบอาคารมีกำแพงระฆังประตูด้านหน้า 2 ช่องและด้านข้างทางทิศเหนือ 1 ช่อง ผนังด้านข้างทั้ง 2 ด้านเจาะช่องหน้าต่างต่างด้านละ 5 ช่อง - หลังคาซ้อนชั้นตรงกลางเป็นหลังคาจั่วทรงไทย มุงกระเบื้องกาบูกะลิบสีน้ำตาล จั่วหน้าบันประดับเครื่องถ้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักประดับกระจกสีทอง และสีน้ำเงิน หน้าบันปูนปั้นขึ้นลายใบไม้และดอกไม้ม <p>(ดูภาพที่ 4.3)</p>	<p>วัตถุประสงค์การรวม</p> <ul style="list-style-type: none"> - อาคารปิด ด้านข้างไม่มีช่องหน้าต่างฝาผนัง หุ้มกลองด้านหน้าและด้านหลังมีช่องประตู ด้านละ 2 ช่อง ลักษณะฐานอุโบสถเป็นฐานปัทมรูปทรงอ่อนโค้งแบบฐานตกท้องช้างหรืออ่อนโค้งสำเภา - หลังคาเป็นจั่วซ้อน 2 ชั้น มีมุขด้านหน้าและด้านหลัง มุงด้วยกระเบื้องกาบูกะลิบสีน้ำตาลและด้านหลังมีเสาศีเหลี่ยมย่อมุม - ด้านหน้าและด้านละ 2 ต้น และมีต้นทวยแคะประดับด้วยช่อฟ้า หน้าบันประดับด้วยลายปูนปั้นรูปเทพพนมเหนือประตูทุกช่องประดับช่อฟ้า ลายปูนปั้น <p>(ดูภาพที่ 4.2)</p>	<p>วัตถุประสงค์การรวม</p> <p>วัตถุประสงค์การรวม</p> <p>วัตถุประสงค์การรวม</p> <p>วัตถุประสงค์การรวม</p> <ul style="list-style-type: none"> - อาคารปิด ด้านข้างไม่มีช่องหน้าต่างฝาผนัง หุ้มกลองด้านหน้าเจาะประตู 3 ช่อง ด้านหลังมีช่องประตู 2 ช่อง ลักษณะฐานอุโบสถ เป็นฐานปัทมรูปทรงอ่อนโค้งแบบฐานตกท้องช้างหรืออ่อนโค้งสำเภา - หลังคาเป็นทรงจั่วซ้อน 2 ชั้น ไม่มีมุข มุงด้วยกระเบื้องกาบูกะลิบสีน้ำตาลมี 3 ชั้นประดับด้วยกระเบื้องชิงชางทุกชั้น เครื่องถ้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ประดับกระจกสี หน้าบันเป็นลวดลายปูนปั้น มีรูปครุฑตรงกลางล้อมรอบด้วยลายกระหนกกันแดดหน้าบัน ด้านหลังเป็นปูนปั้น เช่น เดียวกัน <p>(ดูภาพที่ 4.1)</p>

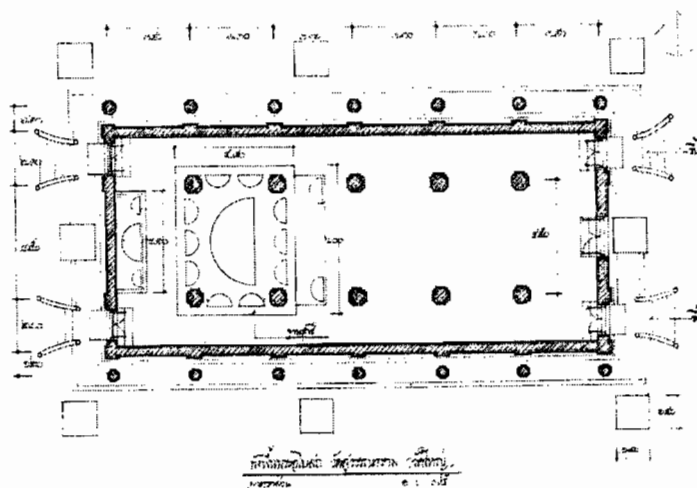
ภาพที่ 4.1 โครงสร้างอาคารทั่วไป วัดใหญ่สุวรรณาราม

รูปด้านหน้า

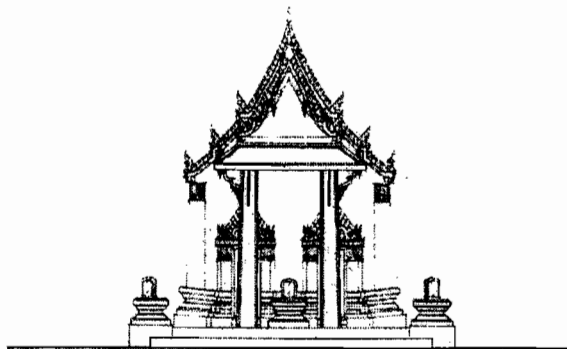
รูปด้านข้าง

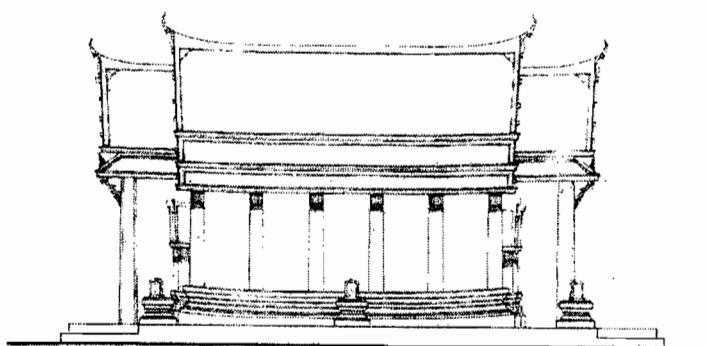
แปลน

ภาพจาก - ชนสิทธิ์ เทพรัตน์ วาดภาพประกอบ

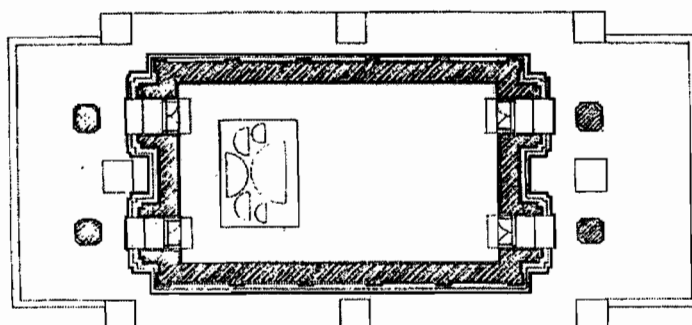
ภาพที่ 4.2 โครงสร้างอาคารทั่วไป วัดเกาะแก้วสุทธาราม

รูปด้านหน้า

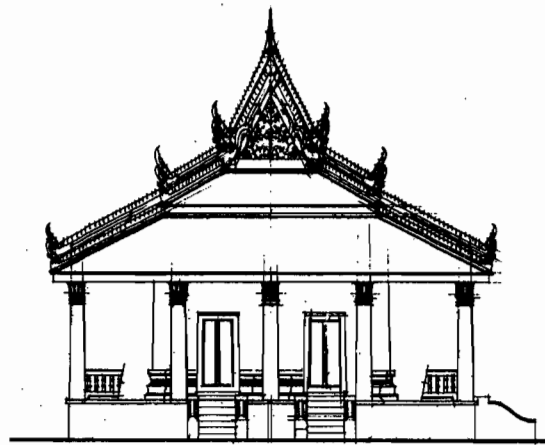
รูปด้านข้าง

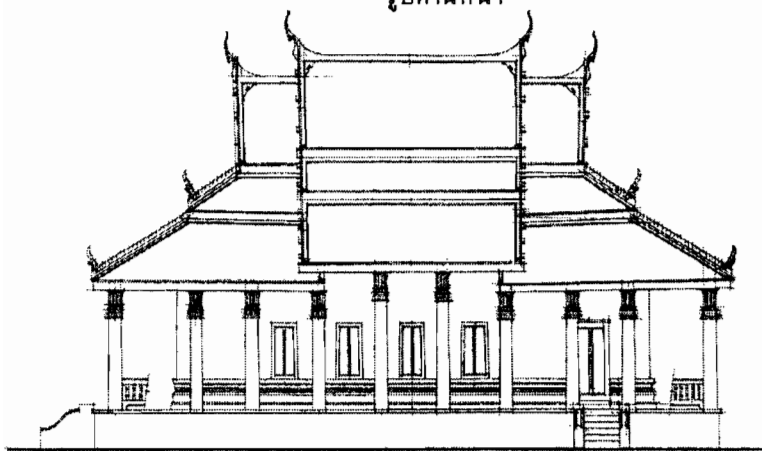
แปลน

ภาพจาก - ชนสัมพันธ์ เทพรัตน์ วาดภาพประกอบ

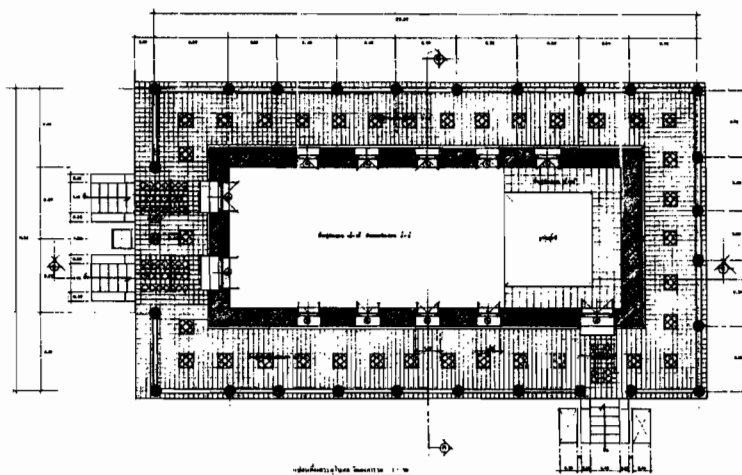
ภาพที่ 4.3 โครงสร้างอาคารทั่วไป วัดคงคาราม

รูปด้านหน้า

รูปด้านข้าง

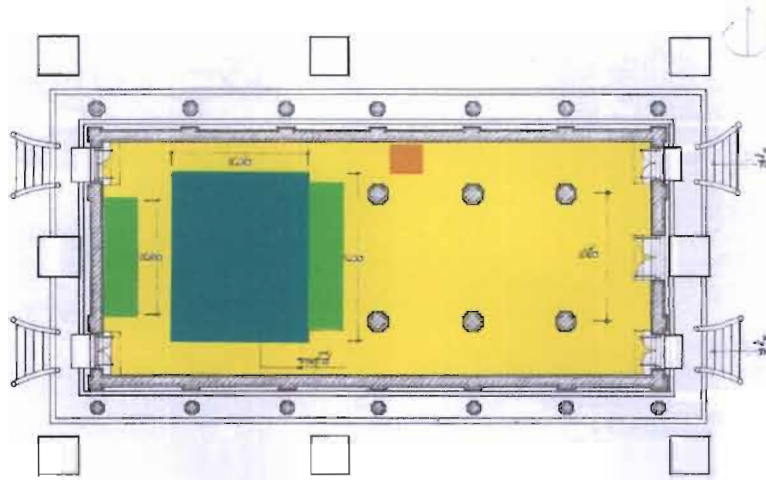

แปลน

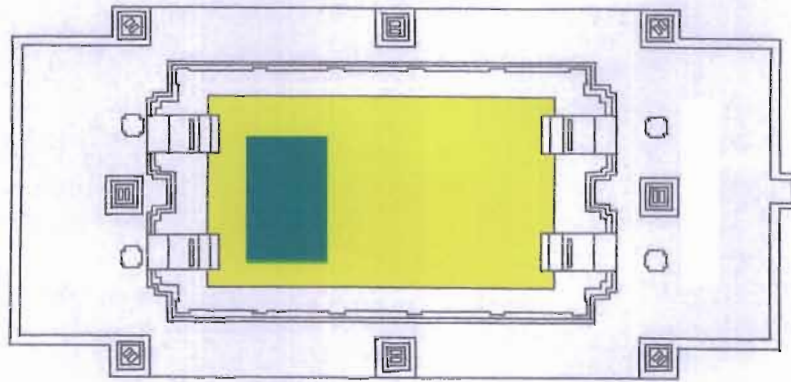
ภาพจาก - กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

วัดใหญ่สุวรรณาราม	วัดเกาะแก้วสุทธาราม	วัดคงคาราม
<p>การเปรียบเทียบการวางผังและประโยชน์ใช้สอย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภายในโบสถ์มีการวางตำแหน่งพระประธานอยู่ด้านทิศตะวันตก โดยให้พระประธานหันหน้าไปทางทิศตะวันออกบริเวณพระประธานเปรียบเสมือนบริเวณศักดิ์สิทธิ์ การตกแต่งเพดานจะเน้นที่องค์พระประธานโดยตกแต่งสูงกว่าบริเวณอื่น และมีรั้วจัดตระหนัองค์พระประธานมีที่นั่งพระภิกษุสงฆ์ - บริเวณภายในทั้งหมดเป็นบริเวณที่กิจกรรมของภิกษุสงฆ์และชาวบ้าน มีภาพจิตรกรรมบนผนัง 2 ด้าน เป็นภาพเทพชุมนุมหันหน้าเข้าพระประธาน เรียงกัน 5 แถว เป็นการนำสายตาให้ผู้เข้ามาในโบสถ์ หันหน้ามองตาสายตาสู่องค์พระประธาน 	<ul style="list-style-type: none"> - ภายในโบสถ์ไม่มีเสาร่วมในการวางตำแหน่งพระประธานอยู่ใกล้ผนังด้านทิศตะวันตก พระประธานหันหน้าไปทางทิศตะวันออก บริเวณพระประธานเปรียบเสมือนบริเวณศักดิ์สิทธิ์ สำหรับการตกแต่งเพดานของวัดนี้มีมีการเขียนภาพจิตรกรรมบนพื้นไม้แต่ไม่เน้นเฉพาะที่คือ ลักษณะการตกแต่งเพดานจะเหมือนกันตลอดแนวตรงกลางโบสถ์ (ดูภาพ 4.4.) - บริเวณพื้นที่ภายใน ทั้งหมดเป็นบริเวณทำกิจกรรมของภิกษุสงฆ์และชาวบ้าน สำหรับวัดนี้มีมีการยกแท่นตรงกลางปูพรมสีแดงไม่มีไม้แท่นหรือที่นั่งพระสงฆ์เฉพาะให้เห็น 	<ul style="list-style-type: none"> - ภายในโบสถ์ไม่มีเสาร่วมในการวางตำแหน่งพระประธานอยู่ด้านใกล้ผนังด้านทิศตะวันตก หันหน้าไปทางทิศตะวันออก บริเวณพระประธานเปรียบเสมือนบริเวณศักดิ์สิทธิ์ของวิหารมีการตกแต่งเพดานที่เน้นบริเวณนี้ให้สวยงามมีการตกแต่งงมมากที่สุด (ดูภาพ 4.4.) - บริเวณภายในทั้งหมดเป็นบริเวณทำกิจกรรมของภิกษุสงฆ์และชาวบ้าน ด้านข้างพระประธานด้านขวามีที่นั่งพระสงฆ์สำหรับเทศน์ (ไม่มีธรรมาสน์) ผนังทุกด้านเขียนภาพจิตรกรรมซึ่งประชาชนสามารถเดินดูได้รอบ

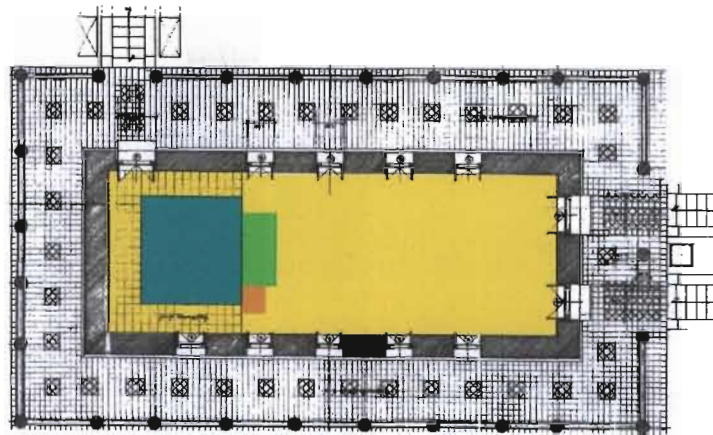
ภาพที่ 4.4 เปรียบเทียบการใช้พื้นที่ภายในโบสถ์

วัดใหญ่สุวรรณาราม

วัดเกาะแก้วสุทธาราม

วัดคงคาราม

วัดใหญ่สุวรรณาราม	วัดเกาะแก้วสุทธาราม	วัดคชคาราม
<p>การตกแต่งโครงสร้างภายในอาคาร</p> <ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะภายในอาคารเป็นอาคารโถงมีเสาในประธาน รับน้ำหนักเครื่องบนหลังคา 2 แถวแถวละ 5 ต้นเสายภายใน กระจายเปิดทองล่องชาดคล้ายเสาเหมือนกันเป็นคู่ๆ - เพดานเข้ากรอบแบบฝาปะกนทาสีแดง แต่ เพดานตรงห้องเหนือพระประธาน ประตูไม้จำหลักลายดาวเพดาน ดาว เพดานตรงกลางติดกับกันฉัตรกันเหนือพระประธาน(ดูภาพที่ 5.20) ส่วนเพดานใต้หลังคาปีกนกไม้กรุฝ้าเพดาน ปัจจุบันปีที่สำรวจ พ.ศ. 2548 เพดานใต้หลังคาปีกนกดีไม่ปิดเรียบทาสีแดง - พื้นปูหินอ่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะภายในเป็นอาคารโถงไม่มีเสากลางภายใน มีแต่เสาอิงติดผนังเป็นห้องๆ หัวเสาเป็นบัววง - เพดาน - ภายลายเพดานในพระอุโบสถเป็นภาพเขียนบนแผ่นไม้ มุมทั้งสี่ เขียนภาพค่างควาคาบชูดอกไม้ และตรงกลางเป็นลายดาวเพดาน - ผนังมีภาพจิตรกรรม เป็นภาพเจดีย์และฉัตรสลักรับกัน(ไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง) ผนังหลังพระประธานเขียนเรื่องภาพพมารผจญ ผนังหน้าพระประธานเขียนเรื่องไตรภูมิ - พื้นปูหินอ่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นอาคารโถง ไม่มีเสากลางภายใน - เพดาน เครื่องไม้หลังคาภายในทุกชั้นมีภาพเขียนสีบนผนังแดง เพดานเป็นภาพดวงดาวและดอกไม้อื่นๆ ชื่อและคานเขียนเป็นลายหน้ากระดาน ได้ฉัตรเพดานเหนือฐานชุกชีเป็นภาพเขียนบนผ้ารูปดวงดาวมีพระอาทิตย์พระจันทร์อยู่ตรงกลางมีจารึกเขียนที่ด้านเหนือว่า "พ.ศ. 2464" และภาษาขอม - ผนังมีภาพจิตรกรรมประดับตั้งแต่พื้นอาคารจนถึงผนังทั้ง 4 ด้าน - ผนังระหว่างหน้าต่าง, ประตู เรืองทศชาติและจุดบุทมาศ - ผนังเหนือกรอบบานหน้าต่างเขียนพุทธประวัติ ผนังหน้าพระประธานเขียนเรื่องมารผจญด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ - พื้นปูหินอ่อนสีเทา จุดดำ, เหลือง, แดง

การตกแต่งเพดานวัดใหญ่สุวรรณาราม

4.5

4.6

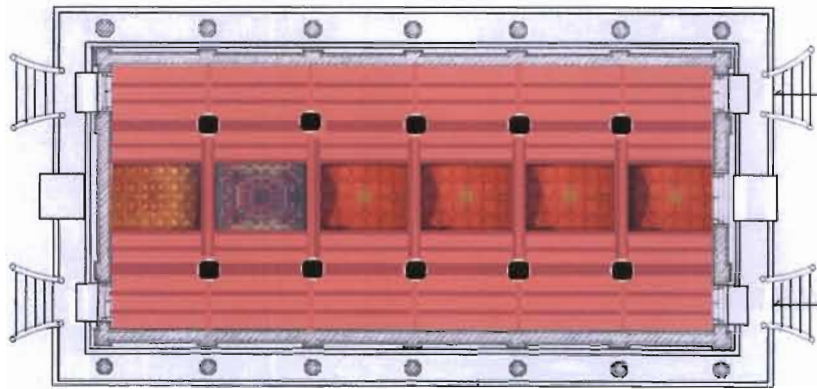
4.7

ภาพที่ 4.5 ปัจจุบันปีที่สำรวจ 2548 เพดานบริเวณใต้หลังคาปีกนกตีไม้ปิดเรียบทาสีแดง

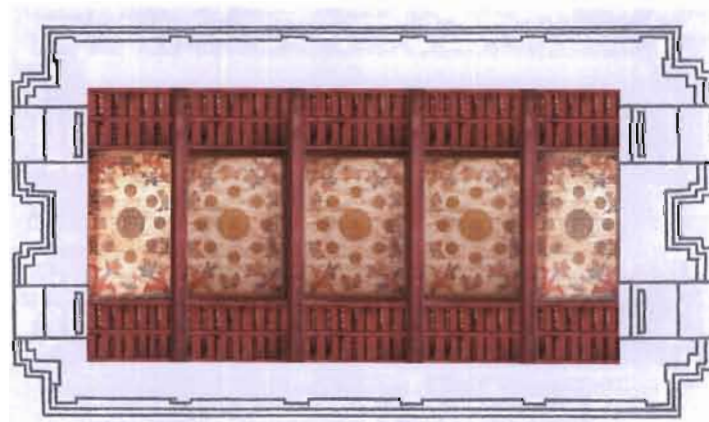
ภาพที่ 4.6 อดีตเพดานเข้ากรอบแบบฝาปะทันทาสีแดง แต่เพดานตรงห้องเหนือพระประธาน ประดับไม้จำหลักลายดาวเพดานดาวเพดานตรงกลางติดกับก้านฉัตรกันเหนือพระประธาน ส่วนเพดานใต้หลังคาปีกนกไม้กรุฝ้าเพดาน

ภาพที่ 4.7 ลักษณะภายในอาคารเป็นอาคารโถง มีเสาในประธาน รับน้ำหนักเครื่องบนหลังคา 2 แถวแถวละ 5 ต้นเสายภายในกรุลายปิดทองล่องชาดตัวลายเสาเหมือนกันเป็นคู่ๆ

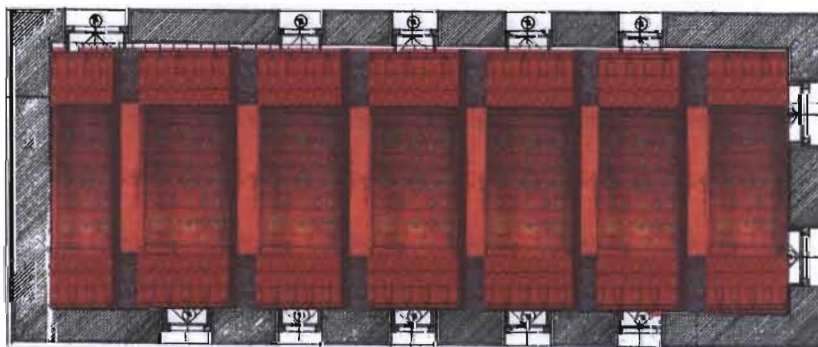
ภาพที่ 4.8 เปรียบเทียบการตกแต่งเพดานภายในโบสถ์

วัดใหญ่สุวรรณาราม

วัดเกาะแก้วสุทธาราม

วัดคงคาราม

วัดใหญ่สุวรรณาราม	วัดเกาะแก้วสุทธาราม	วัดคงคาราม
<p>การตกแต่งผนังด้วยภาพจิตรกรรม</p> <p>ผนังทิศตะวันออก</p> <p>ก. - ตอนกลางผนังเขียนภาพมารผจญ</p> <p>- ภาพห้องริมบริเวณประตูด้านข้างเป็นลายพันธุ์พฤกษา</p> <p>ข. - ประตูบานกลาง เป็นภาพเทพทวารบาลประทับยืนบนบัลลังก์สิงห์แบกส่วนบนของบานประตูเป็นซุ้มปราสาท</p> <p>ค. - ประตูด้านข้าง 2 บาน เป็นภาพเชือกถ่วงถือดาบ ส่วนบนของบานเป็นซุ้มทรงปราสาท 5 ยอด (ดูภาพที่ 5.11,512)</p>	<p>ผนังทิศตะวันออก</p> <p>- เขียนภาพไตรภูมิ มีภาพเขาพระสุเมรุเขา สัตบริภณฆ์ มีวิมานอยู่บนยอดเขาทั้ง 7 ยอด ภาพพระพุทธเจ้ากำลังประทับโปรดพระอินทร์และพระพรหมด้านขวาเป็นเจดีย์อุฬามณี ด้านซ้ายเป็นต้นปาริชาติ เบื้องล่างมีช้างเอราวัณถัดไปเป็นวิมานชั้นต่างๆ ล่วงลอยอยู่ทั่วไปมีดาวนักษัตร พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระราหู (ดูภาพที่ 5.26)</p>	<p>ผนังทิศตะวันออก</p> <p>- เขียนภาพมารผจญ มีพระธรณีบีบมวยผม ทำให้น้ำท่วมเหล่ากองทัพมารภาพพระสมณโคดม พระวรกายปิดทองอร่ามทั้งองค์ ห่มจีวรฝ้ายรัตติกัมพลสีแดงงาม ประทับบนดอกบัวภาพเขียนเดิมเป็นฝีมือช่างอยุธยาเขียนซ่อมสมัยรัชกาลที่ 4 (ดูภาพที่ 5.46)</p> <p>- มีประตู 2 บาน ภายในทาสีแดงทั้ง 2 บาน</p>

วัดใหญ่สุวรรณาราม	วัดเกาะแก้วสุทธาราม	วัดคงคาราม
<p>ผนังทิศตะวันตก</p> <p>ก. - ผนังส่วนกลาง เป็นภาพลวดลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เสาอิงเป็นลายหน้ากระดานเหนือประตูเขียนลายพันธุ์พฤกษา</p> <p>ข. - ประดับด้านขวา เขียนภาพกนิฐยืนพนมมือ ส่วนบนของบานเป็นภาพนักสิทธินครรพี เหาะพนมมือไปรอยข้าวดอกออกไม้</p> <p>ค. - ประดับด้านซ้าย เป็นภาพนางอัปสรยืนพนมมือ ส่วนบนของบานเหนือสามเหลี่ยมเป็นภาพชาวต่างประเทศถือช่อดอกไม้ (ดูภาพที่ 5.13)</p>	<p>ผนังทิศตะวันตก</p> <p>ก. - เขียนภาพमारผจญ มีรูปยักษ์ รูปสัตว์ รวมทั้งภาพชาวต่างประเทศปะปนอยู่</p> <p>ข. - เหนือประตูเขียนภาพ พระพุทธบาทมีการเจาะช่องประตู 2 บาน ภายในทาสีแดงน้ำตาล (ดูภาพที่ 5.29-5.31)</p>	<p>ผนังทิศตะวันตก</p> <p>- เขียนภาพไตรภูมิ ภาพเขาพระสุเมรุกับเขาบริวาร คือ เขาสัตตบริภัณฑ์ และสี่ทนต์ มหาสมุทร มีบรรดาศาสดาพรพสัตว์มากมาย รูปร่างแปลกๆ ลักษณะเขียนภาพสมัยอยุธยาตอนปลาย และสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น(ดูภาพที่ 5.47-5.48)</p> <p>- ไม่มีประติมากรรมเพิ่มเติมทั้งผนัง</p>

วัดใหญ่สุวรรณาราม	วัดเกาะแก้วสุวรรณาราม	วัดคงคาราม
<p>ผนังทิศเหนือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เขียนภาพเทพชุมนุมเรียงเป็นแถวยาวตลอดแนวความยาวของผนังแบ่งช่องผนังเป็น 5 ชั้น โดยมีลายเส้นลวดกันระหว่างชั้น แต่ละชั้นมีภาพเทพชุมนุม ประกอบด้วยพระพรหมเทพ, คนธรรพ์, อสูร, นาค และครุฑ นิ่งพนมมือหันหน้าไปทางพระประธาน เหนือภาพเทวดามีเส้นดินเทา หยักฟันปลา ต่อเนื่องกันไป ช่องว่างรูปสามเหลี่ยมระหว่างองค์เทพ เป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาลายกระหนก ผูกสายแบบต่างๆ เป็นวิธีการเขียน แบบสมัยอยุธยาทั้งดงาม (ดูภาพที่ 5.15) 	<p>ผนังทิศเหนือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เขียนภาพเจดีย์สี่ล้นกับฉัตร เป็นภาพแสดงสถานที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับ หลังจากตรัสรู้แล้ว 7 แห่งเรียก “สัตตมหาสถาน” คือ <ul style="list-style-type: none"> ปฐม โพธิ์ปลงก - ใต้ต้นโพธิ์บัลลังก์ ทุติย อิมมิสถก - อิมมิสเจดีย์ ตติย จงกมเสณฐ - พุทธจงกรมเจดีย์ จตุตถ รัตนาชก - ที่ประทับในเรือนแก้ว ปัญจม อชชปาลญ - ใต้ร่มไม้ไทร ฉกฐม มุจจลินแทน - สระมุจลินทร สตกม ราชายตน - ใต้ต้นราชชาคนพฤษ์ - ตอนบนสุด เขียนภาพนักกิติศัพท์ วิทยากร และคนธรรพ์ ภาพตอนใต้สุด ลบเลือน (ดูภาพที่ 5.33-5.36) 	<p>ผนังทิศเหนือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภาพบริเวณช่องหน้าต่าง เป็นภาพชาดก ตอนต่างๆ คือ <ul style="list-style-type: none"> เวสสันดรชาดก เตมิย์ชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก พรหมนารทชาดก - ภาพเหนือหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ - ส่วนบนสุดของผนัง เป็นภาพอดีตพุทธ (ดูภาพที่ 5.45)

วัดใหญ่	วัดเกาะ	วัดคงคาราม
<p>ผนังทึบได้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เขียนภาพเทพชุมนุมเรียงเป็นแถวตลอดแนวความยาวของผนังแบ่งช่องผนังเป็น 5 ชั้น โดยมีลายเส้นลวดกันระหว่างชั้น แต่ละชั้นมีภาพเทพชุมนุม ประกอบด้วยพระพรหมเทพ, คนธรรพ์, อสูร, นาค และครุฑ นั่งพนมมือหันหน้าไปทางพระประธานเหนือภาพเทวดามีเส้นลวดกัน หักกันปลาต่อเนื่องกันไป ช่องว่างรูปสามเหลี่ยมระหว่างองค์เทพ เป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาลายกระหนก ผุดลายแบบต่างๆ เป็นวิธีการเขียน แบบสมัยอยุธยาทั้งดงาม (ดูภาพที่ 5.15) 	<p>ผนังทึบได้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เขียนภาพเจดีย์สี่เหลี่ยมกับฉัตร เรื่องของภาพเป็นเรื่องพุทธประวัติตอนสำคัญที่เกิดขึ้น ณ. สถานที่สำคัญ 8 แห่งเรียก “อัญมุนหาสถาน” คือ <ul style="list-style-type: none"> ปฐม มุมพลีชชาติ - ที่ประสูติ ทุติย โพธิมุตตม - ที่ตรัสรู้ ตติย รมมวากญกย - ที่ปฐมเทศนา จตุตถ ปาติเลชย - ที่ประทับป่าไลโยก ปัญจม ทนปาลย - ที่ทรงมานั่งชันปาลหัตถิ ฉกฐุม ปาฏิหาริย - ที่ทวยมาปฎิหารย์ สตตม สิริเทวาน - ที่โปรดพุทธมารดา อฏฐุม ปรีนิพพต - ที่นิพพาน - ตอนบนสุด เขียนภาพนักกิติศัพท์ วิทยากร และคนธรรพ์ ใบหน้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ เช่น แจกจิน ฝรั่งเศส (ดูภาพที่ 5.33) 	<p>ผนังทึบได้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภาพบริเวณช่องหน้าต่าง เป็นภาพชาดก ตอนต่างๆ คือ <ul style="list-style-type: none"> มโหสถชาดก ภูริทัตตชาดก จันทกุมารชาดก อุบลพุมชาดก วิฑูรชาดก เวสสันดรชาดก - ภาพเหนือหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ - ส่วนบนสุดของผนัง เป็นภาพอดีตพุทธ (ดูภาพที่ 5.45)

บทที่ 5

การวิเคราะห์และสรุปการใช้โครงสร้างงานจิตรกรรม และการตกแต่งภายใน โบสถ์

การศึกษาและวิเคราะห์การใช้สีในงานตกแต่งภายในวัดที่ทำการวิจัย โดยศึกษาการใช้สีบริเวณ ผนัง, เพดาน, พื้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมภายในทั้งหมด โดยแบ่งขั้นตอนการศึกษาดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเรื่องราวภาพรวมของผนัง, เพดานและพื้น
- ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์แยกรายละเอียดของชุด โครงสร้างของผนัง, เพดาน และพื้น
- ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และสรุปเปรียบเทียบ โครงสร้างเป็นคำร้อยล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเรื่องราวภาพรวมของผนัง, เพดานและพื้น

วิธีการศึกษาโดย

- ถ่ายภาพรวมการตกแต่งภายใน ให้เห็นผนังแต่ละด้านตามทิศตะวันออก, ทิศตะวันตก, ทิศเหนือ, ทิศใต้
- ศึกษาเรื่องราวโดยรวมของ

ผนัง ให้เห็นการใช้สีและลักษณะเรื่องราวของภาพจิตรกรรมบนผนังทิศตะวันออก, ทิศตะวันตก, ทิศเหนือ, ทิศใต้

การจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมในผนังแต่ละด้าน

การตกแต่งหน้าต่างภายใน

การตกแต่งประตูภายใน

เพดาน ศึกษา โครงสร้างเพดานและลักษณะการใช้สีของเพดาน

พื้น ภาพรวมของพื้น (ในช่วงเวลาศึกษาปี 2548)

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์แยกรายละเอียดของชุดโครงสร้างของผนัง, เพดาน, พื้น

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยได้นำแถบสี PANTONE ซึ่งเป็นแถบสีที่ใช้สำหรับงานพิมพ์นำไปเทียบกับภาพจิตรกรรมในสถานที่จริง เพื่อให้ได้สีที่ใกล้เคียงกับของจริงมากที่สุด และจรรยาของแถบสีไว้เพื่อใช้ในการพิมพ์ และเพื่อสะดวกแก่ผู้ที่สนใจสามารถหารหัสสีที่ให้ไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ (โปรแกรม PHOTOSHOP) ซึ่งจะสะดวกในการนำโครงสร้างไปใช้ประยุกต์ในงานอื่นๆ

ผนัง เนื่องจากวัดที่ทำการศึกษาคือ 3 แห่ง วัดคงคารามเป็นวัดที่มีรายละเอียดของการตกแต่งภายใน มากที่สุด คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นเรื่องราวของพุทธประวัติและชาดกต่างๆ ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มสีโดยแยกกลุ่มของ โครงสีต่างๆ ดังนี้

- โครงสีของภาพทิวทัศน์เช่น ก้อนหิน, ต้นไม้, พื้นดิน, ท้องฟ้า(ดูภาพที่5.55)
- โครงสีของภาพอาคารสถานที่ เช่น ปราสาท, เรือนไทย(ดูภาพที่5.56)
- โครงสีของภาพคนและเครื่องแต่งกายเช่นกลุ่มเทวดา, ข้าราชการ(ดูภาพที่5.57)

สำหรับวัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุทธาราม ลักษณะภาพเป็นภาพซ้ำกันตลอดแนวและใช้โครงสีไม่มากจึงไม่ได้แยกโครงสีเหมือนวัดคงคาราม

หน้าต่าง สำหรับวัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุทธารามไม่มีหน้าต่าง ส่วนวัดคงคารามนั้น การตกแต่งเป็นการเขียนภาพจิตรกรรมซึ่งแยกโครงสีแบบงานจิตรกรรม(ดูภาพที่5.59)

ประตู วัดที่ทำการศึกษาคือ 3 แห่ง ทาสีแดงล้วนซึ่งสันนิษฐานว่าอาจมีลวดลายเขียนอยู่แต่ได้ลบเลือนเหลือแต่สีพื้นสีแดง (ในช่วงเวลาที่สำรวจปี พ.ศ.2548)

เพดาน การตกแต่งเพดานส่วนใหญ่เป็นโครงไม้ทาสีแดง แต่มีลวดลายแตกต่างกันไป เช่นวัดคงคารามมีลายดวงตราและดอกไม้สีขาว, สีเหลือง และสีดำ ส่วนปลายชื่อเป็นลายกรวยเชิงสีขาวบนพื้นหลังสีดำ(ดูภาพที่5.61)

พื้น การตกแต่งพื้น (ในช่วงเวลาที่สำรวจ พ.ศ. 2548)วัดที่ทำการศึกษาคือ 3 แห่ง ปูหินอ่อนสีขาว แต่มีลายแตกต่างกันไป เช่น วัดคงคารามเทามีลายจุดหินอ่อนสีดำ, สีเหลือง, สีแดง(ดูภาพที่5.62)วัดเกาะแก้วสุทธารามเป็นลายตาราง

หมายเหตุ การใช้สีและวัสดุปูพื้นเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงบ่อยที่สุดเนื่องจากผู้ใช้โบสถ์ หรือเจ้าอาวาสมีอำนาจปรับปรุงได้ง่าย

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และสรุปเปรียบเทียบโครงสีเป็นคำร้อยละ

เนื่องจากวัดที่ทำการศึกษาคือ 3 แห่ง วัดคงคารามเป็นวัดที่ใช้โครงสีในการตกแต่งภายในที่เห็นชัดและเด่น คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในโบสถ์ที่มีการเขียนภาพจิตรกรรมทุกผนัง คือผนังทิศ ตะวันออก, ทิศตะวันตก, ทิศเหนือ, ทิศใต้

ตัวอย่างวิเคราะห์และสรุปเปรียบเทียบโครงสีเป็นคำร้อยละวัดคงการาม

วิธีการศึกษา

เนื่องจากผนังจิตรกรรมวัดคงการามในทิศเหนือ ทิศใต้ จะยาวมากจึงแบ่งช่วงผนังเป็นช่วงๆ เพื่อให้สะดวกในการเช็คค่าสี (ดูภาพที่ 5.1) มีได้ภาพแต่ละช่วงนำภาพนั้นมาแยกสีโดยวิธีทาง PHOTOSHOP จากเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยกำหนดโครงสีหลักๆ เช่น

โทนสีแดง – ส้ม (ดูภาพที่ 5.2) โทนสีครีม-ขาว (ดูภาพที่ 5.3)

โทนสีเขียว (ดูภาพที่ 5.4) โทนสีฟ้า-น้ำเงิน(ดูภาพที่ 5.5)

ในโปรแกรม PHOTOSHOP จะให้ค่าพิกเซล(pixel)ในภาพเป็นตัวเลข เมื่อหาค่าครบทุกด้านนำค่าสีของภาพทั้งหมดมารวมกัน (ดูตาราง ก.)

นำค่าตัวเลขของพิกเซลที่ได้มาคิดเป็นคำร้อยละ (ดูตัวอย่างภาพที่ 5.6 ที่คิดผนังเป็นช่วงเดียว) จากภาพผนัง 1 ช่วง เมื่อนำโทนสีแต่ละสีที่เป็นคำร้อยละมาเปรียบเทียบกัน ทำให้เราเห็นภาพรวมของการใช้ปริมาณโครงสีต่างๆ ว่ามีมากน้อยต่างกันอย่างไร

นำโครงสีที่มีของผนังทุกทิศ คือ เหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตก มารวมกันทั้งหมด และนำเปอร์เซ็นต์สีของจิตรกรรมบนผนังนี้ไปรวมกับโครงสีของเพดานและพื้น นำมาสรุปโครงสีเปรียบเทียบกัน โดยในงานวิจัยครั้งนี้ สรุปเป็น 2 ส่วนคือ

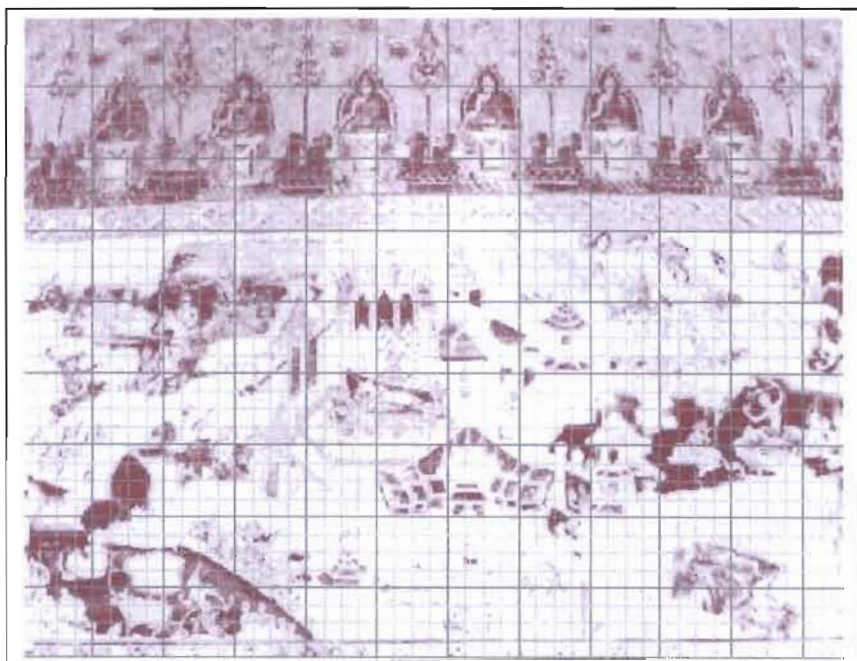
ส่วนที่ 1 จำนวนแยกเพดาน ผนัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100% (ดูตารางที่ 5.5)

ส่วนที่ 2 จำนวนรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100% (ดูตารางที่ 5.6)

วิธีจําแนกสีของผนังแต่ละด้านในงานจิตรกรรมเป็นคําร้อยละ

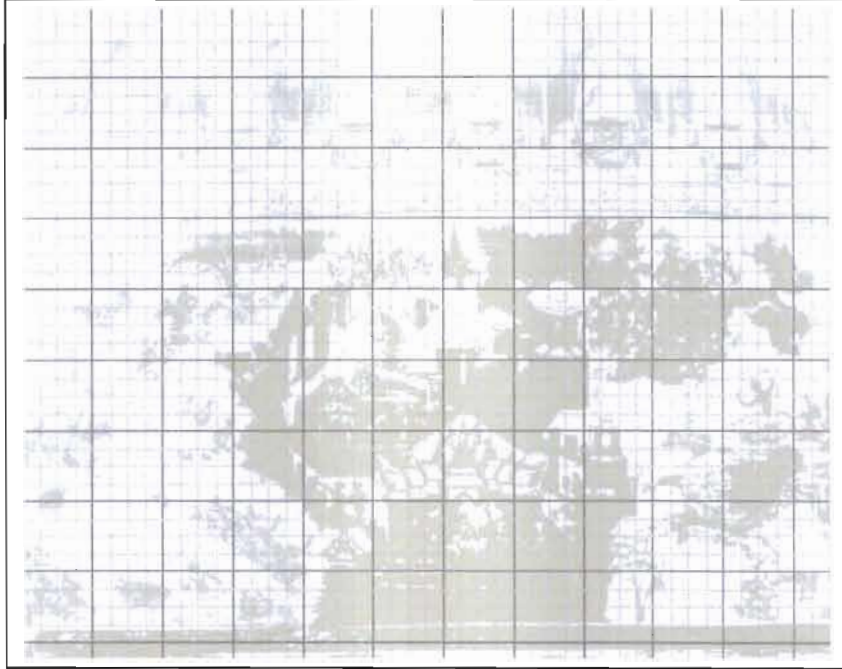

ภาพที่ 5.1 ภาพแต่ละช่วงของผนัง

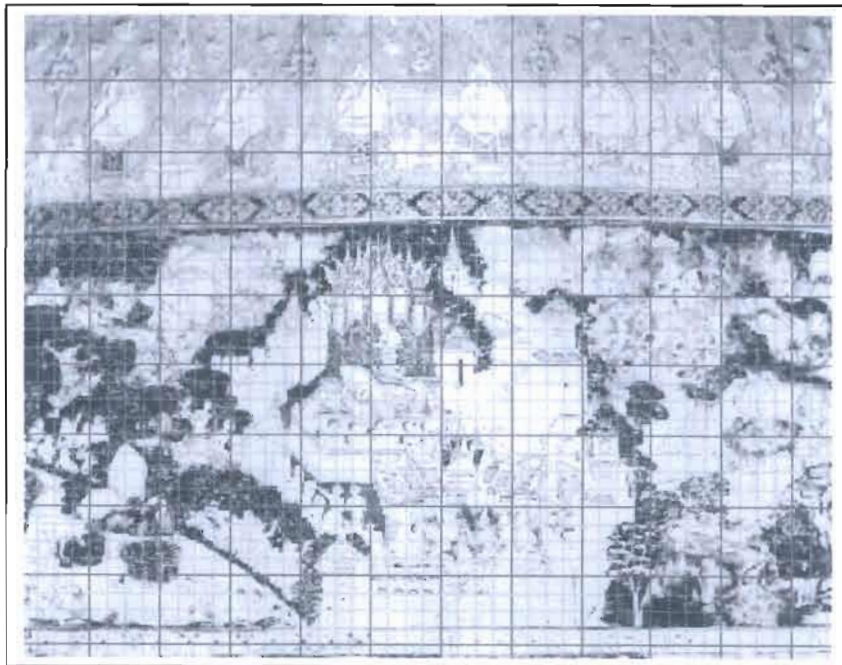

ภาพที่ 5.2 การแยกสีโทนสีแดง

วิธีจำแนกสีของผนังแต่ละด้านในงานจิตรกรรมเป็นคำร้อยละ

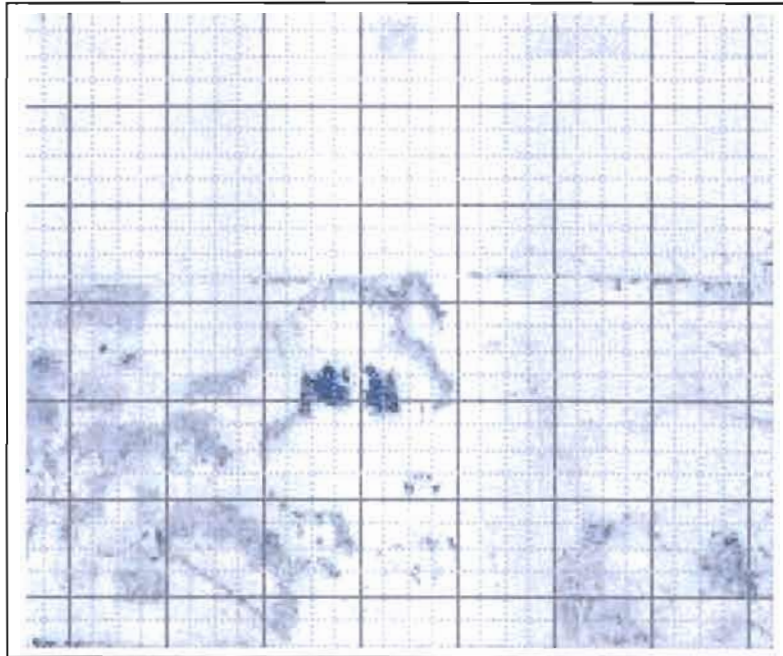

ภาพที่ 5.3 การแยกสีโทนสีครีม

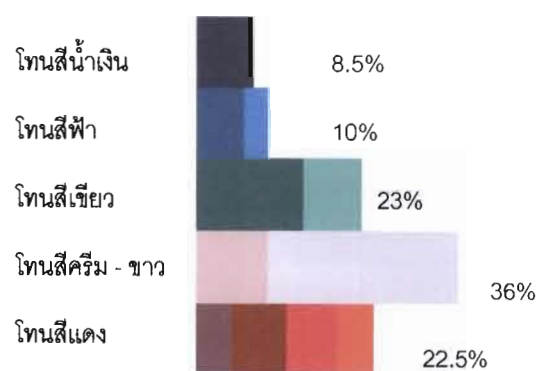
ภาพที่ 5.4 การแยกสีโทนสีเขียว

วิธีจำแนกสีของผนังแต่ละด้านในงาน จิตรกรรมเป็นคำร้อยละ

ภาพที่ 5.5 การแยกสีโทนสีฟ้า - น้ำเงิน

จากภาพตัวอย่าง (จิตรกรรมวัดคงคาราม 1 ช่วงผนัง) แต่ละโทนสีเปรียบเทียบกัน

ภาพที่ 5.6 โทนสีเปรียบเทียบกันของจิตรกรรมวัดคงคาราม 1 ช่วง

ตัวอย่าง ตารางที่ ก. ผลการแยกโครงสร้าง photoshop ของวัตถุกงการาม

ขั้นตอนการแยกโครงสร้างมีดังนี้

- แบ่งวิธีการคำนวณค่าสีตามระบบของผนัง(ซึ่งรวมหน้าต่างและประตู) , เพดานและพื้น ผนัง 4 ด้าน คือด้านทิศเหนือ - ทิศใต้ - ทิศตะวันออก - ทิศตะวันตก ซึ่งมีการจัดกรรมหลายโหนดสี เพดาน โครงสร้างไม่แตกแต่ด้วยลายดอกขาวบนพื้นแดง มีสีดำที่ชายข้อ โหนดสีขาว แดง เหลือง และ ดำ พื้น ผนังอ่อน สีโดยรวมขาวเทา มีจุด สีแดง และ ดำ
- นำภาพถ่ายของแต่ละระบบมาแยกโหนดสี โดยใช้โปรแกรม photoshop ซึ่งให้ค่าจุดสี(pixel) ตามตัวเลขในตารางดังนี้

	แดงเข้ม	แดงอ่อน	น้ำเงินเข้ม	ฟ้า	เขียว	เขียวเข้ม	ครีม	เหลืองทอง	น้ำตาลดำ	ผลรวม
จัดกรรม	712364		292150	102206	209880	663995	2667540	100511	663995	5412641
อดีตพุทธ	79194	21255			10884	46605	154308			312246
พื้นที่ได้จัดกรรม										0
หน้าต่าง (4 บาน)	10604	298360			104156		743537	153152	152712	1486232
ประตู (1 บาน)	12880									12880
จัดกรรม	74469	113474	130111	109570	403959	395145	743537			1970265
อดีตพุทธ	79194	21255			10884	46605	154308			312246
พื้นที่ได้จัดกรรม							121374			121374
หน้าต่าง (5 บาน)	96140	381300			102570		1686705	152300	395880	2814895
ประตู										0
มารผจญ	152562	180406	138507	39106	46275		386689			943545
ประตู (2 บาน)	29617									29617
พื้นที่ได้จัดกรรม							164466			164466
โครงถัก	563519	67997	378830	308198	463970		809051	85673	90913	2768151
พื้นที่ได้จัดกรรม							246699			246699
รวม	1810543	1084047	939598	559080	1352578	1152350	7901925	491636	1303500	16595257
ผนัง	10.9	6.5	5.7	3.4	8.2	6.9	47.6	3.0	7.9	100.0
เพดาน	5.0	3.0	2.6	1.5	3.7	3.2	21.9	1.4	3.6	46.0
พื้น	633030						49506	63168	151572	897276
พื้นอ่อน	70.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.5	7.0	16.9	100.0
พื้นหินอ่อน	22.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.8	2.3	5.4	32.0
รวม	2531						65334	2531	2531	72927
ผนัง	3.5						89.5	3.5	3.5	100
เพดาน	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	19.7	0.8	0.8	22.0

ค่าของโครงสร้างเมื่อเทียบเป็น 100% ในแต่ละส่วนของ ผนัง , เพดาน , พื้น

ผนัง = 100% เพดาน = 100% พื้น = 100 %

ค่าของโครงสร้างเมื่อเทียบเป็น 100% ของ ผนัง , เพดาน , พื้น รวมกัน

ผนัง = 46% เพดาน = 32% พื้น = 22%

(ดูผลรวม ของ% ของสุดท้าย)

การศึกษาเรื่องราวภาพรวมของผนัง, เพดาน, และพื้น วัดใหญ่สุวรรณาราม

ลักษณะภายในอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม มีเสากลางร่วมในเขียนลายทอง บนพื้นสีดำ การศึกษาผนังจะรวมถึงหน้าต่าง, ประตูที่อยู่ในระนาบเดียวกับผนัง และส่วนปิดล้อม ด้านบน คือระนาบเพดาน และส่วนปิดล้อมด้านล่าง คือ พื้น

ผนังด้านทิศตะวันออก (ผนังหุ้มกลอง ด้านหน้าพระประธาน) (ดูภาพที่5.7)

- ก. ภาพกลางผนัง เขียนภาพมารผจญ (ปัจจุบันลบเลือนไปมาก) รอบๆ ช่องประตู กลางเห็นภาพเด่นชัดเฉพาะแม่ธรณี และพระพุทธเจ้าเท่านั้น
พระแม่ธรณีเหนือกรอบประตู ทำกริยานั่งบีบมวยผมท่วงท่างดงาม เหนือพระแม่ธรณีขึ้นไปเป็นกรอบสี่เหลี่ยมคล้ายถูกเจาะไว้ และมาปิดภายหลัง มีภาพเขียนคล้ายเครื่องตั้งโต๊ะของจีน เขียนบนกระจก เหนือกรอบสี่เหลี่ยมอีกชั้นเป็นภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัยอยู่ในซุ้มเรือนแก้วประทับนั่งบนดอกบัวพระวรกายปิดทอง ห่มจีวรสีน้ำตาลอ่อนคล้ายสีข้อมผ้าหรือสีกรัก ปลายผ้าสังฆาฏิเป็นเขียวตะขาบ ตัดเส้นด้วยสีน้ำตาลเข้มเกือบดำ มีฉัพพรรณรังสีแผ่ออกจากต้นโพธิ์เป็นสิครามสีเขียว และสีน้ำตาล (ดูภาพที่5.9)
- ข. ประตูบานกลางเป็นภาพเทพวารบาลประทับยืนบนบัลลังก์สิงห์แบก ส่วนบนของบานประตูเป็นซุ้มปราสาท (ดูภาพที่5.11)
- ค. ประตูข้าง 2 บาน เป็นภาพเขี้ยวกางถือดาบ ส่วนบนของบานเป็นซุ้มทรงปราสาท ห้ายอด (ดูภาพที่5.12)

ผนังด้านทิศตะวันตก(ผนังหุ้มกลอง ด้านหลังพระประธาน) (ดูภาพที่5.7)

- ก. ผนังส่วนกลาง เป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์บนพื้นหลังสีน้ำตาลเข้มช่วยจับแน่นองค์พระประธานให้ดูเด่นยิ่งขึ้น เสาอิงเป็นลายหน้ากระดาน
- ข. ผนังด้านข้าง เหนือประตูทั้งสองเขียนลายพันธุ์พฤกษา
ประตูด้านขวา เขียนภาพกิริยีนพนมมือ ส่วนบนของบานเป็นภาพนักสิทธิ์คนธรรพ์เหาะ พนมมือโปรยข้าวตอกดอกไม้
ประตูด้านซ้าย เขียนภาพนางอัปสรยืนพนมมือ ส่วนบนของบานเป็นภาพชาวต่างประเทศถือช่อดอกไม้ ลายเส้นเป็นแบบอยุธยา

ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ (ดูภาพที่5.8)

เป็นภาพเทพชุมนุมเป็นแถวยาวตลอดแนวตลอดความยาวผนังแบ่งช่องเป็น 5 ชั้น โดยมีลายเส้นลวดลวดกั้นระหว่างชั้น แต่ละชั้นมีภาพเทพชุมนุม ประกอบด้วย พระพรหม, เทพ, คนธรรพ์, อสูร, นาค, ครุฑ นั่งพนมมือหันหน้าไปทางพระประธาน เหนือภาพเทวดามีเส้นลวดลายหักฟันปลาต่อเนื่องกันไปช่องว่างรูปสามเหลี่ยมระหว่างองค์เทพเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา ลายกระหนกผูกเป็นลายแบบต่างๆ ลายเส้นแบบอยุธยาทั้งดงาม

เพดาน

โครงสร้างของเพดานใต้หลังคาปีกนกเดิมเป็น โครงสร้างไม้ไม้มกรูไม้ฝ่าเพดานจึงเห็นไม้เครื่องบนที่จัดวางไว้เป็นระเบียบเห็นรอยต่อกระเบื้องกาบูน(ดูภาพที่4.6) ปัจจุบัน (ปีที่สำรวจ พ.ศ.2548) เพดานตีไม้ปิดแนวต่อกระเบื้องหลังคาเป็น ไม้ทาสีแดง(ดูภาพที่4.5) บริเวณตรงกลางมีการตกแต่งตีไม้เข้ากรอบแบบฝาปะทนทาสีแดงเขียนลายทองบนพื้นแดง ดาวเพดานตรงกลางห้องตรงพระประธานมีการตกแต่งลวดลายวิจิตรสวยงาม ประดับกระจกสีเขียว (ดูภาพที่ 5.20)

พื้น

ปูหินอ่อน (ในช่วงเวลาที่สำรวจ ปี 2548) สีขาว, เทา และดำสลับกัน (ดูภาพที่5.21)

เสา

เสาร่วมในโบสถ์ทุกต้น เขียนปรุลายปิดทองล่องชาด ลวดลายเหมือนกันเป็นคู่ๆ (ดูภาพที่5.16)

ภาพที่ 5.7 รูปด้านทิศตะวันออก ตะวันตก วัดใหญ่สุวรรณาราม

รูปด้านภายในทิศตะวันออก

รูปด้านภายในทิศตะวันตก

ภาพที่ 5.8 รูปด้านทิศเหนือ,ทิศใต้ วัดใหญ่สุวรรณาราม

รูปด้านภายในทิศเหนือ

รูปด้านภายในทิศใต้

รายละเอียดภาพจิตรกรรมบนผนังด้านทิศตะวันออก วัดใหญ่สุวรรณาราม

ภาพที่ 5.9 ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย
ประทับนั่งบนดอกบัว พระวรกายปิดทอง

ภาพที่ 5.10 พระแม่ธรณีบีบมวยผม เหนือ
กรอบประตูกลาง

ภาพที่ 5.11 ประตูข้าง 2 บาน เป็นภาพเชี้ยวกางถือ
คาบ ส่วนบน เป็นซุ้มทรงประสาธ 5 ยอด

ภาพที่ 5.12 ประตูกลาง เป็นภาพทวารบาลประทับ
ยืนบนบัลลังก์สิงห์แบกส่วนบนเป็น ซุ้มปราสาท

5.11

5.12

รายละเอียดภาพจิตรกรรมบนผนังด้านทิศตะวันตก เหนือ-ใต้ วัดใหญ่สุวรรณาราม

ภาพที่ 5.13 ประตูด้านขวาเป็นภาพ
กนิฐยืนพนมมือ ด้านบนเป็นภาพนักสิทธิ์
กนรรพ์ เหาะ ไปรยข้าวตอกดอกไม้

ภาพที่ 5.14 ประตูด้านซ้ายเป็นภาพนาง
อัสริยืนพนมมือด้านบนเป็นภาพชาวต่าง
ประเทศ ถือช่อดอกไม้

ภาพที่ 5.15 ผนังด้านเหนือใต้ เป็นภาพเทพ
ชุมนุมยาวตลอดแนวผนังทั้ง 2 ด้านนี้ไม่มี
บานหน้าต่าง ภาพเขียนแบ่งเป็น 5 ชั้น แต่ละ
ชั้นมีภาพเทพชุมนุม ประกอบด้วยพระพรหม,
เทพ, กนรรพ์, อสูร, นาค, ครุฑ นั้งพนมมือ
หันหน้าไปทางพระประธาน เหนือภาพเทวดา
มีเส้นสันเทาหักฟันปลาต่อเนื่องตลอดแนว
ผนัง

การตกแต่งเสา วัดใหญ่สุวรรณาราม

ภาพที่ 5.16 ลายประดับเสา ภายในโบสถ์วัดใหญ่แต่ละเสามีลวดลายแตกต่างกัน เช่น มีลายกรวยเชิง เขียนสีทองบนพื้นแดง

ภาพที่ 5.17

ภายในอาคารเป็นอาคารโถงมีเสาประธาน
รับน้ำหนักเครื่องบนหลังคา 2 แถวแถวละ
5 ต้นเสายภายใน กรุลายปิดทองล่องชาด
ตัวลายเสาเหมือนกันเป็นคู่ๆ บัวหัวเสาเป็น
สีทอง

การตกแต่งเพดาน , พื้น วัดใหญ่สุวรรณาราม

ภาพที่ 5.18 เพดานทั่วไป เป็นเพดานไม้เข้ากรอบฝาปะทอนทาสีแดง เห็นลายเพดานสีทองเลื้อนกลางสันนิษฐานว่าเดิมมีลายเพดานสีทอง

ภาพที่ 5.19 เพดานห้องสุดท้ายหลังพระประธาน เป็นเพดานไม้เข้ากรอบแบบฝาปะกนทาสีแดง เห็นลายเพดานสีทอง

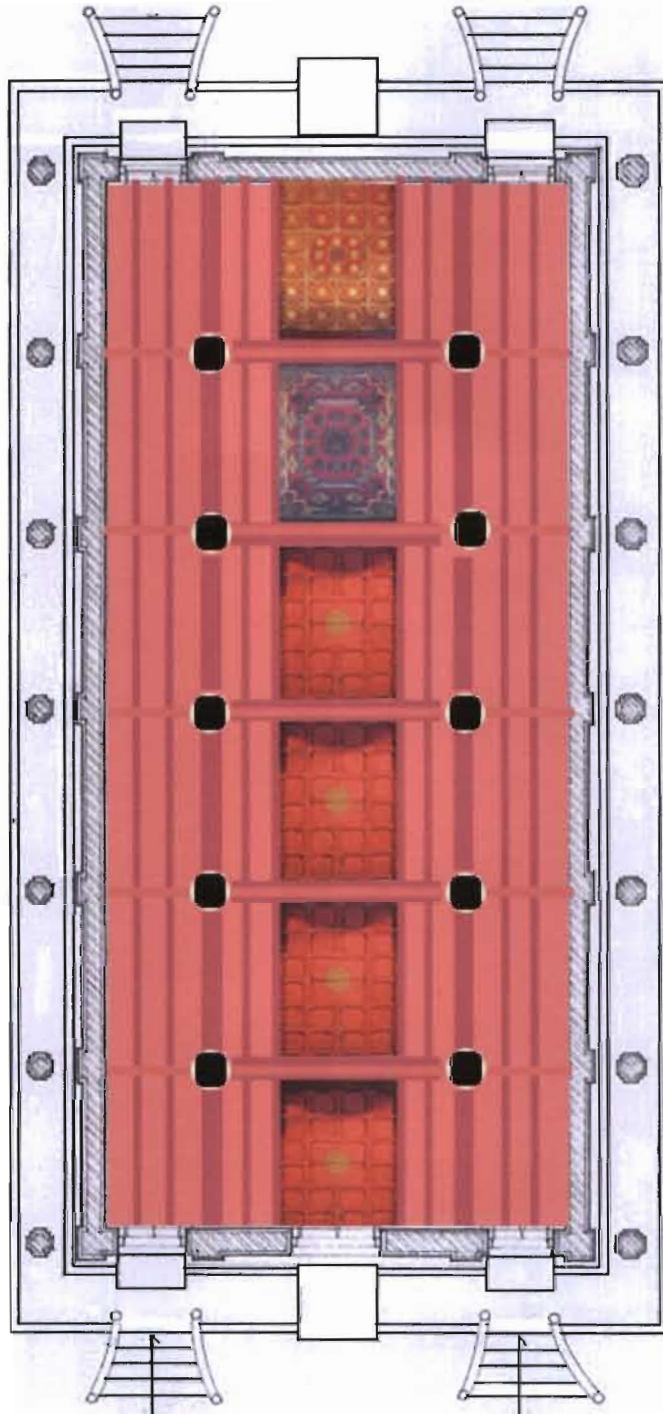

ภาพที่ 5.20 เพดานตรงห้องเหนือพระประธาน ประดับไม้จำหลักลายดาวเพดานสีทองบนพื้นแดง ประดับด้วยกระจกสีเขียว ดาวเพดานตรงกลางติดกับก้านฉัตรกันเหนือพระประธาน

ภาพที่ 5.21 พื้นปูหินอ่อนสลับลีขาว, เทา, ดำ

ภาพที่ 5.22 แพลนฝ่าเพดานวัดใหญ่สุวรรณาราม

เพดานเข้ากรอบแบบฝาปะกนทาสีแดง แต่เพดานตรงห้องเหนือพระประธาน
ประดับไม้จำหลักลายดาวเพดาน ดาวเพดานตรงกลางติดกับก้านฉัตรกันเหนือพระ
ประธาน ส่วนเพดานใต้หลังคาปีกนกกรุฝ้าเพดานทาสีแดง

ภาพที่ 5.23 โครงสีภายในของวัดใหญ่สุวรรณาราม

โครงสีจิตรกรรม- ประติมากรรม

GOLD

PANTONE
726 UPANTONE
728 UPANTONE
196 UPANTONE
1945 UPANTONE
188 UPANTONE
7421 UPANTONE
702 UPANTONE
1805 UPANTONE
1955 U

โครงสีพื้น

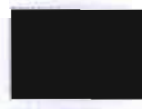
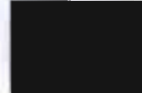
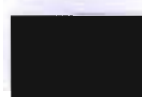
หินอ่อนสีขาว

หินอ่อนสีเทา

หินอ่อนสีดำ

PANTONE
5605 UPANTONE
5743 UPANTONE
5753 UPANTONE
5773 UPANTONE
622 UPANTONE
448 UPANTONE
BLACK C

โครงสีของเพดาน

PANTONE
R150 G75 B95

GOLD

PANTONE
RI G103 B90

ตารางที่ 5.1 โครงสีในงานตกแต่งภายใน วัดใหญ่สุวรรณาราม

		ม ²	%	
เพดาน	- เพดานเหนือพระ ประธาน (แดง + ทอง + เขียว)	18	8%	
	- เพดานทั่วไป	67	31%	
	- รอบสีแดง	135	61%	
	รวม	220	100 %	
ผนัง	- จิตรกรรมทึบเหนือ - ใต้ - พื้นที่ใต้จิตรกรรม	182	43%	
	- ประติ (กลาง) 1 บาน	6	1.5%	
	- ประติ (ข้าง) 4 บาน	20	5%	
	- เสาเหลี่ยม (แดง + ทอง)	192	45.5%	
รวม	422	100 %		
พื้น	- พื้นหินอ่อน (สำรวจปี 2548)	144	100 %	

วิธีสรุปโครงสร้างสีส่วนที่ 2 (ดูตารางภาพที่ 5.2)

คำนวณรวมเพดาน ผันัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%

(พื้นที่รวมเพดาน 28% + ผันัง 54% + พื้น 18% = 100%)

	แดงอ่อน	แดง	เขียว	เขียวแก่	ครีม	ดำ	เทา	ขาว	ทอง
เพดาน 28%	-	21	.3	-	-	-	-	-	6.7
ผันัง 54%	20.5	14	.5	.25	18	.5	-	-	.25
พื้น 18%	-	-	-	-	-	9	4.5	4.5	-

เพดาน คิดพื้นที่รวมเป็น 28% จาก 100% (พื้นที่รวมเพดาน + ผันัง + พื้น) ปริมาณสีแดงมีมากที่สุด

คือ 21% ส่วนลายประกอบด้วยสีทอง 6.7% และสีเขียวของกระจกสี .3%

ผันัง เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีสีหลายหลาก เมื่อเทียบพื้นที่ผันังทั้งหมดเป็น 54% จาก 100%

แดงอ่อน	20.5%	แดง	14%
เขียว	.5%	เขียวแก่	.25%
ครีม	18%	ทอง	.25%
ดำ	.5%	จากผลรวมทุกสีเป็น	54%

ในส่วนของงานจิตรกรรมวรรณะของสีอ่อน เช่น สีแดงแก่ แดงอ่อนมีปริมาณมากกว่า วรรณะของสีเย็นที่เป็นสีเขียวแทรกในปริมาณที่น้อยมาก นอกนั้นเป็นวรรณะของสีกลางคือสีเทา ครีมนที่เป็นพื้นหลัง และขอบล่างของผันังที่เว้นขาวไว้

พื้น คิดพื้นที่รวมเป็น 18% จาก 100% (พื้นที่รวมพื้น + ผันัง + เพดาน)

พื้นเป็นหินอ่อนขาว	4.5%
หินอ่อนเทา	4.5%
หินอ่อนดำ	9 %
จากผลรวมทุกสีเป็น	18%

ตารางที่ 5.2 สรุปโครงสร้างงานตกแต่งภายในโบสถ์วัดใหญ่สุวรรณาราม
(กำหนดรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%)

จากการศึกษาได้สรุปภาพรวมของการใช้สีภายใน โดยเทียบการใช้สีภายในทั้งหมดเป็น 100% และแยก
ระนาบเป็น ผนัง , เพดาน , พื้น ดังนี้

วัดใหญ่สุวรรณาราม		
	พ.ท.ทั้งหมด (ม ²)	พ.ท.เป็น %
เพดาน	220	28 %
จิตรกรรม	422	54 %
เสา, ประตู	144	18 %
รวม	786 ม ²	100 %

(พื้นที่รวม เพดาน 28% + ผนัง 54% + พื้น 18% = 100%)

การศึกษาเรื่องราวภาพรวมและการใช้สีของผนัง, เพดานและพื้น วัดเกาะแก้วสุทธาราม

ลักษณะโบสถ์วัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นอาคารรู้นอชยาแท้ไม่มีการเจาะช่องหน้าต่างภายใน แต่มีประตูด้านหน้าและหลัง ไม่มีเสาร่วมในการศึกษาส่วนปิดล้อมด้านข้างคือ ผนังจะรวมประตู ส่วนปิดล้อมด้านบนคือ เพดาน และส่วนปิดล้อมด้านล่างคือ พื้น

ผนังด้านทิศตะวันออก (ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน) (ดูภาพที่5.24)

- ก. ผนังด้านหน้าพระประธาน ระหว่างช่องประตูทั้ง 2 ข้าง เป็นภาพลัทธิคตบรรพต
- ข. ส่วนภาพเหนือกรอบประตูด้านขวาตอนบนสุด เป็นภาพนักสิทธิ์ วิทยากร และภาพกำแพงเมือง ปราสาท มีขุนนางส่งคานหาม เบื้องล่างเป็นภาพชาวบ้านพายเรือ ส่วนภาพระหว่างกรอบประตูกับมุมอาคารเป็นผนังยาวแคบ เป็นภาพพุทธประวัติ ตอนเทวทูตทั้งสี่ ภาพเหนือกรอบประตูด้านซ้ายเป็นภาพพุทธประวัติตอน โทณพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เบื้องล่างเป็นงานฉลองพระบรมธาตุ มีมหรสพ และการละเล่นต่างๆ

ผนังด้านทิศตะวันตก (ผนังหุ้มกลอง ด้านหลังพระประธาน) (ดูภาพที่5.24)

- ก. ผนังส่วนกลาง ระหว่างช่องประตูจรดเพดานเป็นภาพมารผจญ ภาพพระพุทธเป็นภาพปางสมาธิ การวางภาพมารผจญไว้ด้านหลังพระประธาน ผิดจากธรรมเนียมที่วัดอื่นๆ จะเขียนภาพมารผจญไว้ด้านหน้าพระประธาน
- ข. ผนังเหนือประตูทั้งสองข้าง เป็นภาพทะเลเต็มไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดมีทั้งเหมือนธรรมชาติและตามจินตนาการของจิตรกร มุมอาคารระหว่างกรอบประตู เป็นภาพเทพชุมนุม จัดภาพตามแนวตั้งตามพื้นที่ของผนังที่ยาว

ผนังด้านทิศใต้ (ผนังรีด้านขวามือของพระประธาน) (ดูภาพที่5.25)

การเรียงลำดับเรื่องของภาพเริ่มจากมุมหลังด้านพระหัตถ์ขวาของพระประธาน โดยเรื่องเรียงเวียนอย่างอุตราวัตร คือ เวียนซ้าย เป็นภาพอัฐมมหาสถาน

ปฐม	ลุมพลีชาติ	ที่ประสูต
ทุติย	โพธิมุตตม	ที่ตรัสรู้
ตติย	ธมมวคญกญจ	ที่ปฐมเทศนา
จตุตถ	ปาติเลยก	ที่ประทับปาติไลยก์
ปัญจม	ทนปาลญจ	ที่ทรมานช้างทนปาลหัตถิ
อัฐม	ปาฎิหารย์	ที่ทำยมกปาฎิหารย์

สดตม	สิริเทวาน	ที่โปรดพุทธมารดา
อภุชม	ปรีนิพุต	ที่นิพพาน

ตอนบนสุดของผนังเป็นช่องว่างเล็กๆ ระหว่างยอดฉัตรและยอดเจดีย์ เขียนเป็นภาพนัก ลีทรี วิทยากร และคนธรรมดา อยู่ในท่าเหาะและพนมมือ ภาพเหล่านี้แม้จะนุ่งห่มและครองผ้า อย่างถาฐิ แต่รูปร่างใบหน้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ

ผนังด้านทิศเหนือ (ผนังริ้วด้านซ้ายมือของพระประธาน) (ดูภาพที่5.25)

เขียนภาพเจดีย์เขียนสลับกับฉัตรเช่นเดียวกับผนังด้านทิศใต้ แต่เรื่องที่เขียนเป็นภาพ แสดงสถานที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับหลังจากตรัสรู้แล้ว 7 แห่ง เรียกว่า “สัตตมหาสถาน”

ปฐม	โพธิปลงก	ที่ประทับใต้ต้นโพธิบัลลังก์และ
ตรัสรู้		
ทุติย	อนิมิสสก	ที่ประทับที่อนิมิสเจดีย์
ตติย	จกมเสฏฐ	ที่ประทับพุทธจกกรมเจดีย์
จตุตถ	รัตนามร	ที่ประทับในเรือนแก้ว
ปัญจม	อชชปาณญจ	ที่ประทับใต้ร่มไม้ไทร
ฉกฐม	มัจฉลินเทน	ที่ประทับ ณ สระมัจฉลินทร์
สดตม	ราชายตน	ที่ประทับใต้ต้นราชายตนพฤษ์

ตอนบนสุดของผนังเขียนเป็นภาพนักลีทรี วิทยากร และคนธรรมดา เช่นเดียวกับ ฝาผนังด้านตรงข้าม ตอนใต้สุดของภาพที่ลบลือน ปรางค์ยังมีภาพมาร แหกเรียงอยู่เป็นแถว และกำลัง แบกฐานเจดีย์

เพดาน (ดูภาพที่5.41)

โครงสร้างเพดานตรงกลางกรุฝ้าด้วยไม้และเขียนภาพจิตรกรรม ที่มุมทั้งสี่เขียนภาพ ค้างคาวอันเป็นสัตว์มงคลของจีน ตัวค้างคาวนั้นคาบช่อดอกไม้และตรงกลางเป็นลายดาว เพดาน เขียนสีตัดเส้นดำ ได้หลังคาปีกนกเห็น โครงสร้างไม้เครื่องบนที่จัดวางไว้เป็นระเบียบ เห็นรอยต่อกระเบื้องกาบ ตัวโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ทาสีแดงน้ำตาลเขียนลายสีขาวยนพื้น แดง ตามชื่อและแป

พื้น (ดูภาพที่5.42)

พื้นปูหินอ่อน (ช่วงปีที่สำรวจ ปี 2548) ปูหินอ่อนสีขาวหินอ่อนสีดำ คาคเป็นเส้นตาราง

ภาพที่ 5.24 รูปด้านทิศตะวันออก ตะวันตก วัดเกาะแก้วสุทธาราม

รูปด้านภายในทิศตะวันออก

รูปด้านภายในทิศตะวันตก

ภาพที่ 5.25 รูปด้านทิศเหนือ ทิศใต้ วัดเกาะแก้วสุทธาราม

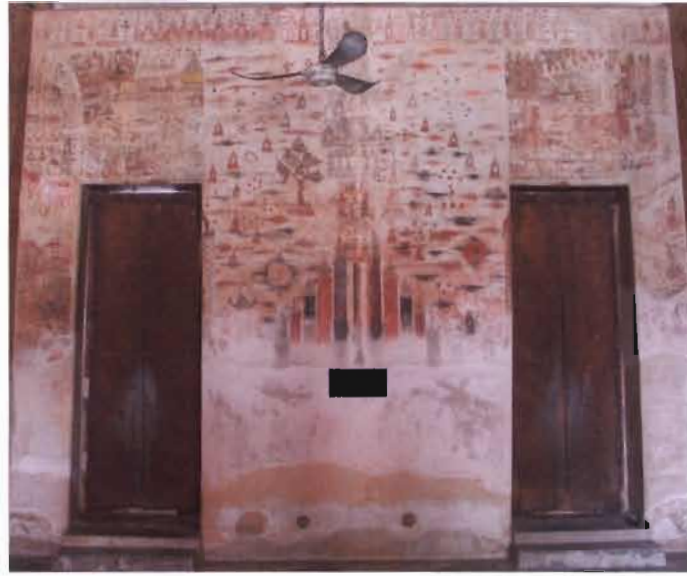

รูปด้านภายในทิศเหนือ

รูปด้านภายในทิศใต้

รายละเอียดภาพจิตรกรรมบนผนังทิศตะวันออก(หุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน)

ภาพที่ 5.26 ภาพรวมผนังด้านทิศตะวันออก ภาพไตรภูมิ มีเขาพระสุเมรุ เขาสัตบริภัณฑ์ มีวิมานอยู่บนยอดเขาทั้ง 7 ยอด

ภาพที่ 5.27 ภาพเหนือกรอบประตูด้านซ้ายเป็นภาพพระมหากัสสะปะเดินทางมา สักการะพระบรมศพพระพุทธเจ้า

ภาพที่ 5.28 ภาพเหนือกรอบประตูด้านขวาเป็นภาพกำแพงเมืองมีปราสาท 2 หลัง มีราชทูตเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน

รายละเอียดภาพจิตรกรรมบนผนังด้านทิศตะวันตก(ผนังหุ้มกลองหลังพระประธาน)

5. 29

5. 31

ภาพที่ 5. 29 ภาพพระพุทธประวัติ
ตอนนารพจญ

ภาพที่ 5.30 ภาพเหนือกรอบประตู
เป็นภาพรอยพระพุทธบาท

ภาพที่ 5. 31 - 5.32 ภาพข้างกรอบ
ประตู เป็นภาพเทวดา นักสิทธิ์ ตรีฑูต และ
ยักษ์

5. 30

5. 32

ภาพที่ 5.33 ตลอดผนังด้านทิศเหนือและใต้ เป็นเรื่องพุทธประวัติเขียนไว้ได้กั้นฉัตร และมีองค์เจดีย์ขึ้นไปตลอดแนว

ภาพที่ 5.34 ตอนบนสุดของผนัง เป็นภาพ นักสิทธิ์ วิทยากร และคนธรรพ์

ภาพที่ 5.35 รายละเอียดของลวดลายบนฐานเจดีย์ เขียนเส้นสีแดงบนพื้นขาว งดงาม

ภาพที่ 5.36 ภาพเขียนบนผนังด้านทิศใต้ เป็นภาพตอนพระพุทธเจ้าตรัสรู้

5.33

5.34

5.35

5.36

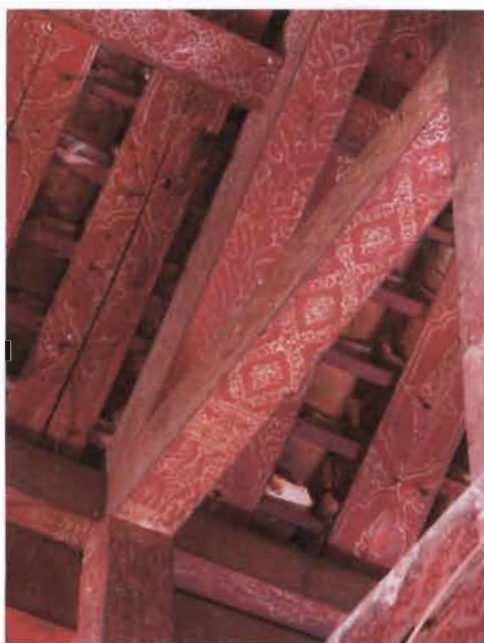
โครงสร้างหลังคาและลวดลายประดับเพดานวัดเกาะแก้วสุทธาราม

5.37

5.38

5.39

ภาพที่ 5.37 ลักษณะภายในเป็นอาคารโถงไม่มีเสากลางภายใน มีแต่เสาอิงติดผนังเป็นห้องๆ หลังคาโครงสร้างไม้ทาสีแดงเขียนลายสีขาว

ภาพที่ 5.38 ภาพลายเพดานในพระอุโบสถเป็นภาพเขียนสีบนแผ่นไม้ มุมทั้งสี่เขียนภาพค้างคาวคาบช่อดอกไม้ และตรงกลางเป็นลายดาวเพดาน

ภาพที่ 5.39 หลังคาโครงสร้างไม้ทาสีแดงเขียนลายหน้ากระดานสีขาว หลังคาโชว์โครงสร้างเห็นแนวกระเบื้องหลังคา

ภาพที่ 5.40 โครงสีของภาพเขียนบนเพดานและโครงสร้าง

	PANTONE 7507 U		PANTONE 562 U
	PANTONE 487 U		PANTONE 561 U
	PANTONE 486 U		PANTONE 543 U
	PANTONE 484 U		PANTONE BLACK C

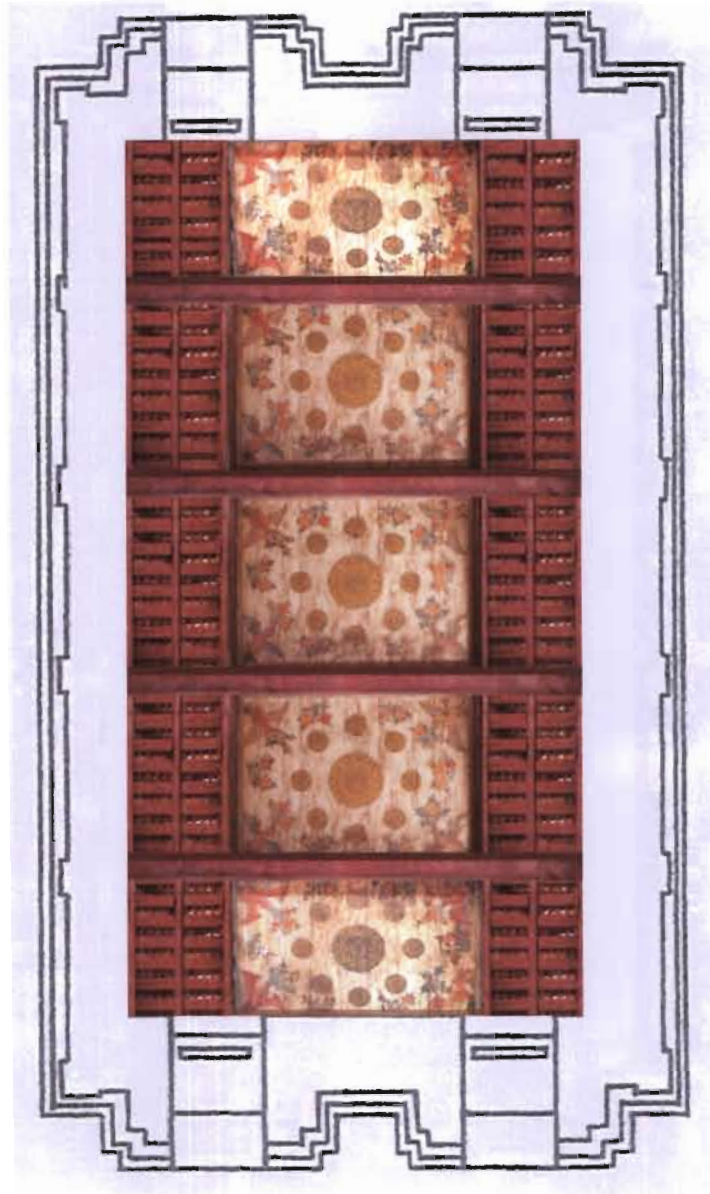

PANTONE
7419 U

PANTONE
WHITE

ภาพที่ 5.41 แปลนฝาเพดานวัดเกาะแก้วสุทธาราม

ภาพลายเพดานในพระอุโบสถเป็นภาพเขียนบนแผ่นไม้ มุมทั้งสี่เขียนภาพ
ค้างคาวคาบช่อดอกไม้ และตรงกลางเป็นลายดาวเพดาน หลังคาโครงสร้างไม้
ทาสีแดงเขียนลายหน้ากระดานสีขาว หลังคาไขว้โครงสร้างเห็นแนวกระเบื้อง
หลังคา

ภาพที่ 5.42 โครงสีจิตรกรรมและพื้น

	PANTONE 482 U		PANTONE 5595 U
	PANTONE 7418 U		PANTONE 5565 U
	PANTONE 7419 U		PANTONE 5555 U
	PANTONE 7420 U		PANTONE 5545 U
	PANTONE 484 U		PANTONE 5467 U
	PANTONE 483 U		PANTONE BLACK C

	หินอ่อนสีขาว
	หินอ่อนสีเทา
	หินอ่อนสีดำ

ภาพที่ 5.43 โครงสีภายในของวัดเกาะแก้วสุทธาราม

โครงสีจิตรกรรม

	PANTONE 7506 U
	PANTONE 482 U
	PANTONE 7418 U
	PANTONE 7419 U
	PANTONE 7420 U
	PANTONE 484 U
	PANTONE 483 U
	PANTONE 5595 U
	PANTONE 5565 U
	PANTONE 5555 U
	PANTONE 5545 U
	PANTONE 5467 U
	PANTONE BLACK C

โครงสีประตู่

	PANTONE 483 U
---	------------------

โครงสีเพดาน

	PANTONE 7506 U
	PANTONE 7507 U
	PANTONE 487 U
	PANTONE 486 U
	PANTONE 484 U
	PANTONE 562 U
	PANTONE 561 U
	PANTONE 543 U
	PANTONE BLACK C

โครงสีโครงสร้างเพดาน

	PANTONE 7419 U
	PANTONE WHITE

โครงสีพื้น

	หินอ่อนสีขาว
	หินอ่อนสีเทา
	หินอ่อนสีดำ

สรุปโครงสร้างในการตกแต่งภายในวัดเกาะแก้วสุทธาราม

ในงานวิจัยการแยกโครงสร้างครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ชุด คือ

- ส่วนที่หนึ่ง จำนวนแยกเพดาน ผนัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%
- ส่วนที่สอง จำนวนรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%

วิธีสรุปโครงสร้างในส่วนที่ 1 (ดูตารางภาพที่ 5.3)

จำนวนแยกเพดาน ผนัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%

	ครีม	ส้ม	แดง	เขียวอ่อน	เขียวแก่	น้ำตาล	ฟ้า	ดำ	เทา	ขาว
เพดาน 100%	28	27	31	1.5	1.5		1	5	-	5
ผนัง 100%	49	24	11	-	8	5	-	3	-	-
พื้น 100%	-	-	-	-	-		-	30	30	40

เพดาน ส่วนเพดานเน้นโครงไม้ทาสีแดง เขียนลายสีขาว 5% ภาพลายเพดานในพระอุโบสถ เป็นภาพเขียนบนแผ่นไม้ มุมทั้งสี่ เขียนภาพค่างควาคาบช่อดอกไม้ และตรงกลางเป็นลายดาว เพดาน เมื่อเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ สีครีมจะมีปริมาณสีมากที่สุด คือ 28% ส่วนลายประกอบด้วยสี ส้ม 27% และสีแดง 31% สีเขียวอ่อน 1.5% สีเขียวแก่ 1.5% สีฟ้า 1% สีดำ 5% สีขาว 5% จาก ผลรวมทุกสีเป็น 100%

ผนัง เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีสีหลายหลากในตารางมีสี

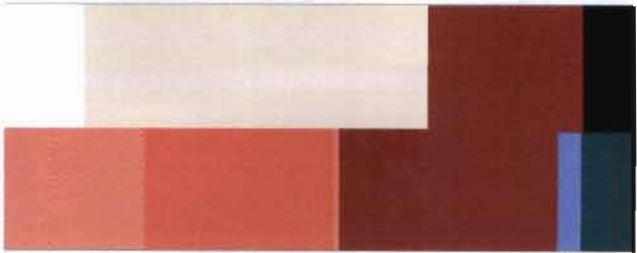

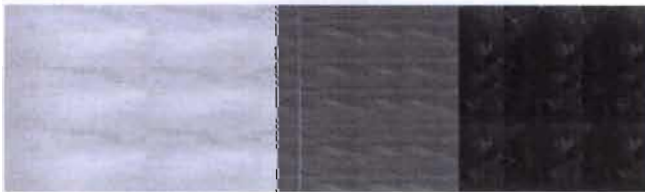
ครีม	49%	ส้ม	24%
แดง	11%	เขียวแก่	8%
สีน้ำตาล	1%	ดำ	3%

จากผลรวมทุกสีเป็น 100%

โทนสีครีมมีเปอร์เซ็นต์ที่มาก เพราะบริเวณผนังจากพื้นถึงภาพจิตรกรรมจะ เว้นเป็น ผนังขาวตลอดแนวสูงจากพื้นราว 60 ซม.

พื้น ภายในโบสถ์วัดคงคารามในช่วงเวลาที่วิจัย พื้นเป็นหินอ่อนสีขาว มีการตกแต่งด้วย ลายตาราง ด้วยหินสีเทา และสีดำ ซึ่งบริเวณพื้นเป็นสีขาวประมาณ 40% หินสีเทา 30% สีดำ 30% จากผลรวมทุกสีเป็น 100%

ตารางที่ 5.3 โครงสีในงานตกแต่งภายใน วัดเกาะแก้วสุทธาราม

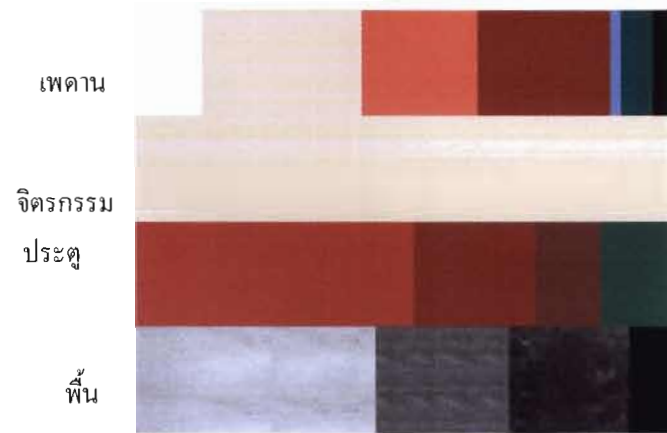
		มี	%	
เพดาน	- เพดานส่วนกลาง	36	47%	
	- เพดานส่วน โครงสร้าง ปีกนกทั่วไป (พื้น แดง ลายขาว)	40	53%	
	รวม	76	100 %	
ผนัง	- จิตรกรรมทึบเนื้อ – ใต้	159	86%	
	- พื้นที่ใต้จิตรกรรม	16	8.6%	
	- ประตู (ข้าง) 4 บาน	10	5.4%	
	รวม	185	100 %	
พื้น	- พื้นหินอ่อน (สำรวจปี 2548)	73	100 %	

ตารางที่ 5.4 สรุปโครงสร้างในงานตกแต่งภายในโบสถ์วัดเกาะแก้วสุทธาราม
(คำนวณรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%)

จากการศึกษาได้สรุปภาพรวมของการใช้สีภายใน โดยเทียบการใช้สีภายในทั้งหมดเป็น 100% และ
แยกระนาบเป็น ผนัง , เพดาน , พื้น ดังนี้

วัดเกาะแก้วสุทธาราม		
	พ.ท.ทั้งหมด (ม ²)	พ.ท.เป็น %
เพดาน	76	23%
จิตรกรรม ประตู	185	55 %
พื้น	73	22 %
รวม	334 ม ²	100 %

(พื้นที่รวม เพดาน 23% + ผนัง 55% + พื้น 22% = 100%)

การศึกษาภาพรวมและการใช้สีของผนัง, เพดานและพื้นวัดคงคาราม

ลักษณะภายในโบสถ์วัดคงคาราม แยกระนาบผนัง, เพดาน, พื้นชัดเจน ไม่มีเสาลอยภายในอาคาร การศึกษาผนังจะรวมถึงหน้าต่าง, ประตู ที่อยู่ในระนาบเดียวกับผนัง และ ส่วนปิดล้อมด้านบน คือ ระนาบเพดาน และส่วนปิดล้อมด้านล่าง คือ พื้น

ผนังด้านทิศตะวันออก (ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน) (ภาพที่ 5.44)

ผนังด้านนี้เป็นทางเข้าโบสถ์จากด้านหน้ามีประตู 2 บาน ทาสีแดง ภาพจิตรกรรมบนผนังนี้เป็นเรื่องมารผจญอยู่เหนือขอบประตูด้านบน มีภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม ทำให้น้ำท่วมเหล่ากองทัพมาร โครงสีมีหลากหลายสี ส่วนพื้นหลังเหนือหุ้มมารเป็นพื้นสีแดง(ภาพที่ 4.5) ซึ่งส่วนบนได้ชำรุดเสียหายไปบ้าง เห็นเป็นผนังขาวแทนส่วนภาพที่อยู่บนผนังระหว่างประตูทั้ง 2 เป็นภาพชาคคตอน เนมิราชแสดงธรรมบนสวรรค์มีเหล่าเทวดา นางฟ้า เหาะลงมาบูชาพระธรรมของเนมิราช ด้านขวาเป็นรูปผู้คนเข้าเฝ้ากษัตริย์ ด้านล่างเว้นสีขาวสูงจากพื้นประมาณ 60 ซม. โครงสีผนังนี้จึงมีหลากหลายสีของจิตรกรรมและสีแดงของประตู

ผนังด้านทิศตะวันตก (ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน) (ภาพที่ 5.44)

ผนังด้านนี้เป็นภาพจิตรกรรมเรื่องไตรภูมิทั้งผนัง เว้นผนังขาวจากแนวพื้นสูงขึ้นมาประมาณ 60 ซม. เท่าแนวของวงกบหน้าต่างด้านล่าง โครงสีจะเป็นภาพจิตรกรรมที่หลากหลายสีด้านล่างภาพเป็นโทนสีฟ้าของน้ำสีทันดรมหาสมุทร มีภาพสัตว์รูปร่างแปลกๆ มากมายภาพด้านบนเป็นสวรรค์ มีโทนสีแดงน้ำตาลเพิ่มขึ้น ภาพส่วนบนสุดชำรุดเสียหายไปบางส่วน(ภาพที่ 4.6, 4.7)

ผนังด้านทิศเหนือ (ผนังริ้วด้านขวามือของพระประธาน) (ภาพที่ 5.45)

ผนังด้านนี้จะมีลักษณะการเขียนภาพจิตรกรรมเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ ด้านบนสุด เป็นภาพพระพุทธเจ้าแต่ละองค์พร้อมด้วยสาวก โครงสีจะเป็นสีแดงของจิวรพระพุทธเจ้าและสาวกบนพื้นหลังที่เป็นสีขาวมีลายดอกไม้ร่วงมีสีฟ้าอมเขียวบางส่วน(ภาพที่ 4.8)

ด้านบนเหนือหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ โครงสีจะหลากหลายดูรวมๆ จะเห็นปริมาณสีแดงและเขียวเป็นพื้น และทิวทัศน์ต้นไม้ตัวอาคารเป็นสีขาว(ภาพที่ 4.8 ข)

ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เป็นภาพชาคคตอนต่างๆ โครงสีหลากหลายส่วน(ภาพที่ 4.8 ค)

ผนังใต้หน้าต่างด้านล่าง ทาสีขาวตลอดแนวสูงจากพื้นประมาณ 60 ซม. ด้านนี้มีหน้าต่าง 4 ช่อง และมีประตู 1 ช่อง โครงสีหน้าต่างมีหลากหลายเหมือนงานจิตรกรรม (ภาพที่ 4.9) ส่วนประตูภายในทาสีแดง(ภาพที่ 4.10)

ผนังด้านทิศใต้ (ผนังรีด้านซ้ายมือของพระประธาน)(ดูภาพที่ 5.45)

ผนังด้านนี้มีลักษณะเหมือนผนังทิศเหนือ คือ แบ่งภาพจิตรกรรมเป็น 3 ส่วน

คือ

ด้านบนสุด เป็นภาพพระพุทธเจ้าแต่ละองค์พร้อมสาวก โค้งสีเป็นสีแดงของจิวรพระพุทธเจ้า และสาวก พื้นหลังเป็นสีเขียวมีลายดอกไม้ร่วง มีส่วนที่เป็นสีฟ้าอมเขียวบางส่วน (ดูภาพที่ 4.8)

ด้านบนเหนือหน้าต่าง เป็นภาพพุทธประวัติ โค้งสีหลายหลากดูโค้งสีรวมๆ จะเห็นปริมาณสีแดงและเขียว ซึ่งเป็นพื้นและทิวทัศน์ต้นไม้ ตัวอาคารเป็นสีเขียวผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เป็นภาพชาดกตอนต่างๆ โค้งสีหลายหลากสี

ผนังใต้หน้าต่างด้านล่าง เป็นสีขาวตลอดแนวสูงจากพื้นประมาณ 60 ซม. ด้านนี้มีหน้าต่างทั้งหมด 5 ช่อง โค้งสีหน้าต่างมีหลายหลากเหมือนภาพจิตรกรรม

เพดาน (ดูภาพที่ 5.54)

ศึกษาโครงสร้างเพดานและลักษณะการใช้สีของเพดาน โครงสร้างของโบสถ์เป็นโครงสร้างไม้ ที่มีข้อลดต่ำมาจากฝ้าเพดานเป็นตัวแบ่งที่วางเป็นช่วงๆ สีโดยรวมเป็นสีแดงมีลายดวงดารา และดอกไม้ขาว และเหลืองบนพื้นแดง ชื่อเขียนเป็นลายหน้ากระดาน ปลายชื่อมีลายกรวยเชิงสีดำ

พื้น (ดูภาพที่ 5.53)

ภาพรวมของพื้น (ในช่วงเวลาศึกษาปี 2548) ปูหินอ่อนสีขาวเทา และมีลายจุดเล็กๆของหินอ่อนสีดำ, เหลือง, แดง

ภาพที่ 5.44 รูปด้านภายในทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกกวดงการาม

รูปด้านภายในทิศตะวันออก

รูปด้านภายในทิศตะวันตก

ภาพที่ 5.45 รูปด้านภายในทิศเหนือ-ทิศใต้ วัดคงคาราม

รูปด้านภายในทิศเหนือ

รูปด้านภายในทิศใต้

เรื่องราวของภาพจิตรกรรมบนผนังทิศตะวันออก และทิศตะวันตก

ภาพที่ 5.46 ผนังทิศตะวันออก ภาพมารผจญ บนผนังที่ ๑๗ พระแม่ธรณีบีบมวยผมทำให้น้ำท่วมเหล่ากองทัพมาร ที่มาป้องกันพระพุทธองค์ ให้พ่ายแพ้ไป

ภาพที่ 5.47 ผนังทิศตะวันตก ภาพเขาพระสุเมรุกับเขาวชิราร เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับไตรภูมิ(ผนังที่ ๗)

ภาพที่ 5.48 ผนังทิศตะวันตก ภาพสัตว์น้ำในทะเลแห่งหิมพานต์ มีสัตว์แปลกๆ ตามจินตนาการของจิตรกร เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับไตรภูมิ

การจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมบนผนังทิศเหนือ และทิศใต้

ภาพที่ 5.49

รูปแบบการเรียงลำดับภาพ ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้

- ก. ด้านบนสุดของผนังเขียนภาพพระพุทธเจ้า
- ข. ผนังเหนือช่องหน้าต่างเป็นภาพพุทธประวัติ
- ค. ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเป็นภาพชาดก

ภาพ ก.

ด้านบนสุดของผนังด้านทิศเหนือ
ทิศใต้เขียนภาพพระพุทธเจ้าแต่ละองค์พร้อมด้วยสาวก

ภาพ ข. ผนังเหนือช่องหน้าต่างเป็นภาพพุทธประวัติ

ภาพ ค. ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเป็นภาพชาดกต่างๆ

ภาพที่ 5.50

บานหน้าต่างด้านใน เป็นภาพเขียนสี
รูปเทพทวารบาลถือดอกไม้กำลังพนม
มือนยืนบนฐานชุกชีแบก

ก.

ข. ประตูภายในทาสีแดง

ภาพที่ 5.51

- โครงสร้างภายในหลังคา และเพดานสี
แดงลายดอกขาว ระบายเพดานลดหลั่น
มีตัวซื่อที่ลดต่ำลงจากฝ้าเพดาน เป็นตัว
แบ่ง (Define) และคั่นตอน (Articulate)
ที่ว่าง (Space) ให้ดูน่าสนใจ
- ซื่อสีแดงกลมกลืนกับเพดานแต่มีกรวย
เชิงสีดำ เน้นให้เห็นความเป็น
โครงสร้าง

ภาพที่ 5.52

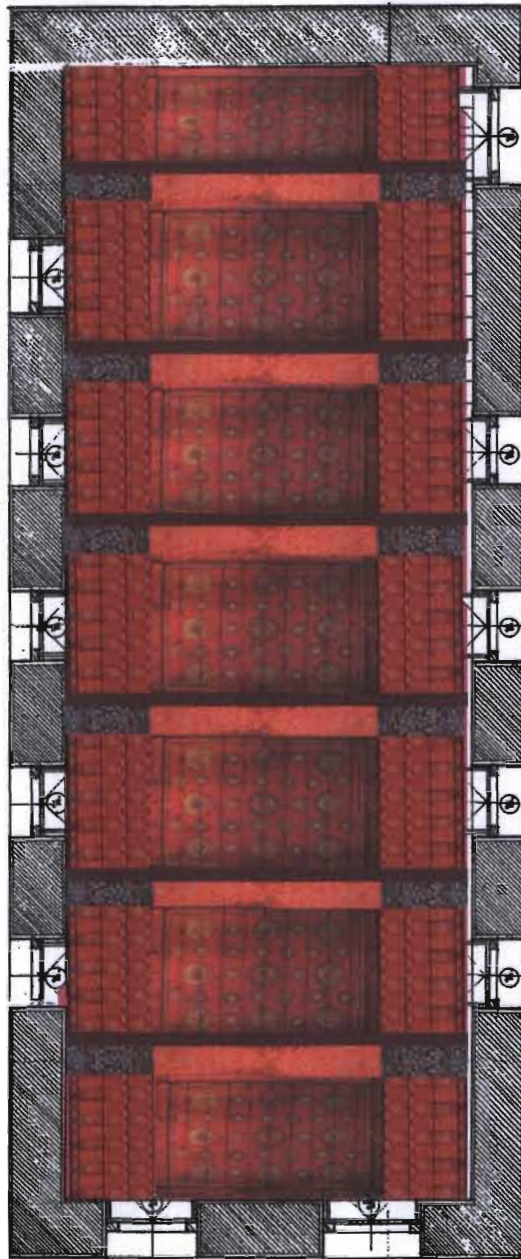
ได้นัครเพดานเหนือฐานชุกชีเป็น
ภาพเขียนบนผ้ารูปดวงควมมีพระ
อาทิตย์ และพระจันทร์อยู่ตรง
กลาง มีจารึกเขียนที่ด้านเหนือว่า
“พ.ศ. 2464 ” และภาษามอญ

ภาพที่ 5.53

พื้นปูหินอ่อนสีขาว สลับลายจุดสีดำ
เหลือง แดง

ภาพที่ 5.54 แพลนฝ่าเพดานวัดคงคาราม

โครงสร้างเพดานของโบสถ์เป็นโครงสร้างไม้ มีตัวซื่อที่สอดเข้ามาจาก ฝ่า เพดาน เป็น
 ตัวแบ่งที่วางเป็นช่วงๆ สีโดยรวม เป็น โครงไม้ทาสีแดงมีลายดอกดวงดารา และ
 ดอกไม้ขาว และเหลือง บนพื้นแดง ซื่อเขียนเป็นลายหน้ากระดานปลายซื่อมีลายกรวย
 เข็งสีดำ

ภาพที่ 5.55 โครงสีของภาพทิวทัศน์

ก

ข

ก

ก. ภาพทิวทัศน์ในผนังที่ ๔ จุลปทุมชาดก ด้านทิศใต้
เขียนภาพทิวทัศน์มีการผลัดกระยะใกล้ไกล ตามระบบ
เปอร์สเปคตีฟ โทนสีโดยรวมมีดินไม้เขียว โขดหินสี
ครามหรือสีน้ำตาลแดงพื้นสีแดงมีน้ำสีน้ำเงินตัดเส้นขาว

ข. ภาพสัตว์น้ำในทะเลแห่งหิมพานต์ ในเขาพระสุเมรุ
บนผนังที่ ๖ ด้านทิศตะวันตกหลังพระประธาน พื้นน้ำสี
น้ำเงิน และฝ้ายอ่อนตัดเส้นลายสีเขียว ตัวปลาสีน้ำตาล
และฟ้าคราม

ค. ภาพทางสัญจร และทิวทัศน์ในภาพสุวรรณสาม
ชาดก ผนังที่ ๑๒ ด้านทิศเหนือ แนวป่าต้นไม้สีเขียว
เข้ม และโทนสีฟ้า ไกลออกไปเขียนดินไม้สีต่างๆ
กลมกลืนกับบรรยากาศสว่างๆ พื้นระบายด้วยสีน้ำตาล
แสด

ภาพที่ 5.56 โครงสีของภาพอาคารสถานที่

ก

ข

ค

ก. ภาพคฤหาสน์ของชาวต่างประเทศบนผนังที่ ๑๓ ด้านทิศเหนือ ลักษณะอาคาร มีลายหน้าบ้านเป็นปูนปั้นแบบฝรั่งเข้าใจว่าเดิมเป็นภาพเขียนอยุธยาต่อมาได้เขียนปฏิสังขรณ์ในรัชกาลที่ 4

ข. ภาพมโหสถชาดก บนผนังที่ ๑ ด้านทิศใต้ ตอนเข้าศึกจับนางสนมใส่สาแหรก ซึ่งโยงกับปราสาทและไกวเห็นพื้นปราสาทสีแดงชาดเข้ม ตัวปราสาทเขียนลายทองมีสีเขียวและแสดเป็นหลังคา

ค. ภาพเรือนไทย บนผนังเดิมมีชาดกผนังที่ ๑๐ ด้านทิศเหนือ เป็นบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ชาวมอญ บ้านทรงไทยหลังคาแฝด มีบ้านลมไม้ จั่วแบบหน้าพรหม สีที่ใช้เป็นครีมและน้ำตาล

ภาพที่ 5.57 โครงสีของภาพคนและเครื่องแต่งกาย

ก

ข

ค

ก. กลุ่มภาพคน , ยักษ์ บนผนังที่ ๑๗ ผนังหุ้มกลองทางทิศตะวันออก เหนือประตูทั้ง 2 ขึ้นไปเป็นภาพมรณภูมิกลุ่มคน , ยักษ์ แต่งกายตามสถานะ โครงสีจะเป็นแดง เขียว คราม และมีของประดับเป็นสีทอง

ข. ภาพจากพุทธประวัติบนผนังที่ ๑๖ ด้านทิศใต้ รูปกษัตริย์ และเหล่าอำมาตย์ ข้าราชการบริวาร และนางสนมกำนัล นอกกำแพงเป็นเหล่าทหารกำลังเดินทัพสวมเสื้อผ้าโทนสี เขียว , แสด และฟ้าคราม

ค. กลุ่มเทวดาผนังที่ ๑๔ ด้านทิศตะวันออก ถัดออกไปมีมาบูชาพระธรรมะของพระเนมิราช เหาะลงมาท่าทางดุจดวงมณีมณฑล ลวดลายที่ประดับบนเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมีความละเอียด สีที่ใช้เน้นสีสว่างและสีทอง ดูสดใ สวยงาม

ภาพที่ 5.58 โครงสีของภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม

	PANTONE 7415 U		PANTONE 1C warm gray
	PANTONE 7526 U		PANTONE 649 U
	PANTONE 7531 U		PANTONE 1665 U
	PANTONE 7533 U		PANTONE 549 U
	PANTONE 5435 U		PANTONE 546 U
	PANTONE 5395 U		PANTONE 564 U
ก้อนหิน		อาคาร, สถานที่	
	PANTONE 338 U		Y 30 M 30 C 10
	PANTONE 343 U		GOLD
	PANTONE 546 U		PANTONE 1797 U
	PANTONE 544 U		PANTONE 564 U
	PANTONE 540 U		PANTONE 302 U
ต้นไม้		คน, เครื่องแต่งกาย	
	PANTONE 1797 U		PANTONE 690 U
	PANTONE 181 U		PANTONE 542 U
	PANTONE 1817 U		PANTONE 540 U
พื้นดิน		ท้องฟ้า	

ภาพที่ 5.60 โครงสีประตู

หน้าต่าง

ประตู

ภาพที่ 5.61 โครงสีของบริเวณเพดาน

PANTONE
1 C warm Gray

PANTONE
1205 U

PANTONE
1797 U

PANTONE
DS Process Black C

ภาพที่ 5.62 โครงสีบริเวณพื้น

หินอ่อนสีขาวเทา

หินอ่อนสีแดง

หินอ่อนสีเหลือง

หินอ่อนสีดำ

สรุปโครงสร้างสีในการตกแต่งภายในวัดคงคาราม

ในงานวิจัยการแยกโครงสร้างสี ครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ชุด คือ

- ส่วนที่หนึ่ง จำนวนแยกเพดาน ผัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%
- ส่วนที่สอง จำนวนรวมเพดาน ผัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%

วิธีสรุปโครงสร้างสีในส่วนที่ 1 (ดูตารางภาพที่ 5.5)

จำนวนแยกเพดาน ผัง พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%

	แดงเข้ม	แดงอ่อน	น้ำเงิน	ฟ้า	เขียว	เขียวเข้ม	ครีมขาว	ทองเหลือง	น้ำตาล
เพดาน 100%	70.6	-	-	-	-	-	5.5	7	16.9
ผัง 100%	10.9	6.5	5.7	3.4	8.2	6.9	47.6	3.0	7.9
พื้น 100%	3.5	-	-	-	-	-	ขาว- เทา 89.5	3.5	3.5

เพดาน ส่วนเพดานเน้นโครงไม้ทาสีแดง เขียนลายดอกไม้สีขาว , ดำ , เหลือง เมื่อเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ สีแดงจะมีปริมาณสีมากที่สุด คือ 70.6% ส่วนลายประกอบด้วยสีขาว 5.5% และสีเหลือง 7% บริเวณปลายชื่อที่เป็นสีดำมีปริมาณสี 16.9% จากผลรวมทุกสีเป็น 100%

ผัง เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีสีหลายหลากในตารางมีสี

แดงเข้ม	10.9%	แดงอ่อน	6.5%
น้ำเงิน	5.7%	ฟ้า	3.4%
เขียว	8.2%	เขียวเข้ม	6.9%
ครีมขาว	47.76%	เหลืองทอง	3%
น้ำตาลดำ	7.9%	จากผลรวมทุกสีเป็น 100%	

โทนสีครีมขาวมีเปอร์เซ็นต์ที่มาก เพราะบริเวณผังจากพื้นถึงภาพจิตรกรรมจะเว้นเป็น ผังขาวตลอดแนวสูงจากพื้นราว 60 ซม.

พื้น ภายในโบสถ์วัดคงคารามในช่วงเวลาที่วิจัย พื้นเป็นหินอ่อนสีขาวลายเทา มีการตกแต่งด้วยลายจุด ด้วยหินสีเหลือง , แดง และดำ ซึ่งบริเวณพื้นส่วนใหญ่เป็นสีขาวประมาณ 89.5% ลายจุดเหลือง 3.5% ลายจุดแดง 3.5% ลายจุดดำ 3.5% จากผลรวมทุกสีเป็น 100%

ตารางที่ 5.5 โครงสีในงานตกแต่งภายใน วัดคงคาราม
(คำนวณแยก เพดาน , ผนัง , พื้น เทียบแต่ละส่วนเป็น 100%)

		ตรม	%	
เพดาน	<ul style="list-style-type: none"> - เพดานไม้ทาสีแดงเขียนลายดอกไม้ สีขาว , ดำ , เหลือง - ฝ้าไม้ทาสีแดงลายเหลือง คาดปลายข้อสีน้ำตาลขาว 	136		
	รวม	136	100 %	
ผนัง	<ul style="list-style-type: none"> - จิตรกรรมทึบเหนือ – ใต้ ตะวันออก - ตะวันตก - พื้นที่ใต้จิตรกรรม - หน้าต่าง 9 บาน - ลายเทพทวารบาลถือดอกไม้พนมมือยืนบนฐานยักษ์แบก - ประตู 3 บาน (แดง) 	166		
	รวม	192	100 %	
พื้น	<ul style="list-style-type: none"> - หินอ่อนขาว จุดดำ, เหลืองแดง (สำรวจปี 2548) 	94		
	รวม	94	100 %	

วิธีสรุปโครงสร้างสีส่วนที่ 2 (ดูตารางภาพที่ 5.6)

คำนวณรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%

(พื้นที่รวมเพดาน 32% + ผนัง 46% + พื้น 22% = 100%)

	แดงเข้ม	แดงอ่อน	น้ำเงิน	ฟ้า	เขียว	เขียวเข้ม	ครีมขาว	ทองเหลือง	น้ำตาล
เพดาน 32%	22.6	-	-	-	-	-	1.8	2.3	5.4
ผนัง 46%	5.0	3.0	2.6	1.5	3.7	3.2	21.9	1.4	3.6
พื้น 22%	0.8	-	-	-	-	-	19.7	0.8	0.8

เพดาน คิดพื้นที่รวมเป็น 32% จาก 100% (พื้นที่รวมเพดาน + ผนัง + พื้น) ปริมาณสีแดงมีมากที่สุด

คือ 22.6 ส่วนลายประกอบด้วยสีขาว 1.8 และสีเหลือง 2.3 บริเวณปลายข้อที่เป็นสีดำ มีปริมาณสี 5.4 จากผลรวมทุกสีเป็น 32%

ผนัง เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีสีหลายหลาก เมื่อเทียบพื้นที่ผนังทั้งหมดเป็น 46% จาก 100%

ปริมาณสี	แดงเข้ม	5.0	แดงอ่อน	3.0
	น้ำเงิน	2.6	ฟ้า	1.5
	เขียว	3.7	เขียวเข้ม	3.2
	ครีม-ขาว	21.9	ทอง-เหลือง	1.4
	น้ำตาล-ดำ	3.6	จากผลรวมทุกสีเป็น	46%

ในส่วนของงานจิตรกรรมวรรณะของสีอุ่น เช่น สีแดงแก่ แดงอ่อนมีปริมาณมากกว่า วรรณะของสีเย็นที่เป็นสีเขียว สีฟ้าแทรกในปริมาณที่น้อย นอกนั้นเป็นวรรณะของสีกลางคือสีเทา บริเวณขอบล่างของผนังที่เว้นขาวไว้

พื้น คิดพื้นที่รวมเป็น 22% จาก 100% (พื้นที่รวมพื้น + ผนัง + เพดาน)

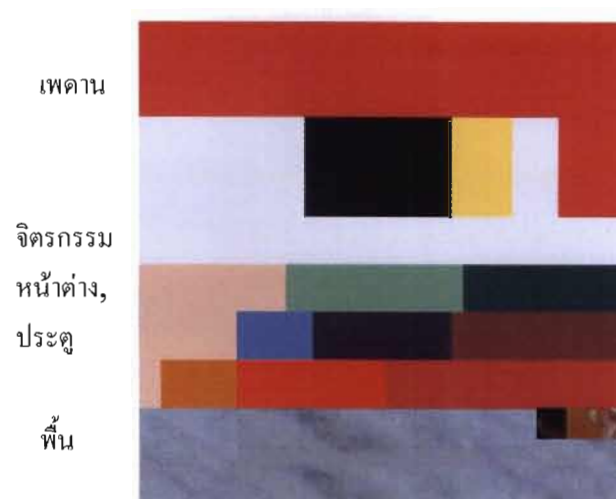
พื้นเป็นหินอ่อนขาวลายเทา	19.7
ลายจุดเหลือง	0.8
ลายจุดแดง	0.8
ลายจุดดำ	0.8
จากผลรวมทุกสีเป็น	22%

ตารางที่ 5.6 สรุปโครงสร้างในงานตกแต่งภายในโบสถ์วัดคงคาราม

(คำนวณรวมเพดาน ผนัง พื้น เป็นทั้งหมด 100%)

จากการศึกษาได้สรุปภาพรวมของการใช้สีภายใน โดยเทียบการใช้สีภายในทั้งหมดเป็น 100% และแยก
ระนาบเป็น ผนัง , เพดาน , พื้น ดังนี้

วัดคงคาราม		
	พ.ท.ทั้งหมด (ม ²)	พ.ท.เป็น %
เพดาน	136	32 %
จิตรกรรม หน้าต่าง, ประคูด	192	46 %
พื้น	94	22 %
รวม	422 ม ²	100 %

(พื้นที่รวม เพดาน 32% + ผนัง 46% + พื้น 22% = 100%)

บทที่ 6

บทสรุป

การทำวิจัยเรื่องการศึกษาโครงสร้างในงานจิตรกรรมและการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน (วัดใหญ่สุวรรณาราม , วัดเกาะแก้วสุทธาราม , วัดคงคาราม) เพื่อเป็นข้อมูลให้นักศึกษา หรือผู้สนใจนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป งานวิจัยนี้เลือกวัดที่ยังคงคุณค่าความงามในรูปแบบเดิมของวัดในภาคกลาง บริเวณจังหวัดเพชรบุรี และ จังหวัดราชบุรี ซึ่งอยู่ในยุคสมัยใกล้เคียงกัน คือ ปลายสมัยอยุธยาต่อตอนต้นรัตนโกสินทร์

สำหรับวิธีการศึกษา ใช้หลักการของงานสถาปัตยกรรมภายในที่เน้นพื้นที่ใช้สอยภายในที่เกิดจากระนาบที่ประกอบด้วย

1. เพดาน (OVERHEAD PLANE)
2. ผนัง (VERTICAL PLANE)
3. พื้น (BASE PLANE)

ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 ระนาบนี้ทำให้เกิด พื้นที่ว่างภายใน (Interior Space) ในการใช้พื้นที่ภายในนั้นมียังประกอบอื่นๆ เช่น รูปทรง คือ เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้เส้นสาย , สี ประเภทของวัสดุพื้นผิวต่างๆ กัน ที่เป็นการตกแต่งระนาบทั้ง 3 ให้ดูเหมาะสมกับการใช้พื้นที่ใช้สอยภายในอาคารนั้นๆ รวมทั้งการให้แสง เพื่อเพิ่มบรรยากาศในพื้นที่ภายใน

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เน้นเรื่องการใช้สีว่ามีการใช้สีวรรณะใดในปริมาณที่แตกต่างกันอย่างไร รวมถึงรายละเอียดการตกแต่งที่มีผลต่อการตกแต่งภายในที่ให้บรรยากาศเหมาะสมกับโครงสร้างและประโยชน์ใช้สอยภายในโบสถ์ทั้ง 3 แห่ง จากผลการศึกษาภาพรวมๆ ของโบสถ์ทั้ง 3 แห่ง พบว่าบรรยากาศภายในโบสถ์ของวัดไทย เป็นบรรยากาศที่เน้นความขลังความศักดิ์สิทธิ์โดยตัวเรื่องการตกแต่งภายใน เพื่อเป็นที่บูชาพระพุทธเจ้า โนม้นำให้ผู้ที่มาใช้พื้นที่ภายในอาคารเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธ , พระธรรม , พระสงฆ์ โดยการแทนค่าสัญลักษณ์ในงานตกแต่งดังนี้

พระพุทธ	คือ	การใช้องค์พระประธาน เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า
พระธรรม	คือ	การใช้ภาพจิตรกรรมบนผนังทั้ง 3 ด้าน เล่าเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า และชาดกในพุทธศาสนา ซึ่งมีคติธรรม
พระสงฆ์	คือ	การใช้พื้นที่ภายในประกอบกิจการของสงฆ์ เช่น การบวชเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา

จากการแทนค่าสัญลักษณ์ของงานตกแต่งที่สอดคล้องกับการใช้งานของ โบสถ์ดังกล่าวแล้ว นำมาเปรียบกับระนาบทั้ง 3 ในงานตกแต่งภายใน คือ

เพดาน ตกแต่งเป็นดาวเพดาน เป็น ดวงดาวในท้องฟ้าแบบสวรรค์

ผนัง ตกแต่งด้วยภาพจิตรกรรม ที่เล่าเรื่องราวในพุทธประวัติช่วงชีวิตของพระพุทธเจ้า และชาคคที่เป็นชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน

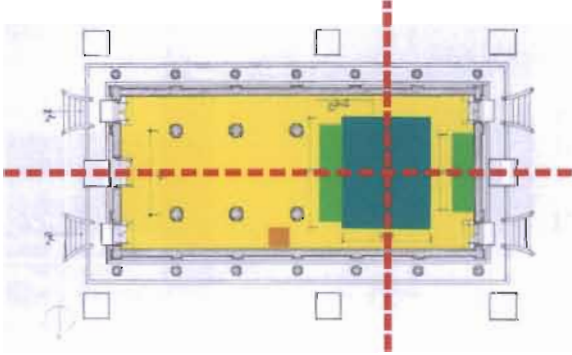

พื้น จากการสำรวจการตกแต่งพื้น (ช่วงเวลาวิจัย 2548) โบสถ์ทั้ง 3 แห่งพื้นเป็นบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าอาวาส จึงไม่สามารถเปรียบเทียบได้

งานตกแต่งภายในโบสถ์นี้เป็นการเชื่อมโยงให้คนที่ดูโน้มนำให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ว่างภายใน (Interior Space) ที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นห้วงของสวรรค์ในบริเวณพระประธาน และเชื่อมโยงกับชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน โดยบรรยากาศรอบๆ ผนังที่เขียนงานจิตรกรรม เช่น ที่วัดคงคารามแต่สำหรับวัดใหญ่ บรรยากาศภายในและเรื่องราวที่ตกแต่งให้ความรู้สึกของห้วงสวรรค์ที่มีเทพมาชุมนุมนมัสการพระพุทธเจ้า เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยนี้วิธีการสรุปมีขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 สรุปและวิเคราะห์การตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน โดยแยกแต่ละวัด
- ขั้นตอนที่ 2 เปรียบเทียบภาพรวมของการตกแต่งของโบสถ์ทั้ง 3 แห่ง
- ขั้นตอนที่ 3 สรุปการใช้สีของงานจิตรกรรมของ โบสถ์ทั้ง 3 แห่ง

ขั้นตอนที่ 1   สรุปและวิเคราะห์การตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน
(วัดใหญ่สุวรรณาราม)

รูปแบบ	รายละเอียด
การวางแปลน	<p>- เป็นตำแหน่งที่ทำให้ภาพ 2 ด้านเท่ากัน (สมดุลย์) ทำให้พระประธานเด่น และเส้นของเพดานและพื้นของ PERSPECTIVE จุดตัดอยู่ตำแหน่งองค์พระประธานพอดีเป็นการเน้นองค์พระ โดยใช้เส้นแนวเพดานและพื้นนำสายตา</p> <p>- ตำแหน่งพระประธานอยู่เอียงในห้องหลังของโบสถ์ เพื่อให้พื้นที่บริเวณห้องด้านหน้าเว้นว่างไว้เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆทางศาสนา และหลังองค์พระมีพื้นที่พอสำหรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายนาคและผู้คนเดินดูภาพจิตรกรรม</p> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="text-align: center;"> </div>

รูปแบบ	รายละเอียด
โครงสร้าง + การแบ่งSpace	<p>- เนื่องจากโบสถ์วัดใหญ่สุวรรณารามเป็นอาคารขนาดใหญ่ จึงมีแนวเสากลาง (เสาหลวง) เพื่อรับน้ำหนักโครงสร้างและเป็นการชอย Space ให้ตัวอาคารดู กระชับขึ้น แนวเสาด้ามองเข้าหาพระประธาน เห็นเป็นเส้นแนวนำสายตาสู่พระประธาน</p>
โครงสร้าง + งานจิตรกรรม	<p>- การเขียนลายบนเสาในวัดใหญ่สุวรรณาราม เขียนเป็นลายทองบนพื้นหลังสีแดง ลักษณะตัวลายเล็ก ละเอียดและประณีต การเขียนลายลักษณะนี้เป็นการลดความแข็งและเป็นการสลายมวล (MASS) ที่ใหญ่ของเสา ทอนขนาดโดยใช้ลายที่เล็กให้ดูกลมกลืนกับการตกแต่งเพดานด้านบนและลวดลายที่เล็กๆ ละเอียดของภาพจิตรกรรมโดยรอบ</p> <p>- โครงสร้างหลังคา เพดานใต้หลังคาปีกนก เดิมไม้กรุฝ้าเห็นแนวโครงไม้แปรับกระเบื้องเห็นเป็นลายละเอียดโครงไม้ ทำให้ดูแลรักษาเรื่องปลวก แมลงได้ง่ายหรือถ้ากระเบื้องร้าวสามารถเห็นง่าย แต่อาจมีปัญหาเรื่องความร้อน ปัจจุบันตีฝ้าไม้ปิดทาสีแดง ทำให้ปริมาณสีแดงในงานตกแต่งภายในมีมากไป การตกแต่งเพดานตรงกลางตกแต่งด้วยไม้จำหลักลายดาวเพดาน ทำให้ดูกลมกลืนกับโครงสร้าง และเน้นการตกแต่งที่มากเป็นพิเศษบริเวณพระประธาน</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> </div>

รูปแบบ	รายละเอียด
ผนัง + จิตรกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - แผลงผนังด้านหลังพระประธานเป็นสีแดงเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์สีทองเป็นการเน้นองค์พระประธานซึ่งเป็นสีทองให้ลอยเด่นออกมาจากแผงด้านหลัง - ผนังด้านยาวทั้ง 2 ด้าน (ทิศเหนือ-ใต้) เขียนภาพเทวดานักสิทธิ์ ฯลฯ ซึ่งการที่ภาพเทวดานักสิทธิ์ ฯลฯ เหล่านี้หันหน้าไปทางองค์พระประธานทำให้เป็นจุดนำสายตา ผู้คนที่เข้ามาในโบสถ์ให้มองตามไปสู่องค์พระ - เส้นลวดที่แบ่งภาพเทวดา นักสิทธิ์ ฯลฯ ออกเป็น 5 แถวบนผนังด้านยาว 2 ด้าน นี้ ทำให้เกิดเส้นตรงที่ดูเป็นเส้น นำสายตา (PERSPECTIVE) พุ่งเน้นไปที่องค์พระประธาน (ดูภาพประกอบบทที่ 5) - การใช้สีในงานจิตรกรรมของวัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นการเขียนสีบนพื้นหลังเป็นสีขาว ซึ่งสีที่ใช้มีสีแดง ดำ เขียว ชมพู น้อยสีเป็นการคุมโทนสีให้กลมกลืนทำให้บรรยากาศภายในดูโปร่งโล่ง ไม่ทึบมืด เนื่องจากผนังด้านยาวทั้ง 2 ด้านทึบไม่มีหน้าต่าง
องค์ประกอบอื่นๆ	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นองค์พระประธานโดยใช้ฉัตรสีขาวคล้ายร่มคลุมบริเวณองค์พระเป็นการเน้นพื้นที่ตรงองค์พระให้ดูสำคัญยิ่งขึ้น องค์ประกอบรวมเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมคัมภ์มั่นคงสวยงาม - การยกฐานชุกชี ให้องค์พระประธานอยู่ในตำแหน่งที่สูงเวลาคนที่มากราบไหว้ นั่ง และมององค์พระทำให้ดูเด่นและดูลอยเหมือนอยู่บริเวณสวรรค์ (ซึ่งมีองค์ประกอบของจิตรกรรมรอบๆเสริมอยู่) <div data-bbox="722 1283 1110 1794" style="text-align: center;"> </div>

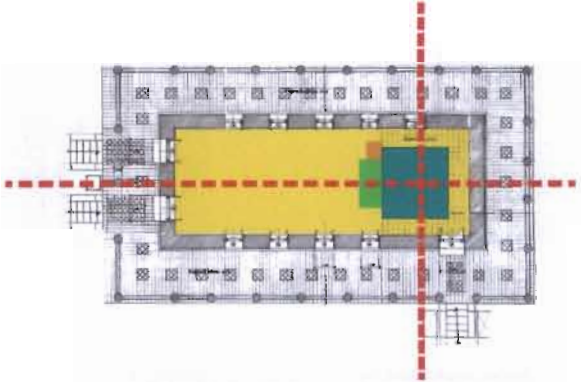

สรุปการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน
(วัดเกาะแก้วสุทธาราม)

รูปแบบ	รายละเอียด
การวางแปลน	<p>- เป็นตำแหน่งที่ทำให้ภาพ 2 ด้านเท่ากัน (สมดุลย์) ทำให้พระประธานเด่นและเส้นของเพดานและพื้นของ PERSPECTIVE จุดตัดอยู่ที่ตำแหน่งองค์พระประธานพอดีเป็นการเน้นองค์พระโดยใช้เส้นแนวเพดานและพื้นนำสายตา</p> <p>- ตำแหน่งพระประธานอยู่เอียงในห้องหลังของโบสถ์ เพื่อให้พื้นที่บริเวณห้องด้านหน้าเว้นว่างไว้เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆทางศาสนา และหลังองค์พระมีพื้นที่สำหรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายนาคและผู้คนเดินดูภาพจิตรกรรม</p> <div data-bbox="651 750 1209 1059" data-label="Image"> </div> <div data-bbox="715 1108 1201 1758" data-label="Image"> </div>

รูปแบบ	รายละเอียด
<p>โครงสร้าง + งานจิตรกรรม</p>	<p>- โบสถ์วัดเกาะแก้วเป็นอาคารขนาดเล็ก ผนังด้านยาว 2 ด้าน (ทิศเหนือ - ใต้) ไม่มีหน้าต่าง การใช้สีของงานจิตรกรรมภายใน เขียนภาพเจดีย์ซ้ำๆ กันตลอดแนว การเขียนสีด้วยลายเส้นสีแดงเอกรงค์บนพื้นหลังขาว ทำให้บรรยากาศภายในโบสถ์ดูสว่างโปร่ง ดูกว้างขึ้น ไม่ทึบตันอึดอัด</p> <p>- เพดานเขียนภาพจิตรกรรมเป็นภาพเขียนบนแผ่นไม้ลักษณะการเขียนแบบผนังคือ ใช้สีไม่มากเช่น สีแดง ชมพู ดำ ฟ้า บนพื้นหลังเป็นสีขาว ทำให้ดูเบาเปรียบเหมือนท้องฟ้า มีรูปค้างคาวคาบดอกไม้ ทำให้เพดานดูโล่งโปร่งขึ้นไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึกมีโครงสร้างหลังคามากดทับ</p>

รูปแบบ	รายละเอียด
	<p>- โครงสร้างหลังคา เป็นไม้ทาสีแดงเขียนลายหน้ากระดานสีขาว โดยทั่วไป โครงสร้างของวัดนิยมเขียนสีทองบนพื้นแดง แต่วัดนี้เขียนลายสีขาวอาจเป็น เพราะทองหายากและมีราคาแพง วัดนี้ไม่ใช่วัดหลวงอาจมีงบประมาณจำกัด หรือเป็นความคิดแหวกแนวของช่างที่ไม่อยากให้ซ้ำกับวัดอื่นๆ(บทสัมภาษณ์ วัลลภศิริ สดประเสริฐ) ลดความแข็งของโครงสร้างไม้ให้ดูสวยงามประณีตขึ้น เพิ่มคุณค่าในงานตกแต่ง</p>
องค์ประกอบอื่นๆ	<p>- เน้นองค์พระประธานโดยมีฉัตรซ้อนชั้น เขียนลายทองบนพื้นแดงเหนือ บริเวณองค์พระประธาน องค์ประกอบรวมเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมค้อนหมู่นั่ง สวยงาม</p> <p>- ยกฐานชุกชี ให้พระประธานดูสูงเด่นขึ้น มีพระสาวกยืนขนานบ่าซ้ายขวายกมือไหว้พระประธาน</p>

สรุปการตกแต่งที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมภายใน
(วัดคงคาราม)

รูปแบบ	รายละเอียด
การวางแปลน	<p>- ตำแหน่งพระประธานอยู่กลางโถงหลังของโบสถ์ เป็นตำแหน่งที่ทำให้พระประธานเด่น มีเส้นนำสายตาของแนวเพดานและพื้นของเส้นทัศนียภาพ (PERSPECTIVE) จุดตัดอยู่ในตำแหน่งองค์พระประธานพอดี</p> <p>- ตำแหน่งพระประธานอยู่เอียงในโถงหลังของโบสถ์ เพื่อให้พื้นที่บริเวณห้องด้านหน้าเว้นว่างไว้เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆทางศาสนา และหลังองค์พระมีพื้นที่พอสำหรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายขนาดและผู้คนเดินดูภาพจิตรกรรม</p> <div style="text-align: center;"> </div>

รูปแบบ	รายละเอียด
โครงสร้างเพดาน	<ul style="list-style-type: none"> - โครงสร้างภายในเพดานเขียนลายดาวเพดานขาวบนพื้นสีแดงตกแต่งให้เป็นเหมือนห้วงท้องฟ้า ระบายเพดานลวดหลั่นมีตัวชื่อที่ลดต่ำจากฝ้าเป็นตัวแบ่งที่ว่างบริเวณโครงหลังคาให้ดูน่าสนใจ ชื่อสีแดงกลมกลืนกับเพดานแต่มีกรวยเชิงสีดำ 2 ช้าง เน้นความเป็น โครงสร้าง
เพดานเน้นพระประธาน	<ul style="list-style-type: none"> - การตกแต่งที่ทำให้องค์พระประธานเด่นขึ้น โดยการทำแผงเพดานอีกชั้น เป็นฉัตรเหนือฐานชุกชี เป็นภาพเขียนบนฝ้ามีรูปดาวดวงพระอาทิตย์ บนพื้นขาว ทำให้เพดานบริเวณนั้นเด่น (ดูภาพ 5.52) <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>
โครงสร้างผนัง + งานจิตรกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - เนื่องจากผนังภายใน โบสถ์มีการเจาะช่องหน้าต่างทำให้การจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรม เป็นดังนี้ <p><u>ผนังด้านบนสุด ทิศเหนือ</u> – ใต้ เป็นภาพพระพุทธพร้อมสาวกเรียงเป็นแถวซ้ำๆ กัน ทำให้เกิดแนวขอบจบของเพดานและผนังทำให้ห้องนำดูสวยงาม</p> <p><u>ผนังเหนือหน้าต่าง</u> เป็นภาพพุทธประวัติ เนื่องจากแนวผนังนี้ยาวตลอดการเขียนเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งสามารถดำเนินเรื่องต่อเนื่อง ทำให้ผู้ชมดูและเข้าใจเรื่องได้ง่ายราบรื่น</p> <p><u>ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง</u> เป็นช่วงๆ ช่างจึงเขียนฉากเป็นตอนๆ จบในระฟว่างช่องหน้าต่างนั้นทำให้ภาพและเรื่องเหมาะกับตำแหน่งดูเข้าใจและสวยงาม ด้วยการใช้สีสดไสหลายหลากสี เหมาะกับเรื่องที่มีเรื่องราวหลายหลาก</p> <p><u>ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน</u> เป็นภาพมารพจญตำแหน่งพระแม่ธรณี บิบบมวยผมอยู่ตรงกลางบนพื้นหลังสีเข้มทำให้ดูเด่น ล้อมรอบด้วยมารพจญ ใช้สีหลายหลากดูสวยงาม</p> <p><u>ผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน</u> เป็นภาพไตรภูมิ เค้นด้วยโครงสีฟ้าของน้ำสีทันดรมหาสมุทร มีรูปสัตว์รูปร่างแปลกๆ น่าสนใจ</p>

รูปแบบ	รายละเอียด
การตกแต่งหน้าต่าง	<p>- หน้าต่างภายในเขียนรูปเทพทวารบาลถือดอกไม้ พนมมือนยืนบนฐานชุกชีแบก เป็นภาพเขียนสีที่มีสีหลายหลากกลมกลืนกับจิตรกรรมฝาผนัง ทำให้ดูเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของจิตรกรรมทำให้สวดลาบบนบานหน้าต่างเป็นงานตกแต่งที่สลายโครงสร้างของบานหน้าต่าง</p>
องค์ประกอบอื่นๆ	<p>- ยกฐานชุกชีให้พระประธานดูสูงเด่นขึ้น มีสาวกยืนขนานบ่าซ้ายขวาพนมมือไหว้พระประธาน องค์ประกอบรวมเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมคัมภ์มั่นคงสวยงาม</p>

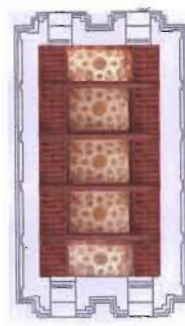
ขั้นตอนที่ 2 เปรียบเทียบภาพรวมของการตกแต่งของโบสถ์ทั้ง 3 แห่ง

ภาพรวมการตกแต่งและการใช้สี

เพดาน การตกแต่งเพดานของวัดใหญ่สุวรรณารามมีการเน้นการตกแต่งเพดานในบริเวณพระประธานให้ดูประณีตและมีการประดับมาก ในขณะที่บริเวณอื่นๆ มีลวดลายน้อย สำหรับสีที่ใช้เป็นลายดาวเพดานทองบนพื้นไม้ทาสีแดง บริเวณพระประธานมีการประดับกระจกสี สำหรับเพดานวัดเกาะแก้วสุทธาราม และวัดคงคาราม มีลักษณะคล้ายกัน คือ ไม่เน้นบริเวณพระประธาน การตกแต่งจะมีลวดลายที่เหมือนกันตลอดพื้นที่เพดานทั้งหมดภายในโบสถ์ และตกแต่งโครงสร้างด้วยลวดลายทั้งหมด โครงสีของวัดเกาะจะเป็นการเขียนภาพแบบจิตรกรรม มีลายดอกไม้ และดวงดาวบนพื้นสีอ่อน สำหรับวัดคงคาราม โครงสีเป็นลายดาวเพดานทองบนพื้นแดงและตกแต่งซื้อด้วยสีคำปลายซื้อ

วัดคงคาราม

วัดเกาะแก้วสุทธาราม

วัดใหญ่สุวรรณาราม

ผลที่เกิดขึ้นกับงานตกแต่งภายใน คือ การเขียนภาพหรือลวดลายบนเพดานทำให้เป็นการลดความแข็งของโครงสร้างทำให้พื้นที่ภายในโบสถ์มีการต่อเนื่องของงานจิตรกรรมบนผนังต่อเนื่องถึงเพดาน ให้ความรู้สึกถึงห้วงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สวยงาม เป็นที่พิเศษสำหรับพระพุทธรูป ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า

สรุปการตกแต่งเพดานของภายใน โบสถ์แบ่งเป็นลักษณะใหญ่ 2 ประเภทคือ

1. เน้นเร่งอัตรการตกแต่งเพื่อเน้นองค์พระประธานหรือห้องจักรลงมาเชื่อมเพดานกับองค์พระประธาน
สำหรับวัดบางแห่งต้องการเน้นพระประธาน จะใช้วิธีทำแผงลอยห้อยลงมาคลุมบริเวณฐานชุกชี เช่น วัดคงคาราม
2. การตกแต่งแบบเขียนลายกระจายเต็มเหมือนเป็นห้วงท้องฟ้าหรือจักรวาลที่คลุมอยู่เหนือห้วงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ผนัง เนื่องจากวัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุทธาราม มีโครงสร้างอาคารในยุคสมัยเดียวกัน คือ โครงสร้างโบสถ์ที่ไม่มีหน้าต่าง เป็นผนังที่ตลอดแนวทำให้ลักษณะ

การจัดองค์ประกอบของภาพต่อเนื่องเหมือนกัน และการใช้สีมีลักษณะเดียวกัน คือ ใช้สีน้ำอ้อย แดง, ดำ, เหลือง, เขียว บนพื้นหลังสีอ่อน ส่วนผนังของวัดคงคารามอยู่ในยุคหลังมีการเจาะช่องหน้าต่าง เป็นช่วงๆทำให้การจัดองค์ประกอบของเรื่องต่างจากวัดใหญ่สุวรรณารามและวัดเกาะแก้วสุทธาราม คือ เขียนเป็นฉากหลายเรื่องบรรจุอยู่ในผนังระหว่างช่องหน้าต่าง แต่เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องพุทธประวัติ

สรุปการตกแต่งผนังของภายในโบสถ์ ในกรณีที่ไม่มีเจาะช่องหน้าต่าง จะเขียน ลวดลายซ้ำๆยาวตลอดฝาผนังด้านรีทั้ง 2 ข้าง ในกรณีที่ผนังมีการเจาะช่องหน้าต่าง จะแก้ปัญหาคือ โดยแบ่งผนังเป็น 3 ส่วน

1. ตอนบนสุดที่ต่อเนื่องจากเพดาน เขียนภาพอดีตพุทธ ซึ่งซ้ำกัน
2. ตอนกลางเขียนภาพปฐมสมโพธิเพื่อให้เรื่องราวต่อเนื่องจนจบ
3. ระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนเรื่องทศชาติเป็นตอนๆ

วัดใหญ่สุวรรณาราม

วัดเกาะแก้วสุทธาราม

วัดคงคาราม

พื้น จากการสำรวจการตกแต่งพื้น (ช่วงเวลาวิจัย 2548) โบสถ์ทั้ง 3 แห่งปูพื้นหินอ่อนขาว, เทา, ดำ หรือมีการเล่นลายตาราง และจุดลาย ซึ่งพื้นเป็นบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าอาวาส

ขั้นตอนที่ 3   รูปการใช้สีของงานจิตรกรรมของโบสถ์ทั้ง 3 แห่ง

ลักษณะการใช้สีในงานจิตรกรรม

จากการศึกษาจากเอกสารและผู้ที่ยังศึกษางานจิตรกรรมได้สรุปสาเหตุของการใช้สีของวัดที่ทำวิจัยในด้านหลักๆ ดังนี้

- เทคนิคการเขียนและการใช้วัสดุ
- ประเพณีนิยมและแบบแผนการเขียนภาพจิตรกรรม

เทคนิคการเขียนและการใช้วัสดุ

วัดใหญ่สุวรรณารามและวัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นภาพจิตรกรรมลักษณะการ
เทคนิคการเขียน ลงสีพื้นหลัง (Background) ด้วยสีขาวบนปูนเพชรชั้นเดียว

การลงสีใช้สีแก่, อ่อน ด้วยการใช้น้ำเป็นตัวประสาน สีจะบางไม่พอกหนา
 กาวที่ใช้ทาถบนรักปิดทอง คือ ยางมะเดื่อ

การใช้สี สีที่ใช้มาตรฐาน คือ สีแดง, ดำ, เหลือง, ขาว ซึ่งเป็นสีจากธรรมชาติ จากธาตุ

ดิน แร่ หิน โลหะ พืช

สีแดง, ส้ม มาจาก   สารตะกั่ว

สีดำ   เขม่าไฟ

สีเหลือง   พืช หินสีต่างๆ

สีขาว   หินสี

สำหรับวัดคงคาราม ภาพจิตรกรรมเป็นงานเขียนสมัยอยุธยาตอนปลายตอนต้น
 รัตน โกสินทร์

เทคนิคการเขียน การลงสีพื้นหลังสีเข้ม การเขียน โดยร่างภาพบนกระดาษข่อยแล้วใช้เข็มปรุตาม
 รอยเส้นที่ร่าง เมื่อเขียนภาพพื้น ดิน ไม้ ปราสาทเรียบร้อยแล้ว จึงเขียนคน โดย
 เอาฝุ่นขาวตบตามแบบร่างที่ปรุไว้ ลงบนพื้นหลังจากนั้นลงสีเนื้อที่ต้องผสมสี
 ขาว ทำให้สีนวลขึ้น โดดเด่นมาจากพื้นหลังที่เป็นสีเข้ม เมื่อปิดทองแล้วจึงตัด
 เส้น

การใช้สี เริ่มมีการใช้สีมากกว่าสีมาตรฐาน คือ สีแดง, ดำ, เหลือง, ขาว

สีหลายหลาก เนื่องจากมีสีมาจากชาติจีน และตะวันตกอื่นๆ ที่เริ่มติดต่อค้าขาย
 ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

สรุปจากการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าการใช้สีของวัดใหญ่สุวรรณารามและวัดเกาะแก้วสุทธาราม ใช้วรรณะสีร้อน (สีแดงแก่ แดงอ่อน เหลือง) บนพื้นขาว ในปริมาณมาก โดยแทรกสีวรรณะเย็น (สีเขียว ฟ้ำ น้ำเงิน) ในปริมาณที่น้อย เนื่องจากวัดทั้งสองแห่งสร้างในช่วงรัชสมัยเดียวกันคือสมัยอยุธยา และเป็นสกุลช่างเพชรบุรี เหมือนกัน ในสมัยนั้นวัสดุคือสีที่ใช้ยังไม่มีหลากหลายให้เลือก สีที่ใช้นั้นสามารถหาได้ในท้องถิ่นและผลิตจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ลักษณะการเขียนและการใช้สีของวัด 2 แห่งใกล้เคียงกัน แต่ได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมภายหลังในยุครัตนโกสินทร์หลายครั้ง สีในสมัยหลังมีหลายหลากสีมากขึ้น ซึ่งเป็นสีสังเคราะห์มาจากต่างประเทศ เช่น จีน และตะวันตกอื่นๆ ทำให้การใช้สีของวัดคงคารามมีสีสันหลายหลากและเหมาะสมกับเรื่องที่เขียนเป็นภาพชาดกซึ่งมีเรื่องราวหลายหลายสนุกสนาน

ประเพณีนิยมและแบบแผนการเขียนภาพจิตรกรรม

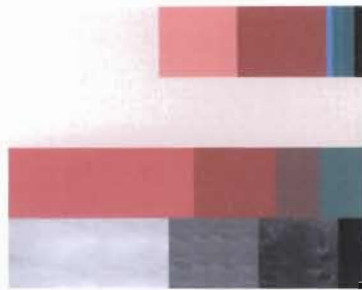
สำหรับลักษณะการเขียนของวัดใหญ่สุวรรณารามและวัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นงานเขียนช่วงอยุธยาประเพณีนิยมและแบบแผนจึงเหมือนกัน การใช้สีที่มีจำกัดในช่วงเวลานั้นจึงทำให้ภาพเขียนออกมามีลักษณะคล้ายกัน เช่น การวางองค์ประกอบของภาพโดยรวมดูเหมือนจะซ้ำๆ กันเป็นแถวตลอดผนังแต่ในรายละเอียดของภาพช่างเขียนได้แสดงความมีอัจฉริยะในงานเขียน โดยที่แต่ละรูปที่ดูเหมือนกันจะมีรายละเอียดที่แตกต่างและหลากหลายแสดงจินตนาการของช่างที่ไม่มีสิ้นสุด ลักษณะรูปแบบของทั้ง 2 วัด ยังเป็นลายเส้นแบนๆ เป็นแบบ 2 มิติ การลงสีเรียบง่ายไม่มี การเน้นรูปทรง 3 มิติ

ส่วนเรื่องราวการเขียนภาพบนผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน (ทิศตะวันออก) ของวัดเกาะแก้วสุทธาราม เขียนภาพไตรภูมิ ซึ่งตามประเพณีนิยมปกติเขียนภาพมารผจญ และผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน (ทิศตะวันตก) เขียนภาพมารผจญแทน ซึ่งแตกต่างจากวัดอื่นๆ

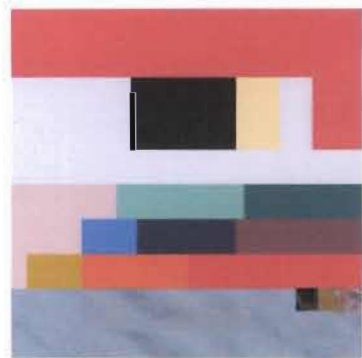
สำหรับวัดคงคารามเป็นวัดที่อยู่ในช่วงสมัยปลายอยุธยาต่อต้านรัตนโกสินทร์ การเขียนภาพโดยจัดองค์ประกอบเรื่องชาดกตอนต่างๆ ลงในผนัง ซึ่งมีเรื่องราวมาก ช่างเขียนได้จัดวางองค์ประกอบของเรื่องให้สอดคล้องกับพื้นที่ซึ่งมีช่องหน้าต่าง โดยเรื่องชาดกแต่ละตอนบรรจุในช่องหน้าต่าง ส่วนด้านบนเหนือหน้าต่างเป็นเรื่องพุทธประวัติ การเขียนมีการเพิ่มหลักทัศนียภาพในภาพบ้าง แต่ยังประสานเข้ากันได้ดีกับรูปภาพทั้งหมดที่ดูแบนเป็น 2 มิติ ส่วนการใช้สีเพิ่มขึ้นจากสมัยอยุธยาตอนกลาง เป็นตัวเสริมภาพให้ดูงดงามยิ่งขึ้น ซึ่งแตกต่างกับประเพณีนิยมของงานเขียนช่วงอยุธยา

วัดใหญ่สุวรรณาราม ภาพรวมของพื้นที่ภายในทั้งหมดคิด100% เห็นได้ว่า มีสีแดงและสีทองมากเพราะบริเวณเพดานและเสาของวัด ตกแต่งด้วยลายทองบนพื้นแดง ส่วนสีของงานจิตรกรรมใช้โครงสีไม่มาก คือ แดงอ่อน แดงแก่ สีเขียว และสีดำ ภาพรวมใช้สีวรรณะอุ่นและวรรณะกลาง ส่วนพื้นเป็นหินอ่อนสีขาว เทา และดำ

วัดเกาะแก้วสุวรรณาราม ภาพรวมของพื้นที่ภายในทั้งหมดคิด100% เห็นได้ว่า ขาว ครีมนเยอะเพราะบริเวณเพดานและผนังของวัด ตกแต่งด้วยสีของงานจิตรกรรมใช้โครงสีไม่มากสี คือ แดงอ่อน แดงแก่ สีเขียว และสีดำ เขียนบนพื้นขาว ภาพรวมใช้สีวรรณะอุ่นและวรรณะเย็นคือสีฟ้าและเขียวแทรกตรงกลางเพดานเล็กน้อย ส่วนพื้นเป็นหินอ่อนสีขาว เทา และดำ

วัดจงการาม ภาพรวมของพื้นที่ภายในทั้งหมดคิด 100% เห็นได้ว่า มีสีแดงมากเพราะบริเวณเพดานเขียนลายทองห่างๆบนพื้นสีแดง และมีสีดำคาดที่คานบางส่วน ส่วนสีของงานจิตรกรรมใช้โครงสีมาก คือ แดงอ่อน แดงแก่ น้ำตาล สีเขียวอ่อน สีเขียวแก่และสีดำ สีหลายหลาก ภาพรวมใช้สีวรรณะอุ่นและวรรณะเย็นมีปริมาณใกล้เคียงกัน ส่วนพื้นเป็นหินอ่อนสี เทา และมีจุดสีเหลือง แดง ดำ

บรรณานุกรม

- กุลพันธ์ดา จันทร์โพธิ์ศรี สีในงานจิตรกรรมไทยโบราณ ศิลปากร. ปีที่ 28 เล่ม 2 พค. 2527.
- กองโบราณคดี กรมศิลปากร,จิตรกรรมไทยประเพณีชุดที่ 001 เล่มที่ 3 : กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, 2535
- กองโบราณคดี กรมศิลปากร, จิตรกรรมไทยประเพณีชุดที่ 002 เล่มที่ 5 : กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535
- จำนง ศรีนวล“วัดใหญ่สุวรรณาราม” ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย. กรุงเทพฯ. : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , 2527
- โชติ ภัลยามิตร “สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม” ลักษณะไทย เล่ม 1 ,กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525
- น.ณ ปากน้ำ “จิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี” อาษา.กรุงเทพฯ. 2517, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
- น.ณ ปากน้ำ. จิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลายระยะแรก สกลช่าง นนทบุรี . กรุงเทพฯ , 2530
- น.ณ ปากน้ำ.ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดเกาะแก้วสุทธาราม.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์เมืองโบราณ., 2529
- น.ณ ปากน้ำ.ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดคงคาราม.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537
- น.ณ ปากน้ำ.ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดใหญ่สุวรรณาราม.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ., 2527
- น.ณ.ปากน้ำ. ถามตอบศิลปะไทย.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี., 2540
- นิตย์ รัตนัญญา “ประวัติวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี” ,วารสารอาษา,2517ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
- สน สี่มาตรง การสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2549 ม.ศิลปากร
- สน สี่มาตรง. บทความวิจัย “วิธีอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี”, ฉบับพิมพ์ดีด :มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528
- สน สี่มาตรง . วิหารพระนอนวัดโพธิ์ . กท, 2549, หน้า 141 – 142
- สันติ เล็กสุขุม . จิตรกรรมไทยสมัย ร.3.ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม. กรุงเทพฯ . เมืองโบราณ , 2548
- สันติ เล็กสุขุม. Temples of Gold. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ รีเวอร์บุค, 2543
- สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต. อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , 2547
- สมปอง อัครวงษ์.การเตรียมพื้นและเตรียมสีเพื่อเขียนระบายงานจิตรกรรมไทย. การแสดงผลงานศิลปะประจำชาติ เทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเทพฯ และในวาระโรงเรียนเพาะช่างมีอายุครบ 90 , 2546
- สารันสมเด็จ ที่ 8/2483.กรุงเทพฯ.,2528
- เสรมณี วรรณิมาพันธ์ . จิตรกรรมฝาผนังวัด อัมพวันเจติยาราม.การแสดงผลงาน ศิลปะประจำชาติ เทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเทพฯ และในวาระโรงเรียนเพาะช่างมีอายุครบ 90 , 2546
- สุคารา สุขฉายา, บรรณาธิการ.เพชรบุรี.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี., 2547
- แสงอรุณ กนกพงศ์, ชุตินา ชุณหะชา. ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดคงคาราม. กรุงเทพฯ. : สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ, 2537
- วัลลภศิริ สดประเสริฐ การสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2549และ วันที่ 30 มีนาคม 2549
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์ “เรื่องราวภาพจิตรกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”,วารสารอาษา, 2517 ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล “สถาปัตยกรรมวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี”,วารสารอาษา,2517 ปีที่3ฉบับที่ 1